

vzpomínkový večer věnovaný dušanu palovi str. 6
vít kremlička: růže v jezeře str. 8
adam borzič: má hamburská vlast str. 10
o kultuře genderově korektního vyjadřování str. 11
výzva české grafologické komory str. 14
verše vilji-tuulii huotarinenové str. 16
básně philippa soupaulta str. 17

15/04/2010; 30 Kč

www.itvar.cz

nalézt svou přítomnost

ROZHOVOR
SE ZDENĚKEM FREISLEBENEM

foto Oto Palán

Miroslav Haller

Berla mých dní

Berlo dní, duho mých pláčů,
kol kroupenek tvých očí
horečně kanou slzy,
mor mraků padá krajem,
neplač, vrátím se brzy.

Jsi včelou na květu studu,
u zdrojů světél se chvějí
tvé noci květnem vonné,
klávesnice tvých úst pocely cinkají,
tvým vlasem dlaně mám plné.

Berlo dní, duho mých pláčů,
i v smrti se snese tvůj stín
na starou lebku mou,
po vůni vlasů poznám jej,
po vůni rukou.

Hovory u krbu, Melantrich, 1944

Zdeněk Freisleben (nar. 26. 4. 1947 v Praze) vystudoval Střední odbornou školu výtvarnou Václava Hollara, poté Fakultu sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. Původně pracoval jako reklamní výtvarník a umělecký publicista (*Atelier, Design bulletin, Design trend, Umění a řemesla, Image, cART* – jako šéfredaktor, *Art & Antiques* a další). Podílel se jako kurátor na řadě uměleckých výstav jak doma, tak i v zahraničí např. *Voice from the interval* (Mappin Art museum, Sheffield, Velká Británie), *Tři / Drei* (České centrum v Berlíně), *Dužina a jádro* (Míčovna, Pražský hrad), *Tam* (Národní galerie, Veletržní palác), *Dalibor Chatrný / Così jako kniha* (Výstavní síň PNP), *Obrázky slov* (Letohrádek Hvězda PNP). Od roku 1996 působil v Památníku národního písemnictví, kde se podílel na výtvarných realizacích literárních výstav, např. *Ztráty a nálezy / 50. a 60. léta v české literatuře, Dnešek je celý nesvůj / Česká literatura 1945–1948, Umění zůstat stát / Milena Jesenská, Jaroslav Seifert, Václav Havel / Lettres à Olga, Prostý Jan Neruda, Kam se v Praze chodilo za múzami, Rudolf Medek-spisovatel / Lví srdce, Libuše Moníková / Moje knihy jsou drahé*. Do roku 2008 byl také tajemníkem soutěže *Nejkrásnější české knihy roku*. Od konce roku 2008 je ředitelem Památníku národního písemnictví.

Kdy jste věděl či začal tušit, že se chcete věnovat literatuře na odborné úrovni? Co všechno tomu předcházelo?

Literatura a umění, povzneseně řečeno, je se mnou už velmi dlouho. Předcházelo tomu asi to, že v našem sklepě na pražských Vinohradech byla uložena bývalá soukromá půjčovna knih. Majitel tehdy požádal moji matku o uschování, než bude opět jiná doba. To byla má první škola. Četl jsem vše od beletristických románů až po Platónovy spisy. Řada knih byla pochopitelně zajímavá již jen tím, že vyšla v rozmezí od třicátých do čtyřicátých let, a v době, kdy jsem je četl, byla velká část z nich už mimo možnost dosažení. Později jsem spíše inklinoval k výtvarnému umění, ale to neznamená, že jsem neměl nablízku literaturu. Bylo období, kdy jsem v juvenilních letech

i psal, ale to snad je asi normální. Než jsem odešel na základní vojenskou službu, byl náš byt na Vinohradech takovým průchozím místem, kde se scházeli přátelé, kteří se věnovali výtvarnému umění, poezii, divadlu a podobně. Tady jsem se například poznal s básníkem a autorem pozdějších happeningů Eugenem Brikusem.

Český jazyk a literaturu jste ale studovat nešel...

Nejdříve jsem studoval na Hollarce a později pracoval jako grafik. Protože jsem se zabýval výtvarným uměním i jako teoretik, vedlo mě to ke studiu na Fakultě sociálních věd. Tady se učila literatura, psaní, estetika, sociální a kulturní antropologie, filozofie a řada dalších pro mě zajímavých oborů. Právě zde jsem se začal víc zajímat o litera-

tu a výrazněji publikovat v uměleckých, ale i designérských časopisech. V devadesátých letech jsem působil sice v reklamní firmě, ale přesto jsem se stále více věnoval jako teoretik výtvarnému umění. Protože jsem ale chtěl pracovat přímo v instituci se zaměřením na literaturu s určitými přesahy, přihlásil jsem se k výběrovému řízení na místo vedoucího prezentace sbírky Památníku národního písemnictví.

Je zvláštní, že tahle instituce vznikla zrovna v 50. letech... Z jaké potřeby či s jakým záměrem byla tehdy založena?

Původním záměrem bylo vytvořit na Strahově Muzeum národního obrození.

POOTOČIT SVĚT

1 Historie je podívaná, lunapark bez konce. Dá se v ní chodit, pobíhat i tančit a dobře se v ní listuje. Ví o nás. Sleduje náš život za zády a pokaždé nás dohoní. Jako by měla sama oči někde v naší hlavě, když se v nás samotných tak vyzná. Je to svět za klíčovou dírkou, který se k nám občas vrací ve vši tichosti, záhadný jako ponorná řeka. Drží nás na nohou a popojíždí s námi.

Za plotem prošlého času je vždycky co vidět, i když být u všeho už dávno neplatí. Hra na otevírání skrýší může začít kdykoliv. Přelézt jen plot z nahromaděných let a otisky prošlých let se dají zkoumat a rozvíjet, a taky klást za sebou do řady. Tam někde za námi, na kraji města a vesnice, patřil k nim starý svět. Dostat se k němu a posedět s ním u stolu, anebo se dostat dál, až k pramenům ponorné řeky? Projít nástrahami à la Livingston, hledající prameny Nilu, aby se pak ztratil v zeleném přítmi africké buše? Do světa starých pohlednic a fotografií se dá vstoupit snadněji.

Jsou tady, v knize *Byl jednou jeden svět*. Potkávali se v ulicích, na promenádě, v šantánech tingl-tangl, na polních cestách, v běhu, vsedě i vleže. Vyšli si před dům nebo utekli od rodinného krbu, povstali z pachu tělocvičen, zapšklého kouře úřadů, z polního Freudenhause či z křoví, anebo spadli na zem rovnou z nebe. Pózují před kaširo-

vaným pozadím v záři magnézieového světla, korzují po pěšinách nebo po golfovém hřišti, plují mezi mraky a těší se na příchod proroka. Postavy jako marionety... Defilují před námi s hrdě vztyčenou hlavou, s kloboukem, i beze všeho, a slova, která k nim v knize najdete, padnou jako ulitá. Říše rakousko-uhersko-haličská byla mocnářstvím uhrančivým. Oděná do vlastní kůže, rozeznávala vějířem svých barev celý kontinent. Ještě dnes se dá po ní najít dobře uleželý oděr a zbytky hedvábných dessous. A nejen to, i její hvězdy a nezištný komparz, patřící k příběhům, jsou člověku pořád někde v patách. Radost se otočit. Dílo přírody, a také těch, kdo sázeli na vlastní koně, dobře ustájené... Pojízdný kabinet fotografa si užil svoje a stal se tak součástí přírodního koloběhu.

Podej mi můj starý slaměný klobouk a protočíme spolu svět, zpívalo se před sto lety v muzikálu *The Old Routine*. Čas přihrává své vyzkoušené fetiše. V tichu periferie, u sklenky vína nebo v lesku starých garde-rob se dobře rozjímá. Jeden zpívá, druhý mlčí, pátý dýchá, čtvrtý tančí nebo se směje a mžourá očima v koutě plném mlhy a kouře, pachů a vůní.

A ke každému obrázku najdeme povídání, které nás vezme s sebou! Tedy, dámy ze světa i polosvěta, flamendři, rusalky a tuláci, kulíhráskové, štamgasti a pivní skauti, zneuznaní Edisoni a bludní kumštýři, buditelé, všudybylové a vzduchoplavci, pořízené momentky nahradí domácí oltář a nám pak zůstane otisk vaší nedosažitelnosti.

K příběhům oka patří i rozloha českého poledne, pivínko & ovárek plus doutník jako poleno a vyjíždkový vůz. Hodokvas ganz böhmisch. A taky vábení pozorovatele sněhobílým tělem Klotyldy, třesky plesky paní radové vodovodně-potrubové a pohled do lepších časů Velebína Brambory-Lipostráneckého. Život jedna báseň. Kněžny, líbezné jako zvonkohra, nám z dálky kynou. Zdá se, že se tu zastavil čas a není všechno k zahazení. Chybí jen trůn, na kterém by se uvelebil pán této země, věčně zakaboněný principál z cirkusu, který mu za zády vyhořel.

Texty k fotografiím hrají ve hře prim a udržují nás v dobré náladě. Jsme zajedno, že polykač drobných předmětů Kalousek, slavná krajinářka Mechtilde von Maranzani, malující nahá, i řezník a básník Škraboška nikdy nepřestanou být tím, čím doopravdy

PÓZOVÁNÍ MEZI DESKAMI

2 Staré fotografie mají velkou hodnotu samy o sobě. Jsou svědky zašlých časů. Díky nim si aspoň trochu dovedeme představit, jak vypadalo to či ono náměstí, než tam cosi zbourali a cosi nového, nejspíš proskleného, postavili. Dovedeme si představit, co asi tak lidi nosili na sobě a jak vypadaly tehdejší továrny, auta a aeroplány. Snáz si představíme také to, že i tenkrát, když jsme ještě nebyli na světě, existovaly malé děti a mladí lidé a že mnohá stařenka nebývala stařenkou odjakživa. Když náhodou natrefíme třeba na fotografii své vlastní babičky, nabývá toto setkání rozměru až existenciálního: *Co jste vy, byli jsme i my. Co jsme my, budete i vy*.

To však ještě není všechno: Z mnoha starých fotografií přímo kape nostalgie, jakási něžná sladkobolná pitomost, prýšticí z toho, že svět se změnil. Upíná se už k jiným idolům, jiné věci považuje za krásné, gesta, móda (a teď nemyslím jen tu oblékací) se změnila. A změnily se i dobově oblíbené masky (imidy), klišé, lsti a sebeklamy. Právě na starých fotografiích, též ve filmech pro pamětníky či v dobových populárních písničkách je osobní lidská pravda od neosob-

ního, všeobjímajícího sebeklamu najednou zřetelně odlišitelná; z podobných důvodů je možná také pan Čas považován za nejpronikavějšího z uměleckých kritiků.

Právě v této trhlíně mezi dobovým klišé (falší) a skutečným nadčasovým výrazem (pravdou) jsou elegantně usazení panové Petr Hruška (fotograf, nepoplést s básníkem Petrem Hruškou) a Ivan Wernisch – autoři po všech stránkách rozkošné publikace *Byl jednou jeden svět*. Podle údajů, které jsou v knize k dispozici, fotografie opatřil a předvybral Petr Hruška, doprovodné texty vytvořili oba jmenovaní. Fotografie jsou předvybrané i dovybrané překrásné a texty k nim jsou nezaměnitelně wernischovské. Dokonce ty, které ve skutečnosti napsal Petr Hruška, jsou kolikrát mnohem wernischovštější než Wernischovy. To znamená, že jsou: něžné, sentimentální, legračně strejcovsky durdivé, sladkobolně kruté, vtípné, citlivé, smutné, a na samém dně taktéž nepatrně nelitostné. Wernischovina se neomylně napojí na to podstatné v obrázku, většinou v očích či výrazu portretované osoby či skupinky, napojí se na atmosféru místa a s pózami, kulisami, nátery, pavím perím a vším tím maskovacím harampádím, jimiž se pochopitelně nenechala ošálit, s velikou chutí kašpaří. Hraje si s tím ovšem soucitně, neškube ho a neničí, posmívá se

mu s něhou a láskou, protože tato sebereflexí obdařená dívka ví, že se posmívá tak trochu i sama sobě.

Co na tom, že obrázkozpytná činnost nikde nezačíná a nekončí? Je to trochu stojatá voda, rozlehlý podzemní rezervoár, do kterého je možno jen nakukovat, nikoli ho zmapovat, obsadit či nedejbože vypustit. Stejně tak i jedno z kukátek, tato kniha, je ohraničeno hlavně svými deskami. Ale přece se mi zdá, že jeden text (Petra Hrušky) je v ní jakýmsi středem, jakýmsi velínem: „Na tuto knihu ho upozornili. Je to skoro zázrak, říkali. Vzal na sebe tu svoji starou dětskou podobu, aby se při její četbě mohl oprostít od různých předpojatostí a také od všech knih, které do té doby přečetl a měl je v paměti. Ta kniha ho velmi vzrušila. Jako by neměla jen jednoho autora, zdálo se mu, že na ní pracovali nejméně čtyři filosofové, tři básníci, dva detailisté a jeden romanopisec. Při její četbě občas cítil, jak tento pomyslný ansámbl autorů do sebe někdy strká a vráží, ale zvykl si na to a bavil se tím. Když se dostal asi tak za polovinu této objemné knihy, začal se jej zmocňovat intenzivní pocit, že ještě jeden autor chybí. Snažil se ho sám pro sebe nějak pojmenovat, aby mu to usnadnilo jeho nalezání, snad Velký Slitovník, Kolébač Spánku, nebo dalším autorem měla být žena? Zrych-

lil tempo čtení, přestaly ho zajímat zápletky a nitky vedoucí k rozuzlení příběhů, ale najednou byl konec a ten, kterého hledal, nikde. Byl z toho smutný, ale pak si řekl: Asi jsem knihu četl nepozorně, až si ji přečtu příště, třeba ho najdu.“ Typičtější jsou však přece jen o něco větší řachandy, jako třeba u pózujícího postaršího páru s psíkem: „*Děti je opustily. Banka krachla. Pak je vykradli. A nakonec jim shořel dům a psovi boudička.*“

Ano, budí to očistný smích, nejméně na půl hodiny (tak dlouho zhruba trvá putování od první k poslední stránce) si odpocínáte od naší doby výletem do doby jiné, která se vlastně trochu nespravedlivě jeví legračnější než současná. Za týden si to klidně můžete se stejným efektem zopakovat, a znovu a znovu – dokonce si listování touto knihou můžete naordinovat kdykoliv, když vás něco tíží nebo potřebujete přerušit chmurnou smyčku svých vlastních (samozřejmě neméně dobových) hovadin, odebrat jim část jejich osudové tíže. Kniha úlevná, přímo zdravotní.

Může se také přihodit, že se knihou nakažete: Zkuste si pak pozorně prohlédnout nějaký předvolební billboard, módní časopis, sportovní stránku novin, televizní reklamu. Svět je jeden velký karneval!

Roman Erben

lil tempo čtení, přestaly ho zajímat zápletky a nitky vedoucí k rozuzlení příběhů, ale najednou byl konec a ten, kterého hledal, nikde. Byl z toho smutný, ale pak si řekl: Asi jsem knihu četl nepozorně, až si ji přečtu příště, třeba ho najdu.“ Typičtější jsou však přece jen o něco větší řachandy, jako třeba u pózujícího postaršího páru s psíkem: „*Děti je opustily. Banka krachla. Pak je vykradli. A nakonec jim shořel dům a psovi boudička.*“

Ano, budí to očistný smích, nejméně na půl hodiny (tak dlouho zhruba trvá putování od první k poslední stránce) si odpocínáte od naší doby výletem do doby jiné, která se vlastně trochu nespravedlivě jeví legračnější než současná. Za týden si to klidně můžete se stejným efektem zopakovat, a znovu a znovu – dokonce si listování touto knihou můžete naordinovat kdykoliv, když vás něco tíží nebo potřebujete přerušit chmurnou smyčku svých vlastních (samozřejmě neméně dobových) hovadin, odebrat jim část jejich osudové tíže. Kniha úlevná, přímo zdravotní.

Může se také přihodit, že se knihou nakažete: Zkuste si pak pozorně prohlédnout nějaký předvolební billboard, módní časopis, sportovní stránku novin, televizní reklamu. Svět je jeden velký karneval.

Božena Správcová

PRIVATIZACE FOTOGRAFIÍ

3 Čas je nejen nesmlouvavý kritik, ale umí i přívětivě estetizovat. Proč tedy nevyužívat jeho radostnější podoby, když už nás dokáže tak smutně znejistňovat, co že s námi jeho kritické soudy provedou, až si nás vezme *bůhvíkdó bůhvíkám*? Ivan Wernisch se oněmi dvěma tvářemi času – krutou a laskavou – rád, ba obsedantně zaobírá, soudě podle antologií zapomenutých básníků a koneckonců i podle některých jeho básní.

Staré fotografie – a na nich neznámí, zapomenutí lidé, zoufalé živé mrtvoly, a přece krása. Řemeslo proměněné po letech v umění. Rutinní portréty, nudné tváře tatíčka a maminky, ajroplány či erotický odvaz chlupatých pipin – století to vlhne v rodinných albech, masivních zásuvkách a tajných skrýších, aby všechno nakonec vyplesnivělo až

k výjimečnosti. Kdo si dnes troufne odhadnout, co našim potomkům zkrásní a nad kterou naši běžnou blbostí se budou rozplývat nadšením?

Kniha *Byl jednou jeden svět* (obsahující fotografie neznámých, resp. neuvedených autorů a texty Petra Hrušky a Ivana Wernische) je z výtvarného hlediska pěkná. O čem však pochybují, jsou ty „mystifikační“ popisky u fotek – omletý nápad zpopularizovaný u nás už před pár desetiletími Divadlem Járy Cimrmana a dál už nic. Copak by Wernischovi nestačilo, kdyby ze starých fotografií sestavil svůj výběr? Nepochybují, že by takový čin měl smysl. Takhle se chaoticky skáče od tuláka k vojákům a od železničářů k táboru lidu podle toho, co nad tím či oním Wernische a jeho epigona Hrušku napadlo. A bohužel napadlo je toho dost málo. (I doufám aspoň, že také mezi fotografiemi je jedna mystifikační, vyfočená dnes, a tvářící se jako stará.)

Jistě se nedá šmahem odmávnout, že všechny textíky jsou úplně nepodařené, některé se blíží jakýmsi básním v próze, což byl asi původní záměr. Pokud se však pokusím trochu omezit předporozumění (že jako teda Wernisch, a tak víme, co tím chtěl básník říci, i když to neřekl), pak dílko jako celek musím odmítnout. Je v něm pouze vychytělost? Nebo to byla jen nějaká nakladatelova „spekulace na vzestup akcií“? Anebo *insti-tuce Wernisch* už ztratila soudnost, a co ji napadne, pokládá za hodné publikování?

Nejvíc mi knížka připomíná takovou tu řachandu pro stolní společnost. Kroužek obdivovatelů visí mistrovi na rtech a on mezi dvěma doušky utrousí do vousů: „*Lovit kapry do sítě vlečené hydroplánem, to nebyl dobrý nápad.*“ Stůl otrásá se vděčným smíchem a mistrův nejoddanější posluchač kontruje: „*Výroční sjezd abiturientů se neobyčejně vydařil – pravděpodobně proto, že se*

vůbec nekonal. Zůstala jen pozvánka ražená zlatým písmem.“ I mistr se tomu zasměje, je tu zkrátka dneska večer veselo.

Než tyhle přípodotky – to snad raději uvést bližší informace o fotografiích (alespoň o některých by šlo jistě něco dohledat), případně o okolnostech jejich objevení. I kdyby naprosto všichni autoři publikovaných fotografií byli jmenovitě nezjistitelní, to jejich samozřejmě ignorování dvěma dnešními borci se mi nějak příčí. Postmoderní využívání cizích děl pro vlastní tvorbu, které lze s úspěchem činit uvnitř literatury, napříč uměleckými druhy možná nefunguje, tedy v tomto případě určitě. Připomíná to spíš prodej zboží ve stylu „kdo chce kaviár, musí si k němu přikoupit olejovky“.

Tak Hruška a Wernisch zprivatizovali staré fotografie. Inu, umělci – drží prst na tepu doby.

Lubor Kasal

Číst Danielu Hodrovou je něco jako přijít na návštěvu. Pokud přijmete její pozvání, vstoupíte do prostoru magické Prahy, tedy v tomto případě především na území na pomezí Vinohrad a Žižkova. Není to ovšem území geografické, ale jde o čistě subjektivní časoprostor, jenž je dán především autorčinými evokacemi blízkých osob a postav, které navzdory času a konečnosti stále spoluutvářejí její existenci. Centrem tohoto časoprostoru jsou proto dva zcela konkrétní byty: ten s oknem na olšanské hřbitovy, v němž prožívala své dětství i první setkání s faktem smrti, a ten poblíž náměstí Jiřího z Poděbrad s kostelem Nejsvětějšího Srdce Páně, tedy byt, v němž skryta před agresivitou aktuálního společenského chaosu pomocí slov vyvolává obrazy lidí, kteří jí jsou něčím blízcí, ať již jde o živé přátele, historické osobnosti, literární postavy nebo o drahé zesnulé.

Přijmout pozvání do světa Daniely Hodrové znamená oddat se proudu hostitelčiny řeči: naslouchat citlivé, inteligentní a vnímavé ženě, která má neovladatelnou potřebu vyprávět, respektive prostřednictvím vyprávění adresáta vtahovat do proudu svého žití. Slovo *žítí* jsem použil zcela záměrně. Hodrové vyprávění je totiž přímo protikladné obvyklým autobiografickým „příběhům života“ a historkám „jako za života“, tedy „umělým“ narativním konstrukcím pracujícím s takovými prvky, jako je začátek a konec, zápletky, kolize a krize, jakož i pointa či jiná forma rozřešení. Toto vše je s autorčím vnímáním světa neslučitelné.

Pro Hodrovou je psaní nejen součástí vlastního bytí, ale dokonce jeho vrcholnou formou. Troufnu si tvrdit, že Hodrová

skrze své psaní žije. Její texty nezprostředkovávají obraz vnějšího světa, ale zachycují aktuální stav mysli. Jsou to záznamy nepřetržitého hledání formy a smyslu vlastní existence, a to za situace, kdy autorka jak svět kolem sebe, tak i sebe sama vnímá jako kontinuum, jehož podstatu dokážeme vyslovit pouze tehdy, pokud přestaneme respektovat hranice mezi přítomným a minulým, mezi životem a smrtí, mezi tím, co se stalo, a tím, co se stát mohlo či mělo. Výsledkem je román pojatý jako „záznam“ asociativního proudu vzpomínek na lidi, události, činy nebo také věci a předměty, přesněji jako transformace vlastní individuální a kulturní paměti v proud slov, vět, vzpomínek, snů a vizí zafixovaných v textech a knihách. Tato transformace má pro autorku rozměr magického zařikávání, jehož prostřednictvím chce bojovat proti zmaru a beztvaremu zapomnění.

Hodrová odmítá přijmout fyzickou ztrátu bližních: vzpírá se lidské smrtelnosti okatým uctíváním smrti, zároveň však věří, že lidé a jejich skutky tu budou tak dlouho, dokud se o nich bude mluvit a psát, nebo alespoň dokud o nich bude možné číst. V závěru přítomné knihy se tak píše: „*Avšak z toho, co myslíme, mluvíme, prožíváme, nic nepomijí a nikdy nepomine, věř tomu!*“

Mluvení je pro Hodrovou forma prožívání vlastní i cizí existence: opakované obnovení citu k těm, kdo jsou stálou součástí její přítomnosti. Skrze Hodrové „mluvení“ tak „nepomíjejí“ její rodiče, součástí tohoto neustálého obnovení paměti jsou však rovněž postavy obou autorčiných zemřelých manželů, city minulé i přítomné, lásky životní i literární, jakož i emocionální vazby k řadě dalších přátel, přítelkyň a známých.

Živých i mrtvých. Konkrétních lidí, loutek i literárních postav. Rejstřík těchto figur je relativně pevný a například postava autorčina otce (a s ním spjatého prostředí vinohradského divadla) patří k autorčiným konstantám. Současně ovšem v každé z knih čestné místo náleží někomu jinému, v přítomném *Vyvolávání* především básnířce Bohumile Grögerové, s níž autorku zřetelně spojuje zejména motiv stárnutí a smrti partnera.

Nejsem už schopen přesně si představit, jaké je to číst takovouto prózu poprvé a naplno prožít osobitost autorčina vidění světa a vypravěčského stylu. O Hodrové totiž daleko více než o komkoli jiném z české literatury platí, že stále píše jeden a tentýž text, jen vnějškově rozčleněný do jednotlivých románů. (To se projevuje i tím, že toto psaní stále znovu reflektuje sebe sama, a to i přes hranice jednotlivých knih.) A já pak měl to štěstí, že jsem do jejího literárního vesmíru mohl vstoupit již v druhé polovině osmdesátých let, tedy v době, kdy její první román byl jen strojopisem, a znovu jsem se do něho vrátil s každou autorčinou novou knihou. Nicméně tato čtenářská zkušenost mi snad dává možnost vnímat vnitřní proměnlivost jejího vztahu k psaní, literárním textům a uvědomit si specifičnost zatím poslední „kapitoly“ jejího celoživotního textu.

Počátky Hodrové určovala vypjatá polarita, která je příznačná pro určitý typ ženského psaní, totiž polarita mezi touhou naplno vyjít sebe sama, demonstrovat před těmi druhými nejen svou osobní empirii, ale i své nejintimnější pocity, a souběžnou snahou tuto velmi osobní zpověď cudně skrýt za literární masky, převleky a „triky“, napří-

klad za hru s literárními postavami a jejich jmény. Privátní konfese dívky, dcery, ženy, milenky, manželky, přítelkyně se tu tak prostupovala s erudiicí literární historičky, poučené na vývoji moderní sebereflexivní prózy. Na Hodrové textech tudíž nebylo těžké dokládat strukturalistickou tezi, že psychofyzický autor může mít velmi blízko k internímu subjektu textu, tedy k vypravěči či k autobiografické postavě, a přece s ním není totožný. Naproti tomu přítomné *Vyvolávání* toto tvrzení popírá, neboť hranice mezi těmito dvěma subjekty je tu záměrně téměř setřena. A tomu odpovídá také způsob, jakým Hodrová reflektuje svá starší díla: ona potřeba tu a tam, leč stále častěji demaskovat literární jména a poukazovat na reálnou identitu konkrétních osob, které se dříve za nimi skrývaly. „Literární převleky“ se tu tak objevují prakticky pouze tam, kde má obavu, že by adresným pojmenováním mohla někomu ublížit – a i v těchto případech cítí nutkání toto skrývání identity tematizovat, naznačit adresátu tajemství skryté za nasazenou maskou.

Kdybych měl novou prózu Daniely Hodrové stručně charakterizovat, použil bych asi slova *výraz duševní vyrovnanosti*, neboť právě tuto charakteristiku jejího textu vnímám jako klíčovou. Hodrová dospěla do stavu, kdy se na jedné straně již zcela ztotožnila se svou dlouhá léta budovanou autostylizací, na druhé straně se také již nebojí být naplno sama sebou. Přijímám tuto vlastnost jako hodnotu, která pro mne z knihy *Vyvolávání* – po několika autorčiných opusech, které jsem přijímal s rozpaky jako opakování již známého – učinila čtenářský zážitek prvního řádu.

Pavel Janoušek

JEDNA OTÁZKA PRO

JOVANKU ŠOTOLOVOU

foto archiv J. Š.

Začátkem dubna byl zpoplatněn přístup na server www.iliteratura.cz, jehož jste šéfredaktorkou. Nakolik je podle vás český uživatel internetu ochoten platit za informace o literatuře, zvláště měl-li je doposud zdarma?

Nikdo asi není připraven a ochoten platit za informace o literatuře na internetu. Pro nás stojí ten problém bohužel jinak: Nakolik jsme ochotni ty informace vytvářet zadarmo?

Projekt *iliteratura.cz* funguje osm let, v začátcích si žádný nárok na státní podporu nedělal; podávali jsme žádosti na všechny strany, mnohde nás odmítali jako cosi podivného internetového. Na ministerstvu tehdy kdosi pochopil, že podpořit netradiční literární časopis nemusí být scestné. Od počáteční podpory 30 tisíc na rok jsme se postupně dopracovali ke 200 tisícům, což stačilo na symbolické honoráře za publikované články. Redakce a vedení projektu celá ta léta pracují bez nároku na finanční odměnu, nemáme kancelář ani sekretářku.

Letos jsme však byli nečekaně z grantového řízení MK ČR vyřazeni, ocitli jsme se bez dotace, která tvořila někdy 50, jindy 70 procent ročních příjmů. Můžeme projekt zrušit, nebo z něj udělat amatérský web. Já ale nechci přijít o pracně budované autorské zázemí. Přiči se mi podporovat český předsudek, že v kultuře se „sluší“ pracovat zadarmo. Nechci žádat neplacenou práci od našich příspěvatelů, kteří jsou z velké většiny uznávanými odborníky. Literatura pro ně není koníčkem, živí je, jsou to vysookoškolské učitelé, překladatelé, publicisté, literární vědci, knihovníci, jeden kulturolog... Můžou k nám sice chvíli psát zadarmo, ale dlouho jim to nevydrží. Na *iliteratuře* by brzy publikovali už jen ti, kterým jinde článek nevezmou.

Náš portál není přidružená verze tištěného média. Vedle honorářů musíme financovat i provoz webu. Sama se *iliteratuře* věnuji bez nároku na peníze a občas ji i významně dotuji ze svého. A nejen já, loni se na financování podíleli i někteří redaktori a příznivci, dalších třicet lidí se zřeklo honorářů. Rozhodně tedy nechceme zpoplatněním čtenáře vydírat. My už jsme na hranici, větší obět projektu dávat nebudeme, to ho raději zastavím.

Zpoplatnění je dočasné, snažíme se sehnat prostředky i jinak – z reklamy, placených smluvních služeb. Vyhlásili jsme, že jakmile seženeme základní objem peněz, zpoplatnění zase zrušíme.

miš

PERLIČKA NA DNĚ

„Barbaři, zcela postrádáje základy znalostí vojenské vědy, zvednou svoje meče do vzduchu a udeří stylem černé zvěře, vrhaje celou váhu svého těla do úderu jako dřevorubci.“

Bojové techniky starověkého světa.

DEUS, Praha 2006.

Přeložil Josef Bartoň.

Skřípeček 2006

S ÚCTOU

MÁCHA NA ZNÁMCE. Zhruba před měsícem vydala Česká pošta známku s Karlem Hynkem Máchou a na svých internetových stránkách k tomu publikovala zajímavý literárněhistoricko-filatelistický medailonek: „*Aršík je vydáván k výročí 200 let od narození našeho nejvýznamnějšího romantického spisovatele Karla Hynka Máchy. Na známce je vyobrazen Mácha a za ním skála a svítící měsíc v úplňku. Na aršíku je zachycen tzv. Máchův kraj – oblast kolem hradu Kokořína, Doksy a Máchovo jezero. Aršík se známku navrhl akademický malíř a grafik Jan Kavan, rytecky jej zpracoval grafik a rytec Václav Fajt. Karel Hynek Mácha se narodil v Praze v roce 1810, vystudoval práva a pracoval jako praktikant v advokátní kanceláři. V době svých studií hrával divadlo v ochotnické družině Josefa Kajetána Tyla. Rád cestoval po hradech a zříceninách, kde také často přespával. Mezi jeho nejznámější díla patří báseň Máj. K jeho další významné tvorbě patří například povídka Májinka či jediný Máchův dokončený román Cikáni. Mácha zemřel dle dochovaných zpráv v den své svatby 6. listopadu 1836 v Litoměřicích. Vzhledem k tomu, že zemřel velmi mlád, nikdo neví, jak ve skutečnosti vypadal, a tak všechny Máchovy podobizny vycházejí z krátkého popisu jeho tváře a z informace, že Mácha seděl modelem malíři Maškovi pro obraz Jana Křtitele.*“

kap

SPISOVATELÉ NA ZNÁMCE. Letos bude z literátů na známkách vedle Máchy ještě Rettigová, Branald a připomínka Karla Čapka v sérii *Dětem*. Loni ale nebylo nic. Zato rok 2008 nebyl špatný: Tyl a Klossermann a v sérii *Dětem* pejsek a kočička. Rok 2007 byl taky pěkný: Foglar a Komenický, v závěsu za nimi vzdělavatel Amerling a k tomu Fráňa Šrámek.

kap

ŽIVÍ NA ZNÁMCE. To je vám vůbec zajímavá věc. Je pravidlo, že na známky se netisknou – kromě hlav státu (a blahé normalizační paměti prvního československého kosmonauta Remka) – živí lidé.

Česká pošta by do budoucna tohle pravidlo ráda změnila, jak uvedl její mluvčí Ivo Mravinac. A vsaďme se, že tam nejdříve dají sportovce. Zatím to pravidlo obchází tak, že obrázek sportovce vytisknou bez jeho jména a jméno zas bez obrázku. Ale možná by stálo za to, jednou za rok si dát tu práci a navrhnout komisi, která vybírá, co se dá do emisního plánu, nějakého žijícího literáta. Je ovšem pravda, že Václav Klaus je náš největší spisovatel a že by nám to teda mohlo stačit...

kap

HLAVNÍ HRDINA HERMAFRODIT/YNĚ.

Evropská unie prý pojala úmysl nechat přepsat *Chartu základních práv Evropské unie* (neplést s *Chartou základních lidských práv a svobod*) na epickou báseň. Ta pak má být doplněná hudbou, tancem a multimediálními skopičkami na osmdesátiminutový gesamtkunstwerk. Nad nápadem se nepozastavuju, vítám ho a rovnou se hlásím, že bych udělal českou verzi (pokud to nějaké ministerstvo platí). Nebude to těžká práce, mezi unijními dokumenty je *Charta výjimečně srozumitelná a krátká*. Jen musím vyřešit, jak do toho dostat trochu té epiky a jak pojmut hlavní/ho hrdin/k/u, aby bylo učiněno zadost požadavku genderové rovnosti. Když udělám pářeček, budu muset pořád vyvažovat, avšak věc nebo bezpohlavní amorfní hovado se na hrdinu tak vážného kusu zase nehodí – tož to asi bude hermafrodit/yně.

g

ERRATA č. 7/2010

Na straně 20 v recenzi Hamanovy knihy *Kontexty a konfrontace* jsme po překopírování souboru, který nebyl psán českým textovým editorem, opomněli doplnit háček a čárku v názvu jednoho Durychova díla. Z *Boží duhy* se tak stali *Bozi duhy*, za což se omlouváme čtenářům i autorovi recenze Květoslavu Chvatíkovi.

red

nalézt svou přítomnost

ROZHOVOR SE ZDEŇKEM FREISLEBENEM

Paradox, který bohužel souvisel s předchozím násilným odchodem premonstrátů v padesátých letech. Konkrétně 14. dubna 1950 převzala celý klášter Národní kulturní komise. Jejím úkolem bylo využít kláštery a jejich sbírky knih, uměleckých předmětů a také stávajícího mobiliáře. O rok později přišla další varianta, která už – vzhledem k rozsáhlé Strahovské knihovně a jejím fondům – počítala s literaturou. V lednu roku 1952 byl založen Památník národní kultury, který převzal celý Strahovský klášter. Zároveň sem byl umístěn Ústav pro českou literaturu. O rok později bylo ale zase všechno trochu jinak. Vznik Památníku národního písemnictví lze datovat od roku 1953, kdy pod tímto názvem začalo fungovat specializované muzeum české literatury. V té době byla také otevřena expozice o vývoji české literatury. Ve své podstatě docházelo k profilaci a změnám až do sedmdesátých let minulého století. Šlo o přičlenění letohrádku Hvězda, kde vzniklo muzeum Aloise Jiráska a Mikoláše Alše, předání muzea Antonína Dvořáka a Bedřicha Smetany Národnímu muzeu a naopak přičlenění literárního archivu, který byl součástí knihovny této instituce. Pochopitelně naše instituce vznikala za dobových podmínek a určitě i to mělo později pro ni jistý pejorativní nádech. Na druhé straně tu postupně vznikalo muzeum, které má dnes vynikající sbírky a především mnoho pozitivních aktivit jak pro badatele, tak pro veřejnost. Je nutné také říci, že v roce 1990 byl klášter vydán řádu premonstrátů včetně knihovny. Postupně byly předávány i knižní fondy, nespravedlivě nabyté v minulosti.

Nebyl to trochu paradox, že komunistická moc se snažila vybudovat jakousi skrytou paměť kultury národa, díla a rukopisy jí samotnou zakázaných autorů nevyjímaje, zatímco v době post-totalitní se začalo uvažovat dokonce o zrušení Památníku?

Máte pravdu v tom, že v totalitě nikdo nezpochybňoval instituci, jakou PNP byl. Navíc zde byla shromážděna řada rukopisů a děl zakázaných autorů, z nichž někteří našli v Památníku jistý pracovní úkryt. Jak se říká – pod svícnem bývá největší tma. Kromě toho se tady uskutečnila řada autorových večerů tvůrců mimo oficiální zónu. Bohužel Památník byl po roce 1989 někdy vnímán ve vztahu k době, v níž vznikl. Pochopitelně vývojem se vše změnilo, ale toto stigma přetrvávalo. A tak již minulé vedení bylo od devadesátých let v určité nejistotě. To vše vyvrcholilo v roce 2007, kdy se objevil na ministerstvu kultury názor, že by se některé instituce mohly sloučit. Vznikla nakonec komise, která měla za úkol celou věc projednat a podat návrh. Pochopitelně se ukázalo, že tímto způsobem by zaniklo nejen toto specializované muzeum, ale také by se to dotklo nenahraditelným způsobem provázanosti sbírek. Svou roli sehrála i iniciativa odborné veřejnosti, která se v této věci aktivně angažovala ve prospěch PNP. Nakonec závěr ministerstva byl, že Památník je unikátní institucí právě v této podobě.

Slučování byl před několika lety téměř trend, a to i na nižších úrovních – v jednom okresním městě se dokonce jednalo i o takové absurditě, jakou by bylo sloučení knihovny, botanické zahrady a plavecké haly. Schylovalo se v Památníku k podobné kuriozitě?

Tak taková opravdu absurdní situace to sice nebyla, ale stalo by se něco skutečně

nenapravitelného. Ucelenost sbírky by se vlastně rozpadla. Záměr jednotlivé sbírkové předměty přesunout do různých institucí znamenal ztrátu vzájemné provázanosti. Umělecké sbírky by putovaly do galerijní instituce, knihy do knihovny a literární archiv do jiného muzea. Dlouholeté úsilí, které dělá ze sbírkového hlediska Památník národního písemnictví unikátním muzeem, by tak bylo navždy ztraceno. Nelze zapomenout ani na „paměť“ pracovníků, kteří se jednotlivými fondy zabývají. Ta je často nenahraditelná. Znají řadu souvislostí, které se nakonec projevují ve vědecké, publikační a výstavní činnosti.

Na to upozorňoval už Jan Šícha, který v době, kdy Památníku hrozilo „z úsporných důvodů“ uzavření, ve svém textu nazvaném *K čemu jsme měli a máme PNP* napsal: „Je to projev nevyslovené vůle všeobecně zblbnout a vystavit se zapomnění. Když nám bude chybět vlastní paměť, budeme muset převzít nějakou cizí. Nebo se pohybovat jako náměsíčníci, kteří za hlavní četu mají noviny zadarmo a letáčky o posledních slevách v blízkém obchodním domě.“ Dopad takového kroku by byl jistě tragický...

Již jsem v podstatě důsledky naznačil. Byla by to především velká kulturní ztráta, která je často různě motivována. Ať už se jedná o ekonomické, politické nebo kariérní důvody. Musíme si také uvědomit, že to je i ztráta smyslu pro hodnoty a zmiňovanou paměť. Ztrácíme tak sami sebe a pochopitelně ona vykořeněnost je počátek ztráty kulturnosti a vlastní existence.

Vraťme se ještě k vám. S jakým očekáváním jste do PNP před lety nastupoval a na co se tehdy vaše práce soustřeďovala?

Myslím, že jsem konkrétní představy úplně neměl. Překvapil mě ale samotný chod instituce. Přišel jsem z jiného světa, kde vyřízení problému bylo často otázkou pouhé chvíle. Tady je přece jenom jistá, bohužel asi daná, „úředničina“. Především mě zde zaujala práce na literárních výstavách, ať již s pracovníky muzea, nebo se zahraničními partnery. Kromě toho jsem se podílel na vydavatelské činnosti PNP, která byla v té době poměrně rozsáhlá, a také na programové části, která se věnovala představování spisovatelů a osobností kolem literatury. Mimo to nesmím zapomenout na soutěž *Nejkrásnější české knihy roku*. Ta umožňovala kontakt s knihou jako kulturním artefaktem, který spojuje ve své podobě vyvážený obsah s kvalitní vizuální podobou.

Podářilo se vám vydat nějaký titul nebo uspořádat výstavu, která by takřka jíc rozbouřila literární vody a vyvolala diskuze?

Toho si nejsem vědom, naše výstavy měly vždycky spíš dokumentační charakter, i když já sám bych raději preferoval otevření nějakého problému. Čas od času se přesto podařilo přijít s určitým objevem. To se týkalo například výstav o životě a díle Vladimíra Holana nebo Mileny Jesenské. Abych byl ale konkrétní: V případě Vladimíra Holana to byla možnost představit podstatnou část pozůstalosti, která obsahovala mimo jiné jeho osobní dopisy a pro veřejnost neznámé dokumenty z jeho života. Právě ty měly velkou výpovědní hodnotu o Holanovi a době, ve které žil. U výstavy o Mileně Jesenské to byla celá řada neuveřejněných

dokumentů, vztahujících se k Franzi Kafkovi. I v té vydavatelské činnosti byl Památník vždycky poněkud uzavřenější a konzervativnější, nicméně každý rok tu vycházel a dodnes vychází sborník *Literární archiv*, ve kterém převažují odborně zaměřené příspěvky. Potom to byly různé katalogy a knihy podpořené v některých případech granty, například kniha *Pannwitzovy deníky*.

Když se trochu ohlédnete zpátky a zkusíte srovnat počátky své práce v PNP s dneškem, jak vám to srovnání vychází?

Ne tak, jak bych si představoval. Tato instituce je velmi specifická v tom, že má tři sbírková oddělení – literární archiv, umělecké sbírky a knihovnu. Některé sbírkové fondy spolu velmi souvisí. A tak zde nalezneme například od jednoho autora jeho rukopisy, výtvarná díla, která mají nějaký vztah k jeho tvorbě a třeba i k jeho knihovně. Příkladem může být zejména Josef Váchal. Bohužel Památník národního písemnictví nemá v současnosti celoroční výstavní síň, a tak se často prezentují jeho sbírky mimo něj. To je jedna z negativních věcí, která mě trápí. Měli jsme výstavní síň v refektáři u premonstrátů o velikosti sto metrů čtverečních, vybavenou výstavním fundusem. Tam jsme mohli vystavovat celoročně. Uskutečnili jsme i řadu mezinárodních výstav, především ve spolupráci s Rakouským kulturním institutem, ale i se španělským, francouzským, slovenským a italským. Vzhledem k finančním důvodům, které souvisely s tím, že jsme od roku 2000 začali také po rekonstrukci opět provozovat letohrádek Hvězda na Bílé hoře, jsme ovšem během dvou let museli tento výstavní sál opustit. Tak nám zůstal jenom letohrádek Hvězda, který není pro celoroční výstavy vhodný, což je dáno nejen jeho vzdáleností od centra, ale také sezonním provozem. A zůstala nám i Malá výstavní síň na Strahově, kde děláme výstavu *Nejkrásnější české knihy roku* a komornější projekty, například výstavu věnovanou osobnosti Josefa Kajetána Tyla, Oty Pavla nebo Libuše Moníkové.

Zmínil jste literární archiv... Jak široké období ve vývoji literatury odráží a co zejména stojí za pozornost, případně čím na vás ta minulost dýchá?

Literární archiv je zaměřen na fondy od konce 18. století do současnosti. Jde o osobní fondy spisovatelů, literárních vědců, kritiků, novinářů, ale i dalších osobností z oblasti kultury. Jsou zde také archivy nakladatelů, redakcí novin a časopisů, různých

uměleckých spolků a podobně. Kromě toho tu nalezneme archiv fotografií v různých podobách od skleněných desek až po současné digitalizované záznamy. Pochopitelně každého láká ze sbírek něco jiného, ale z osobností lze zmínit například Boženu Němcovou, Karla Havlíčka Borovského, Vladimíra Holana, Bohumila Hrabala či nyní Karla Hynka Máchu – právě této osobnosti bude věnována připravovaná výstava v letohrádku Hvězda. Najdeme tady také novou modernu, zastoupenou mimořádnou kolekcí osobností. V tomto případě ještě navíc provázanou s díly, která jsou v našich uměleckých sbírkách. Je zde také fond Franze Kafky, doplněný v nedávné době o jeden unikátní nález. Najde se tu i řada autorů experimentální poezie. Vzácné materiály, zahrnující velký fond Jiřího Koláře, nám poskytla Běla Kolářová nebo Bohumila Grögerová a Josef Híršal. Právě to je, alespoň pro mne, velice zajímavý materiál, vypovídající o době nových experimentů a možností, kdy se literatura dotýká hudby, výtvarného umění, filmu a divadla. Určitě je velmi vzrušující pocit mít možnost setkat se s rukopisy, které jsou osobní autentickou výpovědí. To se mi například stalo u *Máchoých deníků* či Boudníkova sešitu s jeho poznámkami.

Co překvapivého lze ještě nalézt v pozůstalosti osobnosti, která je s prominutím tak „provařená“ jako Franz Kafka?

Je pravda, že v jeho případě je již asi vše známo, zpracováno a navíc publikováno. V tomto případě to byl ale neznámý dopis Franze Kafky, zaslaný jeho druhé snoubence Julii Wohryzkové potrubní poštou. Šlo o tzv. *zálepku*, která se pro tento druh pošty používala. Podobný dopis této snoubence dosud nalezen nebyl. V tomto případě se tedy jednalo o unikátní dokument, doplňující právě fond Franze Kafky v našem muzeu.

S jakou vizí či s jakými plány do budoucna jste v roce 2008 nastupoval na post ředitele PNP?

S tím, že snad mohu pomoci řešit některé problémy a časem vytvořit instituci, která je významná a směřuje svým pojetím do 21. století. Pochopitelně to lze uskutečnit pouze postupnými kroky. Nyní se nám podařilo získat prostor pro centrální depozitář, a to v Litoměřicích, v areálu bývalých kasáren. Mít podobný centrální depozitář bylo přáním už od devadesátých let, a tak to pro instituci považuji za úspěch. Bude potřeba také řešit nové sídlo PNP, ale i to vypadá do budoucna nadějně...

Opravdu?

Ano, ale je to trochu složité. V současné době jsme v klášteře v pronájmu a zároveň také řešíme řadu problémů týkajících se depozitářů. Jeden z velkých depozitářů byl ve Starých Hradech, ale nyní je tam nový vlastník a vše je tak komplikovanější. Bylo nutné část sbírek přemístit do nového depozitáře v Duchcově. Ne všechny depozitáře jsou v optimálním stavu. Institute se také dotklo to, že nemá onu stálou expozici, ale ani takový výstavní sál, který by vyhovoval příležitostným výstavám. Nevyhovující jsou také stávající prostory pracovišť a studoven. Nicméně ještě paní ředitelce Evě Wolfové se podařilo získat pro naše nové sídlo bývalou Petschkovu vilu v Praze 6 – Bubenči, protože tady na Strahově jsme jen takovými bezmocnými dětmi od chvíle, kdy jsme se stali nájemci, takže nemůžeme nic přestavovat ani opravovat. Problém ovšem nastal při uplatnění restitučních nároků města Prahy. V současnosti proběhla již dvě soudní řízení, u obvodního a městského soudu, a obě ve prospěch naší instituce. Na ministerstvu financí máme blokovanou určitou finanční částku, takže počítám, že do takových tří až pěti let bychom mohli realizovat první výstavy. Podobné to bylo i s depozitáři, které se podařilo získat v loňském roce. Nyní se pouze čeká na faktický převod. Z toho plyne, že před sebou máme spoustu práce nejen po stránce organizační, ale celkově směrem k veřejnosti, což třeba znamená vymanit Památník národního písemnictví z té stále přetrvávající představy coby archaického muzea, který nám tak trochu v současnosti vyznívá z jeho názvu. Proto bych byl velmi rád, kdyby se stal institucí fungující v podmínkách 21. století.

Co si pod tím mám představit?

Běžný člověk si ani neuvedomí, kolik se toho v muzejnictví za poslední dobu změnilo. Řada sbírek se digitalizuje, servis vůči badatelům a veřejnosti vůbec je úplně jiný, než na co jsme byli zvyklí. Kdybych to měl srovnat se zahraničím, tak tam je takové muzeum vyložené „pro člověka“. I když některé sbírky jsou v určitém pevně stanoveném režimu a podléhají zákonu o archivnictví, tak muzeum nepůsobí dojmem do sebe uzavřené instituce. Kdybychom v Památníku měli stálou výstavní síň nebo kavárnu s čítárnou, tak už by to bylo o něčem jiném. Když uvedu příklad – přijedete do Prahy a řeknete si: tak, já si teď zajdu do Památníku do kavárny, protože tam můžu potkat spoustu známých literátů...

Čili aby Památník byl i jakýmsi centrem „živé“ literatury?

Ano, takovou představu mám. Podobné je to třeba v německém Marbachu nebo v některých francouzských muzeích. Ale nemusíme ani chodit do ciziny, vezměte si naši Národní technickou knihovnu – to je standard, o který bych chtěl usilovat, byť nebudeme v novém objektu, ale v rekonstruované vile. V prostorách, kde sídlíme nyní, právě tohle postrádám, i když zase na druhé straně badatelům vycházíme vstříc, myslím, maximálně.

Když už jsme se dotkli „živé“ literatury, jak se vám jeví ta česká v evropském či světovém kontextu? Někdy se říká, že z ní mizí velká témata či příběhy.

To si nemyslím. Pro mě osobně velké téma z literatury nemizí. Velkým tématem může být přece i něco jednoduchého a úplně obyčejného a může se týkat drobných, prostých věcí – namátkou bych mohl jmenovat knihy Jáchyma Topola nebo Libuše Monikové. Z té starší generace nelze opomenout Bohumila Hrabala, Milana Kunderu, Ivana Klímu... Takže si myslím, že současná česká literatura ve srovnávacím kontextu určitě obstojí. Nakonec svědčí o tom i účast našich spisovatelů na knižních veletrzích, kde mají svá autorská čtení a prezentace. Velká témata měl například Karel Čapek, který překro-

čil určitý místní rámec literatury. Česká literatura ale měla také svůj další vývoj a domnívám se, že velkým tématem může být samotné hledání přítomné existence v daném čase.

To není snadná věc. Opět ocituji Jana Šíchu: „Nedávno jsem četl u jednoho francouzského intelektuála povídání o tom, jak je těžké být svým současníkem. Tvrdil, že většina lidí se svou dobou pohybuje jako náměsíčníci. Myslí a prožívají buď tak, jak se myslelo a prožívalo někdy kdysi, nebo rovnou stojí bokem, mimo vlastní čas.“ Má pravdu? A pokud ano, co to odráží?

Tedy zde bych si zrovna netroufl na vyhraněnost, která z toho částečně pramení. Je sice pravda, že současný svět je komplikovanější přílivem informací a daných sociálních možností, ale také určitou ztrátou kulturního povědomí. I proto se řada lidí uchyluje k nostalgii uplynulého času, nebo k víře v osvícené monarchie, či agresivně působí na své okolí. Na druhé straně najdeme mladou generaci, která se zajímá o poezii, literaturu, hudbu a je citově založená. Zároveň se odvrací od pouhého konzumního života a hledá alternativní možnosti. Možná právě díky současné všeobecné ekonomické krizi, ale i krizi hodnot, najde člověk opět svou přítomnost a danou chvíli.

Jakým směrem se podle vás bude ubírat vývoj národních literatur? Když to trochu přehenu, čeká je cosi jako „rozpoštění se“ v unifikované Evropě, potažmo v globalizovaném světě?

Tohle je téma, které si zasluhuje určitě širší záběr, než jaký je možný v našem rozhovoru. Nakonec téma evropského literárního kánonu bylo předmětem mezinárodní konference. Současná propojenost informací včetně možností dané konfrontace může být prvkem, který přispívá k určité formě, jež může mít jiná specifika. Přesto se domnívám, že podstata tvorby vyplývá z osobních zkušeností místa, které ovlivňuje, a přes různé, možná na první pohled ne zcela zřejmé podněty, je svým způsobem určující. Nakonec i v minulosti – mám na mysli výtvarné umění, architekturu, ale i vědu. Vždyť ani ve středověku nebyla Evropa uzavřená. Vznikala tady řada uměleckých děl ze stejného kánonu, a přesto ve specifické formě.

Když to zase vztáhnou na českou literaturu, nepřipadá vám, že stále víc zdejších autorů vyjíždí za tématem do ciziny a vrací se s napsaným, řekněme lepším cestopisem, ale v podstatě jen s cestopisem? Jako by tady pro sebe podstatná a reflexe hodná témata nenacházeli, anebo si s nimi nevěděli rady...

V tom s vámi naprosto souhlasím. Čerpat témata odjinud je zřejmě snazší. Ale možná, že je to nutné, aby se potom zase vrátili... Nebo se to týká hledání určitých ztrát – vezměte si třeba českou vesnici, která vždycky měla svůj charakteristický kolorit, ale ten za totality skoro nenávratně zmizel.

S tím může souviset i fakt, že se vytrácí vnímání konkrétního místa jakožto domova – ať už jde o vesnici nebo město, které se hodně proměnilo zase v době posttotalitní...

... a naskytá se otázka, jestli i tohle není ztráta. To se ovšem týká nejen literatury, ale i výtvarného umění. Když navštívíte třeba galerii v Curychu, Frankfurtu nebo v Paříži, tak zjistíte, že mají úplně stejné kolekce. Určitě to ale neznamená, že by tam na místní úrovni nic nového nevznikalo.

Zůstaňme u literatury a přijmeme hypotézu, že jste spisovatel, který je tu od toho, aby reflektoval konkrétní domácí témata, samozřejmě ve vztahu k okolnímu světu. Která by to byla a proč?

Měla by asi několik rovin a vycházela z prostředí, které znám. Současný svět umělců, který je často v kontextu doby velmi zajímavý, ale i těch, kteří o jejich práci nestojí. Myslím, že v této souvislosti najdeme právě polohy, které mají řadu výpovědních možností. Tématem by mohlo být i ono dějinné stigma malosti a skepse, která se dnes tak často objevuje, ale také by to mohl být příběh jedince, který prožívá svůj čas, a není schopen se bránit přítomné době. Není to opravdu jednoduchá otázka, a jak vidíte, budu muset nakonec snad něco napsat a tam možná teprve najdete odpověď...

Literatura se v poslední době potýká také se změnou média – knihu začíná vytlačovat internet, množí se blogové romány... Co s tím?

Ano, všichni se stávají písařskými a každý se alespoň chvíli cítí být autorem... Možná je to někdy i literatura, ale spíš se jedná o specifický fenomén dnešní doby. Když to zase srovnám s výtvarným uměním, tak i tam najdete věci, které se vyprazdňují – celý svět se najednou vrhne na módní instalace, ale za chvíli od nich upustí a my jsme zase svědky návratu k malbě. Podobně lze v literatuře vnímat návrat k příběhu. Faktem ovšem je, že se literatura hodně otevřela, ne že by byla odosobněná, ale je otevřenější a někdy jde až do krajních extrémů. Mám tím na mysli niterné věci, které se třeba za národního obrození ani neříkaly, ani nepsaly, a najednou je tady člověk beze studu předkládá a konfrontuje s nimi svět,

a asi nejen proto, že by chtěl za každou cenu šokovat. S tou výpovědí konfrontuje i sám sebe a posunuje své meze. Asi před čtyřmi nebo pěti lety jsem chtěl dokonce udělat v Památníku výstavu, která by se internetovému psaní věnovala, ale zjistil jsem, že kvalitních autorů není tolik, a i ti mnohdy psali jen určitou dobu, někdy šlo jen o jakési jednorázové gesto nebo sebe prezentaci. Takže jsem od výstavy, i když jsem ji už měl v návrhu, nakonec upustil a přestal se o toto téma zajímat.

Možná se k němu ještě vrátíte... S novým médiem a s generací, která bude jeho prostřednictvím čím dál víc vstupovat do literatury, se patrně bude měnit nejen sama literatura, ale v návaznosti na to, dovoluji si tvrdit, i obsah sousloví „národní písemnictví“. Nebo to vidíte jinak?

Dnes si myslím, že je to již zřejmé. Přece jenom se něco změnilo. Přibývá webových stránek, kde se objevuje zajímavá poezie, ale i různé debaty a vzájemná komunikace. Je to virtuální, nový život literatury. Dnešní komunikace, která umožňuje hovořit s někým na druhé straně světa, je neuvěřitelná a obohacující. To vše bude mít zcela jistě vliv i na vývoj „národní“ literatury. Do jaké míry, to si dnes, stojíce ve středu času, asi neuvedomíme. Ostatně to je již zkušenost i z lidské minulosti. Něco zůstává a něco se odplaví do zapomnění. Věřím ale, že literatura zůstane.

Připravila Svatava Antošová

NA VŠECH SLOUPÍCH

Cedule, vyfotografovaná roku 2007 mezi Berounem a Srbskem, dává tušit, kam se poděl trampský lid kdysi hojně obývací malebný oudol toku, jemuž trampstvem přezdívalo Stará řeka. A nezahynuli zadušení rozhojnovším se paďourstvem, nepopukala jim srdce nad chatkami a orlími hnízdy, jimiž mastňák osázel svahy oudolu v množství větším než přílišném. Stůj, noho, hlásá výstražný trojúhelník, zde žijí smečky strašlivých a krvelačných hadů škrtičů! A hadic škrtiček, by mluva naše byla korektní. Jen paďour v emeběčku či jeepu jest před nimi jakžtakž bezpečný, vždy však ještě doufá, že urodí se hojně turistův, jimiž had, nasytý se, nebude puzen plaziti se skalkou k verandě jeho haciendy.

g

o hvězdu hlava rozbije se

VZPOMÍNKOVÝ VEČER VĚNOVANÝ DUŠANU PALOVI

Dušan Pala (1924–1945) patřil podle Václava Černého k nejvýraznějším postavám českého existencialismu. Ostatně Palovo dílo – dnes širší veřejnosti neznámé – oceňovala ve své době řada významných umělců.

Pala spáchal v listopadu 1945 sebevraždu, posmrtně vyšla jeho básnická sbírka *Krev a popel* (1946) a sbírka povídek *Stromy a kamení* (1947). V literárním archivu Památníku národního písemnictví se nachází v doposud nezpracované Palově pozůstalosti kromě množství literárních textů a dopisů také scénář *Vzpomínkového večera*, který uspořádalo ve čtvrtek 20. prosince 1945 v pražském divadle Čin v ulici Ve Smečkách Gymnázium v Praze XII, Slovenská ulice (Vinohrady). Text, jehož autorem byl Palův otec, hudební vědec František Pala (1887–1964), mj. znalec díla Josefa Bohuslava Foerster, jsme se rozhodli publikovat jako připomínku zajímavého autora i jako malý příklad toho, co všechno se v PNP nachází. Tisíce doposud neznámých a zapomenutých textů tu čekají na literární zpracování i zhodnocení, na objevování a s ním spojenou reflexi české kultury.

S ohledem na rozsah *Vzpomínkového večera* publikujeme pouze jeho některé části. Básně a ukázkou z románu *Velký pátek*, které byly součástí scénáře, jsme se

rozhodli vyjmout a otisknout je na stránkách věnovaných beletrii. Při přípravě jsme do textů zasahovali jen minimálně. Za připomenutí stojí, že na závěr celého večera zazněla Foersterova elegie pro sólové housle *Za Dušanem Palou*.

Uvědomujeme si, že celkové vyznění vzpomínky na Dušana Palu obsahuje – vedle dobového patosu – místy až jakousi cimrmanovštinu. František Pala evidentně nerozlišoval podstatné a nepodstatné, vzpomínka je navíc silně zatížena ještě stálou přítomností sebevražděného aktu (vznikla bezprostředně po Palově smrti). Avšak jedná se o jediný nám známý čistě životopisný pramen k Palově osobě. Lze samozřejmě připomenout i úvod Arnošta Pražáka *Za Dušanem Palou* ke sbírce *Krev a popel*, případně drobné nekrology z dobového tisku, ale pouze v tomto textu je Palova osobnost připomenuta v co největší šíři. Právě tato nezanedbatelná informační hodnota byla hlavním důvodem, proč text, jenž zazněl na *Vzpomínkovém večeru*, tiskneme.

Děkujeme pracovníkům literárního archivu PNP – jmenovitě Naděždě Macurové a Petru Kotykově – za zpřístupnění dosud neznámých materiálů a za jejich vstřícnost a ochotu.

jar

Fráňa Šrámek
Za Dušanem Palou

*Já nevím, kdo dých mi náhle na sklo,
že místo duh v něm samý popel mžil,
zcela se zamhlilo a potom prasklo.
To já jsem o ně hlavou udeřil?*

*Tříšť skelná rozpukla se v strašnou hvězdu.
Že za touhle jsem roznáručen šel?
A já se těšival, jak útokem ji vezmu.
Ne, tuhle ne. Mně jinous, bože, nabízel.*

*Čí byl to na skle dech, už neptejte se.
Ta hlava ovšem, ovšem byla má.
O hvězdu hlava rozbije se
a pak má pokoj, tiše spočívá.*

Dušan Pala narodil se v neděli 25. května 1924 ve staré škole v Libošovicích u Sobotky, kde jeho dědeček z matčiny strany, František Válek, byl řídícím učitelem. Otec, rodem z moravského Slovácka, tenkrát profesor dívčího gymnázia v Jičíně, přednášel v sobotu večer v Libáni o Bedřichu Smetanovi a při návratu v neděli dopoledne ho očekával honorář v podobě spanilého synka.

Libošovice, oddělená jen malým Prokopským údolím a Bílým rybníkem od hradu Kostí, je půvabná vesnice Českého ráje. O prázdninách je denně navštěvoval slavný sobotecký rodák Fráňa Šrámek, básník, myslitel a veliký člověk. Jednou postál v hlubokém zamyšlení nad Dušanovým kočárkem a pak něžným hlasem pronesl své básnické požehnání. Jasnozřivým okem umělce zahlédl snad pod rouškou mlh kratičká život novorozenceho chlapce a zaslechl i strašlivý úder jeho tragického konce.

Dušan byl smavé dítě. Vývin jeho tělesného i duševního organismu probíhal pravidelně za nejšťastnějších podmínek. V Jičíně a v sousední Železnici, kam se dědeček s babičkou uchýlili na odpočinek, byl obklopen ovzduším lásky, radostnosti a krásy. Výchova jeho smyslu postupovala tak rychle, že to bylo nápadné. Brzy s neomylnou jistotou rozlišoval barvy i v nejjasnějších odstínech a již v předškolních kresbách prozrazoval svůj osobitý svět. Také sluchová výchova šla rychle vpřed a představoval raným smyslem pro konsonantní zvuk a hudební krásno.

Maličký hoch projevoval živou, neklidnou fantazii a jeho touha po pohádkách, příbězích a veršovaných anekdotách byla nenasytná. Rodiče se snažili utlumit ji obsazením pozornosti k věcem všedním a praktickým. Marně. I z všedních a praktických věcí kombinoval a sprádal krásnější obraz jsoucna.

Dušan se narodil po smrti čtyřletého bratříčka a zůstal jedináčkem, ale jeho mravní svět nikdy nebyl světem zhýčkaného dítěte, třebaš jeho matka dýchala, žila, pracovala a trpěla jen pro něj: Miloval všechny děti, trápil se odmalička soucitem se žebráky,

sirotky a mrzáky. Měl rád zvířátka a dával se do pláče, uviděl-li zaslápnutého broučka nebo poraněného ptáka – a nikdy nechytal motýly. Byl hravý, něžný, poslušný a vždy veselý myslí.

Již na obecnou školu v Jičíně přišel se značným stupněm vyhraněné dětské osobnosti a tím se nápadně lišil od ostatních žáčků. Na poznatky, dojmy a malé školní události reagoval daleko bouřlivěji než spolužáci. Domnělé křivdy, přihodily-li se někomu z malých kamarádů, ponoukaly ho k dětským protestům a vrhaly do stavů trpitelského vzdoru. V učiteli suché přísnosti a byrokratického nezájmu o svěření vycítoval pudově nepřitele. Ale tyto zážitky si ponechával pro sebe, a teprve když se nahromadily k přepětí, docházelo k výbuchu a pláči, k němuž za daných okolností nebylo důvodu.

V povinnostech školních byl až přecitlivěle svědomitý. Neměl pokoje, dokud všechny přípravy nebyly hotovy. Tato vlastnost stala se bytostným rysem školáka, gymnazisty, univerzitního studenta i spisovatele, a třebaš v pozdějších letech svou svědomitost zastíral maskou jisté ležérnosti, nestalo se ani v jediném případě, aby ho někdo z rodičů napomínal k větší pili. Spíše naopak, bylo třeba ho zrazovat od horečně rozpoutané píle, zvláště na univerzitě.

Roku 1934 se přestěhoval z Jičína do Prahy, kde z páté třídy obecné školy na Mírovém náměstí vstoupil na gymnázium, nejprve Benešovo v Londýnské ulici, od kvinty na gymnázium v Slovenské. Do Prahy přišel s pohádkovými vidinami venkovského dítěte. Byl trochu zklamán, ale zájem o Prahu, nejpamátnejší dějiště českých dějin, nikdy ho neopustil. Málo-

Obálka Palovy sbírky vydané v roce 1946 nakladatelstvím J. Pávek a spol.

který hoch v Praze mohl se mu vyrovnat znalostí poměrů místních i historických, památek architektonických i výtvarných. Takřka denně podnikal výpravy do starých pražských čtvrtí, vyhledával zapadlé uličky, kostely, kláštery – postával před paláci, domy a pomníky, zchodil širým okolím a zamiloval si nadevše Vltavu. Chodil odborně připraven, protože pročetl kdejakou publikaci o Praze od Starých pověstí až po studie Štechovy, Wirthovy a Matějčkové. Zeměpisný atlas byl již na nižším gymnáziu jeho nejmilejší knihou. Nad mapami vydával celé hodiny jako jiní nad dobrodružnou knihou a ve své tvořivé představivosti prožíval senzacce, jež se daly jen tušit. Touto vášní získával poznatky, o nichž jeho učitelé zeměpisu a dějepisu nezvěděli, poněvadž čím byl starší, tím méně se chtěl odlišovat od spolužáků a tím víc tajil své vědomosti, dokud nebyl vyprovokován.

Ve všech předmětech gymnazijního studia byl vynikajícím žákem, a to bez potu a dřiny. Poznávání a vědění ho uchvacovalo. Každý nový poznatek byl proň jistým dobrodružstvím. Jen matematika zůstávala mu ne nedostupnou, ale problematickou disciplínou. Snad by se dalo výstižněji říci „nepříjemnější oblastí“. Jeho konkrétní obrazivost ocitla se v rozporu s odtážitými pojmy a vztahy. Citový hoch měřil jednotlivé předměty také svým poměrem k učitelům a neměl na matematiky štěstí. Byl přesvědčen, že všichni, kolik jich měl, používali ve svých hodinách jen metody známkovací, zastrášovací a že tlumili svůj lidský vztah neosobním odstupem od žáků. Snad si neuvědomovali, že sdílný, srdečný poměr k žactvu je první pobídkou a vzpruhou k zájmu o práci. Obvyklé rozdělování třídy na matematiky a nematematiky – a bagatelizování horší části – ho zneklidňovalo a trémovalo. Avšak i přesto neměl z matematiky nikdy horší známku než chvalitebnou.

K jedinému předmětu nenalezl a nakonec ani nehledal správného poměru: k tělesné výchově. Poněvadž předčasným vzrůstem přečníval zvláště v nižších třídách své kolegy o celou hlavu, nemohl v různých cvičích a úkonech soutěžit s drobnějšími a mrštnějšími kolegy. Byl proto prohlášen za nešiku a toto Kainovo znamení ho provázelo po celá studia. Vylučování hocha z oblasti tělesné výchovy bylo mu nejprve pramenem utrpení, potom zatvrzelého vzdoru. Oktaván bojkotoval předmět i učitele. Na jeho maturitním vysvědčení je deset výborných – a jediná uspokojivá – z tělesné výchovy. A přece byl vynikajícím plavcem a chodcem. Vycházky třiceti- až padesátikilometrové byly o prázdninách jeho častým odpoledním výkonem.

Dušanovou láskou od prvních školáckých let bylo kreslení a malování. Byla mu dána do vínku skutečná výtvarná vloha, kterou pěstoval prakticky i rozsáhlým studiem techniky, slohů a dějin výtvarného

Dušan Pala

umění. Již jako chlapec žil v líbezném světě Mánesově i Alšově a byl podivuhodným znalcem celého jejich díla. Později studoval soustředěně všechny dějinné epochy až po Picassa, a nejenže tematicky znal všechny slohy, nýbrž dovedl i nakreslit a namalovat každý detail toho kterého díla světových mistrů. Všechny pražské obrazárny, galerie i výstavy sledoval až do svého konce pravidelně a vracel se odtud s kritickým obrazem díla i osobností. Někteří umělci ho nad jiné přitahovali: zejména Rembrandt, Breugel, Greco, Goya, Josef Mánes, Mikoláš Aleš a Karel Purkyně. Až po septimu kreslil a maloval lidi, zvířata, životní výjevy a krajiny. Hlavně v Železnici se pokoušel s vnitřním okouzlením o pastelový obraz smavého východočeského kraje, o jeho malebné pahorky a vrchy Veliš, Zebín, Železný, Tábor, Bradlec, Kumburk, o jeho nebeskou panoramu. Proto se mnoho reflexů výtvarných dostalo i do jeho básnického díla. Rembrandtovi a jeho životnímu dramatu věnoval rozměrnou báseň s vnitřním motivem hlubokého sonetu.

V septimě nastal vývojový předěl. Aktivní výtvarné zájem ustupují uvědomělé praxi básnické a spisovatelské. Až do té doby se rodiče domnívali, že bude buď malířem, nebo estetikem výtvarného umění.

Avšak také hudba byla jeho životní sférou. Byl synem hudebního kritika a samozřejmě byla hudba v rodině na denním pořadu. Ačkoli se přestal v hudbě již od kvinty prakticky cvičit, zůstávala mu nezbytnou duchovní vzpruhou. Denně chtěl slyšet Bachovu fugu, poněvadž v ní spatřoval umělecký projev absolutně soustředěný; denně naslouchal s rozechvěním piecám Chopinovým, denně bylo mu niternou potřebou sytit se harmonickou hudbou Smetanovou, Dvořákovou a Foerstrovou. Při poslechu skladeb Francouze Césara Francka prožíval

Posmrtná fotografie Dušana Paly

jedinečné senzací. Odmítal s nevolí hudbu plytkou a také hudbu harmonicky primitivní a neumělou. Pravděpodobně byla klaviatura jeho senzibilní duše příliš jemná a křehká. Také znalost a paměť hudebních skladeb byla nevšední. Byl-li sám v pokoji, pravidelně si vytukával melodie na pianě a tím čeril hladinu své vznětlivé fantazie. Četné hudební reflexy pronikly do jeho básnických představ a slily se s intonací, obrazem, rytmem i vnitřními vztahy, jak o tom svědčí báseň *Motiv z Chopina a Leningradská symfonie*, načrtnutí poslechem Šostakovičova válečného díla.

Krásné knihy poutaly Dušana od dětství, ale teprve v septimě a oktávě stávala se literatura doménou jeho roztouženého a metafyzickým snem poraněného ducha. Tu počal čísti světovou i národní tvorbu soustavně a vyspěl v podivuhodného znalce soudobého písemnictví. Nečetl pro zábavu, ale pro povznesení duše a později pro usměrnění vlastních pokusů básnických. Poutaly jej všechny formy: pohádka, román, lyrika, jevištní básně a divadlo, kam chodil s vášní jinošského básníka. K mnohým slavným osobnostem, v jejichž románech byla ryzí básnivost zasuta problémy filozofickými, psychologickými a patologickými, sociologickými a etickými, zaujímal záporný postoj. Tolstoj ho upoutal především Vojnou a mírem, nad Dostojevským, jemuž se obdivoval, kladl Stendhala a Flauberta. O české soudobé lyrice napsal mnoho zna- lecky a osobitě pojatých referátů i studií. Vyhledával mistry básnické techniky, jako je Šrámek, Dyk, Toman, Hora, Halas, ale jeho citlivému postřehu neušel žádný kaz, žádná papírová metafora. Cítil se hluboce spří- žen s básníky žalu, hoře a vzdoru válečných let, ale neuspokojovala ho syrová hmotnost hrůzy: žádal i metafyzickou rezonanci.

Veliké dějinné události zastihly Dušana na počátku kvarty. Mnichov dopadl na srdce chlapcově strašlivým úderem. Trvalo dva dny, než se rodičům podařilo zkonejšit výbuch pláče a nářku. Od té chvíle krá- čel křížovou cestou českého hocha, jehož pubertní drama bylo otrásáno tragickým dramatem národa, lidstva i člověka. Etapy této sedmileté křížové cesty prožíval všemi bezradnými city vyspívajícího chlapce a tisíckrát klesal pod břemenem na bedra jeho mládí vloženým. Nemyslí jen na sebe. Cítil s jinými – se spolužáky, kteří buď sami, nebo jejich rodiče a sourozenci se stali obětí války, cítil s národem a národy, živil v sobě nadosobní vzor k nepříteli a denně se trásl před příchodem zpráv ze světových bojišť. Byla to vichřice sedmiletá, která dorážela na kořeny jeho útlé duše a formovala ji v ovzduší nepřetržitého děsu a krutosti. Dospívající hoch viděl, jak jsou jeho židovští spolužáci degradováni pod obraz člověčen- stva, jak se odvěké hodnoty mravní, právní, kulturní a lidské kácejí na povel lůzy a vyvr-

helů do popravistiště. A nikde se neozval po- testující hlas. A pláč vražděných a muče- ných – zdálo se mu – zanikal v rozpoutaném sobectví: v strachu o plný hrnec, o skývu chleba, o osobní bezpečnost... V těch letech zoufalství a na křížovatkách naděje a bez- naděje byl květ jeho mládí ožehnut dechem ničivé skepse. Pochybnost za pochybností ho pokoušela, skličovala a vhněla nakonec v smrtonosnou náruč pesimismu. Věřil vždy v porážku banditů. Ale byla to nedočkavá, tisícerým zkouškám podrobená víra mladič- kého hocha. Denně dával rodičům otázku: „A což, jestli za deset, dvacet roků se nevy- skytne nový diktátor zla a znovu uvede svět v chaos a ruiny?“ Bylo bolestné i nesnadné přesvědčovat ho fantaziemi o příštím trvale dobrém světě.

Toto je atmosféra jeho studentských básní. Jsou to žalozpěvy, monology, halucinace, písně a dojmy, které dnes – pod zorným úhlem smrti – dorostly své pravé tvárnosti. Otec je znal, avšak považoval za průběžnou etapu k vyššímu vývoji, k vyjasnění a har- monii. Jest jim souzeno, aby podržely svůj osudový reliéf, aby zůstaly tragickým zrc- adlením českého chlapce, jinocha a studenta, z žalostné dějinné epizody 1938–1945, který měl odvahu, pohlédnout zamrazující statečnosti znovu pod masku toho, „co nic se nazývá“. Po století opakuje se tu případ Karla Hynka Máchy, avšak v jiné, drásavější a v pohnutkách i dosahu krutější podobě. Dušan Pala vzal na sebe a ve svých básnic- kých pokusech se nebál vyslovit a vyzpívat drtivou tíhu let za všechnu českou mládež. V tom je mravní smysl jeho studentského názoru a sebeoběti.

Ke gymnáziu v Slovenské ulici přilnul Dušan věřými vztahy. Měl rád spolužáky i většinu profesorů a také po maturitě se tam cítil doma. Perzekuci germanofilů, ředi- tele Tesaře a dr. Drozdy, nesla rodina Duša- nova jako vlastní pohromu. Dušanův pokoj zůstal i po maturitě dostaveníčkem četných, jím i rodiči milovaných druhů Dušanových.

Po maturitě 1943 přihlásil se Dušan nouzově na grafickou školu a také vykonal se skvělým úspěchem přijímací zkoušku. Poněvadž patřil k ročníku 1924, k ročníku obětovaných, musil do továrny. Na štěstí se dostal k vinohradské firmě Fričově, kde po roce svého dělnického působení utrpěl těžký úraz levé ruky. Tři měsíce pobyl ve vinohradské nemocnici u docenta Poláka. I nejbolestnější chirurgické manipulace snášel se sebevládou stoického filozofa a s humorem českého studenta: při nej- těžších zákrocích recitoval ordinujícím lékařům ódy Horácovy a hexametry Ovidio- vy. Takový byl ostatně Dušan vždy: humo- rista ve stylu Máchových veršů: „Na tváři lehký smích, hluboký v srdci žal.“ Když byl propuštěn z nemocnice, uspořádala naň okresní pojišťovna a jiné podobné instituce celou sérii honiček, prohlídek a komisí, až jej nakonec prohlásili invalidou a dali mu

pokoj. Ovzduší továrny a nemocnice roz- šířilo značně jeho životní zkušenost a také jí ve svých povídkách, románech i básních účelně využil.

Převrat uvítal s jásotem. Tři básně, *Bari- káda*, *Návrat brigády* a *Pohřeb padlého kama- ráda*, jsou pádná svědectví tohoto obratu.

Ihned se přihlásil do služeb Národního výboru, a sotva se univerzita otevřela, účastnil se s entuziasmem všech možných organizačních prací. Stal se členem akčního výboru filozofů, spoluredaktorem časopisu *Student*, organizátorem studentského alma- nachu a čilým publicistou, který stylizoval nesčetné zprávy o studentských věcech a jednáních do novin, psal programové články, satirické epigramy, kritiky o lyric- kých sbírkách a básně tragického i optimis- tického ladění – většinou pod pseudonymy T. Novák, Jindřich Pinkava, Jiří Alexis... Posledním jeho programovým projevem je článek *Vivat congressus*:

Vivat congressus

Světový sjezd v Praze – to je událost neoby- čejného dosahu pro náš národ. Dnes, v dnech horečných příprav, si snad ani plně neuvědo- mujeme její význam.

Mlhavého rána dne 17. listopadu 1939 nacisti celému světu ukázali, jaký je jejich poměr ke kultuře. Toho dne spadla nejednomu zaslepeni ve všech zemích rouška z očí!

Útok na nejstarší vysoké učiliště střední Evropy byl zároveň útokem proti její vzděla- nosti. Rafinovaným způsobem měl být zardou- šen národ ze všech nejnepohodlnější. Co se nezdařilo habsburským uchvatitelům, mělo být vykonáno surovou fašistickou pěstí. Od toho dne začíná plánovitá perzekuce české inteligence. Studenti, pokud unikli chapadlům německých zákeřníků, byli hnáni hromadně do továren a na nucené práce. Čeští vzdělanci byli plánovitě vyvražďováni, ponižováni a tupeni. Moravec hrozil, že „hodí nepohodlnou inteli- genci přes palubu“. Do středních a obecných škol, postavených pod kuratelu Wernerů, vni- kalo stále více nacistického jedu, ohrožujícího zdraví mladé generace. Ale nejen u nás, nýbrž na západě i na východě, na jihu i na severu počala perzekuce všech, kdo dovedli svobodně myslet. Koncentrační tábory se naplňovaly inteligenty evropských zemí, – a již tehdy bylo mnohde navázáno pouto mezi studenty našimi a cizími. A také v době nejhorších válečných let dostalo se hrdinnému postoji naší mladé inte- ligence plného uznání tím, že 17. listopad byl prohlášen mezinárodním studentským dnem.

Dnes je ovšem situace podstatně jiná. Od květnových dnů, kdy byla Evropa zbavena svého příšerného snu, rozvinul se na někde- ších bojištích, koncentračních táborech, ve všech krajích hrůzy a smrti více či méně čilý kulturní život, jak kde řádil nacistický pařát. Dnes se osvobozená inteligence vrhla do práce, do budovatelské práce. Těžká převratová doba, kdy se v pravém slova smyslu přehodnocují hodnoty, kdy vteřina se stává věčností a věč- nost vteřinou, jí dává zcela nové, ale skutečné inteligenci vlastní úkoly: jít vpřed, tam, kde je pokrok, kde vzniká příští svět.

A tato mladá inteligence celého světa schází se právě u nás v Praze. Hle, slychali jsme mnoho o naší malosti, slabosti, nemohouc- nosti. Bylo zájmem jistých kruhů, aby tento komplex národní méněcennosti byl co nejlépe udržován. Světový studentský sjezd dokazuje nejlépe, jaký je to omyl. Dává nám plné právo, abychom se cítili rovnými se všemi svobodnými národy světa, Angličany, Američany, Fran- couzi a jinými.

Ale pro naši mladou inteligenci je tu i jedno veliké motto. Nezradit to, zač umírali stu- denti 17. listopadu. Nezradit svobodu těžce vybojovanou. Nezaměnit ji za fašistické otroc- tví žádné formy, žádného zakuklení.

A nezaměnit také opravdovou kulturu za demagogii a hesla, zachovat ve všem dění vždy vyhraněný a objektivně kritický postoj, mužný a přímý a hodný opravdového vzdělance. To si musíme uvědomit na prahu dne, kdy nás celý svět bude měřit – a jistě přísně měřit.

Studoval češtinu a filozofii, a to s nevídanou pílí a dravostí. Deset kolokvijních vysvěd- čení za první semestr je dokladem jeho roz- poutané snahy. Filozofie a její problematika vábily mladého básníka živelnou přitažli- vostí. Očekával zážrak: rozptýlení své ničivé skepse a zklidnění své metafyzické závratí. Avšak v prvním semestru četli profesori jen o historii problémů, nikoli o terapii pora- něných duší... Podívoval se jejich učenosti i filozofickým koncepcím starých Řeků, avšak léku nenašel.

Náhlá, zákeřná smrt 15. listopadu 1945 přervala všechny naděje a dohady, upjaté k duchu, inteligenci a ingenu jedenadva- cetiletého jinocha – a přervala i jeho píseň a tvorbu. Čas se zastavil na věčné věky.

Dobrovolný odchod jinocha a básníka, stanovšho teprve na prahu života, je i v době kolektivního umírání vykřičníkem, jehož apokalyptická tíha dopadá nejen na rodiče, nýbrž i na celou národní a lidskou společnost.

Pozůstalost jedenadvacetiletého básníka je značná. Je to lyrická sbírka *Krev a popel*, nová řada básní, které vydají na celou knihu, román *Propast*, románové torzo *Velký pátek*, román *Hrbáč Krauskopf*, kniha povídek s působivým názvem *Stromy a kameny*, diva- delní aktovka bez názvu, série programo- vých, kritických a satirických článků a studií. A je pravděpodobné, že se v množství jeho neprobádaných papírů objeví i jiné památky. Tak se šťastnou náhodou našel sešitek se čtyřiaadvaceti básněmi, které sepsal jedená- ciletý primán až čtrnáctiletý kvartán. Jsou to vzácné, básnicky citěné plody a doku- menty chlapecké duše.

Dušan Pala měl v mnohém znaky moder- ního Hamleta: jeho záhadnost, jeho černý žal a jeho krutou filozofii.

Avšak to byl jen jeden pól jeho osob- nosti. Druhým pólem byla sféra rozmaru a humoru. Není pochyby, že měl všechny bytostné předpoklady, aby vyrostl po překo- nání jinošských krizí v humoristu české lite- ratury. Když psal své tragické prózy a básně, pomýšlel na román humoristický. Jeho epi- gramy, jeho série satirických obrázků *Jak pan Kozibrčko dělal revoluci* jsou ohlasem této humoristické strany.

Román *Propast*, původně *Podzim* nazvaný, napsal devatenáctiletý maturant. Pokusil se v něm vyslovit hrůzu válečných let, v nichž překročil práh chlapectví. Je to román duše až na sám kořen svých duší odhalovaných, román podvědoma, děsu a hrůzy. Tři osoby – dědeček Pivec, jeho vnučka Věra a její mile- nec Arnošt – pohybují se tu v bludném kruhu svých duševních zmatků strašlivé touhy po sympatii a lásce. Nevyslovená láska stává se jejich tragikou. Trvalou hodnotou české literatury zůstanou výjevy náhlé, jakoby bleskem zažehnuté lásky v srdci Arnoštově. Jsou to nové aspekty v českém písemnictví. To také pochopil básník Josef Hora a pro- hlásil, že v Dušanovi roste veliký básník a prosatér české literatury.

Po románu *Propast* pokusil se dvacetiletý dělník Fričovy továrny o novou, rozměr- nější románovou práci. V ní chtěl zobrazit tragickou osudovost války v lidských živo- tech. Pomýšlel na cyklus románů, ač věděl, že teprve v budoucím odstupu může dozrát této těžké a problematické úlohy. Zatím napsal román *Velký pátek* z doby předvá- lečné. Hlavní postavou je profesor klavíru Holvek, o jehož čtyři děti – Evžena, Jin- dřicha, Vládu a Helu – pečuje teta Anna Brixiová. Se zvláštní láskou je tu vyprávěno o životě dětí a jejich krizích. V románu *Pro- past* je uplatněna důsledně metoda intro- spektivní, tj. ustavičné pátrání v záhybech lidských duší; v románu *Velký pátek* převládá metoda vyprávěcí.

Dušan Pala, student a básník, skončil svou pozemskou pouť. Ti, jimž byl světlem života, klesli by pod břemenem siroby a žalu, kdyby je nezdržoval závazek osobní i nadosobní lásky k památce a dílu zvěčněného syna.

růže v jezeře

Kniha *Sexualizované násilí* od tří autorek – Helgy Amesbergové, Katrin Auerové a Brigitte Halbmayrové – podává soustavný výklad o vynucování prostituce a sexuálním zotročování žen v koncentračních táborech třetí říše. Faktograficky se jedná o knihu dokládající utrpení bezpočtu žen v totalitní mašinerii. Kniha je uvedena esejem spisovatelky Elfriede Jelinek, nositelky Nobelovy ceny za literaturu.

Určitá nejasnost zůstává ve výběru filozofických východisek a pojmosloví autorek, především ve vhodnosti termínu *měšťácká* nebo *maloměšťácká ideologie*. Důvodem, proč se termín *měšťák* v práci *Sexualizované násilí* objeví, je zřejmě fakt, že Marxova filozofie bývá počítána k základům klasické filozofie po Francouzské revoluci. Právě tehdy se objevuje monopolní přístup *jeden stát – jeden národ – jeden jazyk*, případně pokračuje a prohlubuje se stigmatizace menšin a odlišných částí společnosti. Německá parafráze téhož pokračuje v půli 19. století vyhlášováním doktríny o indogermánském jazyce a velkoněmectví, což je svým způsobem atrofovaný koncept národního sebeurčení oproti manifestaci romantismu. Už z tohoto přístupu působí dnes revoluční teorie devatenáctého století jako vyčpělý anachronismus, neboť ve století dvacátém prakticky zcela selhaly, proměnivše se v doktríny despotií, společenského útlaku a tyranii.

Z uvedeného expozé čtenáře nepřekvapí skutečnost, že koncentrační a vyhlazovací tábory pro tzv. třídní nepřátele (hledisko sociálně rasistické) byly prvně uspořádány na příkaz Lenina již v roce 1918 po nástupu komunistického teroru. Společnost byla považována za masu – hmotu, jež měla být vytěžena a vykořistěna. Poté nastala „státně organizovaná loupež“, masivní zatýkání, státní okrádání občanů, věznění a popravy, po pogromech protizidovských byla olupována i pravoslavná církev, takže na jednáních v Ženevě 1921 už sovětské Rusko bylo dostatečně zajištěno zlatem k jednáním o politické autenticitě. Tehdy byla parlamentní demokracie poražena totalitou poprvé.

V kontextu dějin je však zřejmé, že institut lidských práv a svobod není abstraktní ideou, která je užita k nahrazení idejí starších s tím, že bude jednou nahrazena zase ideami jinými. Lidská práva a svobody jsou v prvé řadě právy a svobodami ženskými, neboť jsou odvozeny a zakotveny v lidské přirozenosti, nikoliv ve formách lidského společenství. Autorky knihy *Sexualizované násilí* ilustrují na pozadí totality třetí říše právě ústřední prostor lidskoprávní – svobodu a práva ženy jako lidské individuality v nepřátelských podmínkách kolektivního násilí totalitní společnosti a koncentračních táborů.

Jistým úskalím je užívání obligátního pojmenování *bordel* jako místa, kde se uskutečňuje placený pohlavní styk, víceméně z donucení. *Bordel* je v češtině označením pro „nepořádek v pořádku“. V okcitánštině je *Bordel* označením pro město Bordeaux.

Prostituce bývá někdy označována jako tzv. nejstarší řemeslo. Ale zřejmě tomu tak není – jedna z bývalých vězeňkyň, původem z Lucemburska, označuje prostituci za *nečestné povolání*. Ze souvislosti dále vyplývá, že se jedná o problém s kořeny v mužském postoji vůči ženám a jistou manipulaci s nimi, jako by si ženy za „to“ mohly samotné. Ve skutečnosti se však jedná o instituci mužskou a pro muže. Vytváření podmínek k sexuálnímu otroctví prostituce je účelové, slouží k násilnému držení žen v existenční závislosti a bezprávnosti. Tuto tezi podporují některé dochované proslovy představitelů vězeňské moci k vězněným lidem v podmínkách totality:

Velitel pracovního lágru Vojna v proslovu k vězněným: „(...) z vašich manželek a sester naděláme kurvy!“

Bezejmenný estebák řekl při zatčení politické vězeňkyni Dagmar Šimkové: „Skončila jsi, ty reakcionářská kurvo!“

Další kapitolou jsou případy z Laogai, systému koncentračních a pracovních táborů v Čínské lidové republice, kde mnohdy dochází s vědomím dozorců, ba na jejich objednávku ke znásilňování žen kriminálními vězni až k smrti. Dle dalších svědectví je v ČLR víc bordelů než veřejných záchodků, druhorozené dívky jsou sterilizovány již po narození, pokud nejsou přímo vražděny. Takový stav již splňuje skutkovou podstatu zločinu proti lidskosti – femicidy, to jest ponižujícího zacházení s ženami a jejich vyvražďování.

Femicida v koncentračních táborech

Z této perspektivy lze jednoznačně prohlásit, že bordely v koncentračních táborech a násilné nucení vězněných žen k sexu a prostituci jsou státně organizovaným zločinem. Jeho účelem je ženy absolutně ponižít a vykořistit. Přítomný čas je dosud namísť, neboť v totalitárních státech, jako je Čínská lidová republika, Severní Korea nebo Kuba, se to stále praktikuje.

V koncentračních táborech jev nucené prostituce probíhal zcela transparentně. Vězněné ženy byly udržovány v existenční bezmoci. V průběhu příjmu se musely svléci do naha, byly jim ostříhány vlasy, oholena stydká místa a vytetováno číslo, čímž měla být popřena jejich důstojnost a identita. Ženské vlasy byly používány do výsterek (v Osvětimi jich zůstalo 8 tun), ženy byly vykořisťovány namáhavou tělesnou prací až k fyzické likvidaci, byly popravovány a zneužívány k otrěsným lékařským pokusům, naprosto byla popírána jejich důstojnost. Již v průběhu příjmu byly vybírány mladé a zdravé ženy do bordelů pro wehrmacht a do lágrových bordelů, což se dělo i v průběhu věznění. Těhotným byl prováděn operativně potrat až do 8. měsíce, staré ženy se nechávaly umřít v tyfových barácích.

Ženy, jež byly nuceny žít ve prostituci ještě na svobodě, byly posílány do koncentračních táborů na základě *Říšského zákona o boji proti pohlavním chorobám* (1933), rozsáhlé dokumentace zdravotních úřadů, osobních kartoték, *Výnosu o preventivním potírání zločinnosti policií* (1937) a *Výnosu Říšského ministerstva vnitra ke znovuzřízení bordelů a kasárenského soustřeďování prostitutek* (1939). Historička G. Bocková odhaduje počet prostitutek v pracovních střediscích a koncentračních táborech řádově na desetitisíce. V koncentračních táborech byly zařazeny do kategorie „*asociálek*“, což znamenalo nejnižší úroveň táborové hierarchie.

Státně organizované bordely byly zařizovány ve sféře wehrmachtu a v posádkových místech SS včetně míst soustřeďení svazů SS Totenkopf, jež byly určeny k hlídání v koncentračních táborech. Existovaly prokazatelně v bývalém koncentračním táboře Buchenwald, Mittelbau-Dora, Flossenbuerg, pravděpodobně i v Mauthausenu, Dachau a v Osvětimi (I, II, III). Vězenkyním v Ravensbrücku byla jejich existence známa a obávaly se jich.

V lednu 1940 upozornil Martin Bormann na nutnost „*zřízení bordelů pro cizí dělníky*“. Výzvy byly adresovány především obecním správcům a soukromým podnikům. Budiž řečeno, že jejich zřizování naráželo na odpor německého obyvatelstva. Založení a vedení bordelu Závodů Hermanna Göringa v Linci sloužilo jako vzor k dalšímu zřizování bordelů pro zavlčené dělníky. Byly v nich ženy „*neněmeckého původu*“ – jednalo se tedy o zavlčené ženy, o prostitutky z donucení

Vít Kremlička

nebo z dřívější doby. Na konci roku 1943 v Německu bylo v provozu kolem šedesáti takových bordelů se 600 ženami, dalších 50 bordelů se nacházelo v Bau.

Určitým doplněním ohledně žen zavlčených do bordelů je svědectví Jiřiny Pakové, členky Akademické YMKY, zatčené v Praze 26. června 1942 gestapem a vězněné v policejní cele v Bartolomějské ulici. „*Jiřina přišla mezi ženy, v nichž poznala prostitutky. Chovaly se k ní velmi pěkně, zdvořile a měly nelicérou radost, když shledaly, že přinesla mýdlo.*“ (Marie Šimsová, *V šat bílý odění*, s. 80) Je možné usuzovat o policejním soustřeďování prostitutek v protektorátě Čechy a Morava a jejich zavlékání do říšských bordelů? Z uvedeného je zřejmá česká národnost vězněných žen, dále fakt, že byly vězněny bez hygienických potřeb a nejspíše nebylo uvažováno o jejich propuštění zpět na svobodu. Lze se ovšem spolehnout na příslušnou německou důkladnost, že v archivech jsou k nalezení další zpřesňující fakta.

Bordely pro vězně

V koncentračních táborech existovaly také bordely pro vězně. Jejich účelem měla být „*reprodukce pracovní síly*“. První bordel byl zřízen v Mauthausenu v červnu 1942, týž rok byl zaveden další v Gusenu. Další bordely byly v Osvětimi (I, II a III), Buchenwaldu, Flossenbuergu, Neuengamme, Dachau, Sachsenhausenu a Mittelbau–Doře. Užívání bordelů bylo centralizováno *Služebním předpisem pro poskytování výhod vězňům*. Neexistuje jediný důkaz, že by ženy po určené době prostituování v bordelech byly propuštěny na svobodu. Ženy byly vedeny jako *pracovní komando*. Esesmani s oblibou vybírali ženy z bloků, kde panovaly zvlášť zničující životní podmínky, anebo z nejhroších pracovních komand. Doufali, že zde získají ženy nejsnáze. Původně se měl výběr provádět mezi „*asociálkami*“ – ženami, které byly zatčeny na základě svého sexuálního chování a nosily černý trojúhelník. K prostituci byly nuceny jak říšské Němky, tak Polky a Rusky, Romky, Sintky a Židovky. Ze svědectví jedné vězenkyně: „*Dostala se do bordelu, kde se netrhly dveře s esesáky. Musela zvládnout denně osm mužů, ano, to mi po návratu vyprávěla. Když přišla zpátky, pracovala v Siemensových závodech, ale neměla už červený trojúhelník, dostala černý jako asociálka. Vypadala jako vypálená vesnice.*“

Bordel byli oprávněni navštěvovat především vězeňští funkcionáři na základě poukazek, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální zločin, tzv. píchaček. Obvykle to byli kriminálníci, asociálové a vězni v ochranné vazbě. Do bordelu nesměli Židé a Rusové. Za návštěvu v délce dvaceti minut se platilo dvě říšské marky, z čehož údajně dostávaly ženy 45 feniků, dozorkyně 5 feniků a 1,50 marky schramstnul Hlavní úřad hospodářské správy v Berlíně. Uvážíme-li, že naprostou většinu žen čekala smrt z rukou věznitelů, jednalo se o státně institucionální

sobem. Samy jsme za svou práci dostávaly jen tuřín a suchý chleba. Přísně nám zakázali převlastnit si něco z podávaného jídla. Nezůstala jsem ušetřena ani toho, jak jedna dozorkyně, určená jako naše vychovatelka, si lehla na stůl a nechala se ošukat jedním esesmanem.“ (Ze svědectví Lotte Silbermannové, vězeňské obsluhy v SS kantýně.)

Stigmatizace obětí sexuálního násilí v koncentračních táborech přetrvala i po konci války. Téma bylo tabuizováno. Spolková vláda akceptovala pouze Spolkový svaz politicky pronásledovaných obětí nacismu, do něhož byli teprve v roce 1946 přijati i Židé a Židovky. Vůči obětem z menšiny skupin, jako jsou například Romové a Sintové, panovala ze strany úřadů nedůvěra a předsudky. Skupiny pronásledovaných na základě svojí sexuální orientace nebo „asociálního“ chování nebyly dodnes do zákona o odškodnění rentou zahrnuty a mohou dostat pouze jednorázový obnos z národního fondu. Na oběti nacistického Výnosu o boji proti dědičným chorobám se tento zákon vztahuje teprve od roku 1995.

Těhotenství a mateřství v totalitě a koncentračních táborech

Těhotenství a mateřství je absolutním základem civilizace v každém lidském společenství. Pokud vyjdeme z faktů, že v totalitě vždy doprovázené koncentračními tábory je svobodná volba těhotenství a mateřství odpírána a násilně znemožňována celým společenským skupinám žen, pak lze říci, že se stává de facto *odpíráním práva všem ženám*. Exemplární případy sovětských gulagů, nacistických koncentračních táborů, koncentračních táborů Laogai v Číně a Severní Koreji, vojenských zajateckých táborů pro ženy v bosensko-srbské válce 1991–1995 (a zřejmě přibudou ještě fakta z vězeňského dění v řadě dalších totalitních anebo totalitizujících režimů) dokumentují zcela jednoznačně, že totalita je protilidský a proticivilizační despotický stav, směřovaný konkrétními představiteli mocensko-byrokratického státního a společenského aparátu k soustavnému popírání ženských svobod a práv. Jednoznačně je určen též fakt, že se jedná o základní projev rasismu na sexuálním podkladě.

Těhotenství v koncentračních táborech bylo považováno táborovou správou za něco

nepatřičného. V Ravensbrücku posílali některé těhotné vězeňkyně rodit do templinské nemocnice. O osudu novorozenat není nic známo. V roce 1942 docházelo v táboře k porodům, z této doby jsou zprávy o násilném přerušení těhotenství a usmrcování živě narozených dětí. Zřejmou ilustrací ke srovnání je svědectví Dagmar Šimkové, vězeňkyně v komunistickém žaláři v knize *Byly jsme tam taky: „Jednou ráno jsme zaslechly úpěnlivý nářek. V izolaci byla nová mladá žena. Vědělo se o ní jen to, že při porodu utrpěla duševní poruchu a ztratila paměť. Nemluvila a nebyla schopná práce. V katatonické strnulosti sedávala a zírala do prázdna. Za pár dní přešla »výrobního« trpělivost. Nařídil, aby ji dopravili do izolace. Toho rána, kdy jsme slyšely její nářek, Turková a několik ostatních šilenců ji vrazilo do vagíny násadu koštěte. Byla to sobota, den koupání po izolaci. Blázní s sebou vlečou do koupelny poloomdlou, krvácející ženu. V koupelně ji poválily na zem, Turková z ní rve oblek a bijí ji. »Jen ji dejte pořádnou nakládačku,« pobízí je dychtivě dozorkyně »Sullivanka«. Dupají po ní a buší ji hlavou o cementovou podlahu. Za chvíli ji odnášejí mrtvou, diskrétně přikrytou prostěradlem, které však přece jen prosakuje krví.“*

Ženy v pokročilém těhotenství a krátce po porodu v Ravensbrücku byly umístěny na bloku 7. Zpočátku měla místnost pro rodičky alespoň malou odpočívárnu, kde mohly být matky spolu s novorozencem, později ženy musely odejít s dítětem na barák ještě v den porodu. Dle početných zpráv byly děti často pod vedením lékařů SS Rosenthala a Tresisteho vražděny benzinovými nebo vzduchovými injekcemi. Děti byly umístěny přes den do jakési truhlice, jesliček, ve kterých ležely namačkané a vegetovaly jedno vedle druhého. Matky neměly z podvýživy a těžké námahy mléko, kojence nebylo do čeho zabalit, proto je matky balily do novin a ženy solidárně šly pro děti košilký ze svých košil. O děti se staraly „táborové matky“, které měly práci uvnitř tábora, zatímco matky pracovaly mimo tábor. „*Děti pobíhaly po lágrové cestě, protože ženy musely pracovat. A protože jedno dítě toho dostane hodně, a jiné nic, každá si vyhlédla nějaké dítě, jedno cí, a jedna dala něco tomu, jiná jinému. Já si tehdy vyhlédla jednu Holanďanku – měla velké, černé oči – a ta neměla německy. Jmenovala se Hella, vím to ještě dnes. Vždy, když za mnou přišla, říkala: »Teto,*

prosím chleba, teto, prosím chleba.«“ (Ze svědectví jedné „táborové matky“.)

Konkrétní případy

Lze jednoznačně určit skutečný účel borderlových zařízení: ničení identity i jakéhokoli vědomí životní souvislosti. Kolektiv autorů knihy *Sexualizované násilí* uvádí pro ilustraci nelidských podmínek v koncentračních táborech příběhy tří žen – Margit, Evy a Kláry.

Margit se narodila 1924 jako dítě neprovdané Romky v Burgenlandu. Vyrůstala v chudých poměrech cikánské osady, měla čtyři sourozence, a protože jí bylo zabráněno navštěvovat školu, dodnes neumí číst ani psát. V červnu 1939 Margit zatkl vesniční četníky. Během zatýkání ženy a dívky znásilnili (všimněme si, že se znásilnění vždy děje jako mužský mocenský prostředek za účelem popření ženské individuality), a poté je transportovali v dobytčích vagonech do Ravensbrücku. Během následujících tří let musela konat nucené práce, od výrobků ze slámy po výrobu letadel. V roce 1942 ji poslali do Osvětimi-Březinky. I zde s ní dozorkyně SS kruté zacházely. Krátce po rozpuštění tábora se jí podařilo uprchnout ze skupiny určené k zastřelení. Na útěku byla opět znásilněna, tentokrát sovětskými vojáky. Po návratu domů našla domov zničený. Celá její rodina byla nacisty vyvražděna. V dalších letech přivedla na svět pět dětí, vdala se za muže, který rovněž přežil koncentrační tábor. Její manžel zemřel počátkem osmdesátých let.

Eva, rovněž Romka, se narodila v Burgenlandu v roce 1924. Od dětství pásla okolním sedlákům krávy, až do obsazení Rakouska chodila do školy, potom školu měla zakázanou. V roce 1939 byla s rodinou zatčena a spolu s ostatními burgenlandskými Romy transportována do koncentračního tábora Ravensbrück. Vykonávala různé práce: pomoc sedlákům v okolí, praní v prádelně SS a roznáška prádla, vláčení dlažebních kamenů a nakládání písku, později práce v krejčovně. Někdy v letech 1942 nebo 1943 byla přemístěna do Mauthausenu, kde pracovala na okolních polích, v táborovém zahradnictví a prádelně. Po osvobození roku 1945 se vrátila do zničeného domova. Všichni její příbuzní byli zavražděni v koncentračních táborech. Přijala ji za svou

rodina ze sousedství, kde občas před válkou pobývala. I přes těžká zdravotní postižení z dlouholetého věznění ji úřady neuznaly dostatečně invalidní, aby mohla dostat rentu jako nacistická oběť. Na počátku padesátých let se vdala a měla čtyři děti. Ve stáří těžce onemocněla. Zemřela na podzim roku 2000. Ve svém vyprávění mj. vzpomínala na vězeňkyni z Čech jménem Božena, kterou zastřelili v koncentračním táboře Ravensbrücku-Hohelychenu, protože s ní měl poměr voják SS.

Klára se narodila v roce 1917 v Čechách. Měla čtyři sourozence, rodina byla zaopatřena, protože rodiče vlastnili továrnu na zpracování kůže. Po maturitě studovala práva na Univerzitě Karlově, ale po uzavření vysokých škol v listopadu 1939 se začala učit modistkou a při tom poznala svého budoucího manžela, německého Žida. Po zavedení norimberských rasistických zákonů se všechna omezení týkala i jí, neboť zůstala při svém manželovi. Po deportaci Klářina manžela do Terezína byla Klára deportována do Terezína v prosinci 1941, později tam poslali dalších jejích patnáct příbuzných včetně rodičů. Její příbuzní šli v roce 1943 znovu do transportu a již je nikdy nespátřila. Klára roku 1943 v Terezíně otěhotněla. Musela se svým manželem podepsat prohlášení, že dítě předá po porodu SS. Její syn Noel však ve dvou měsících zemřel na zápal plic. Za několik měsíců po synově smrti Klára znovu otěhotněla. V říjnu 1944 následovala svého muže v transportu do Osvětimi. Její manžel byl 18. ledna 1945 zastřelen, takže se již nedozvěděl, že má dceru. Klára byla převedena přes pracovní tábor Freiberg do Mauthausenu, kde 29. dubna 1945 přivedla, sama vážící tehdy pouhých 35 kilogramů, na svět dceru Olgu. Za několik dní byly odstaveny plynové komory, kterým tak Klára unikla o jediný den, a koncentrační tábor byl osvo-bozen. Po návratu s dcerou do Prahy Klára zjistila, že celá její rodina byla vyvražděna. Československá vláda navíc neuznala její nárok na majetek rodičů, přestože byla jedinou pozůstalou. Po komunistickém puči v únoru 1948 emigrovala do Velké Británie společně se svým manželem, též emigrantem a bývalým příslušníkem Royal Air Force. Dosud žije a svou malou rodinu považuje za životní štěstí.

NEKROLOG

odešel významný bohemista – zdeněk pešat

Naše bohemistika utrpěla další citelnou ztrátu. V pondělí 29. března 2010 zemřel po delší nemoci bývalý ředitel Ústavu pro českou literaturu někdejší ČSAV, resp. AV ČR PhDr. Zdeněk Pešat, DrSc. Narozen 4. listopadu 1927, řadil se ke generaci, jejíž příslušníci se významně zapsali do historie bádání o české literatuře.

Patřil k těm, kdo měli za sebou nelehké válečné zkušenosti – po uzavření gymnázia v Místku nacisty (1941) byl totálně nasazen a studia mohl dokončit až v roce 1947. Ani pak mu nebyl dopřán čas ke klidné existenci. Nejhoršími lety režimního ideologického tlaku (studia ukončil doktorátem roku 1952) prošel – jako řada jeho vrstevníků – díky svým mladickým ideálům jako straník bez úhony. Patřil však k těm studentům, kterým bylo dopřáno zastihnout na univerzitě osobnost, jež do značné míry ovlivnila jejich odbornou dráhu. Stal se asistentem u profesora Mukařovského. Ten si tehdy kritikou své strukturalistické minulosti vydobyl vrtkavou přízeň režimu a s ní i pozici rektora univerzity a posléze ředitele Ústavu pro českou literaturu, kam za ním přešli i někteří jeho žáci. Přes všechny manévry a ústupky učitele, vynucené ideologickým tlakem, zrno strukturalního myšlení zaseté v mladých adeptech estetiky a literární vědy stykem s osobnostmi, jež patřila k zakladatelům takzvané Pražské strukturalní školy, nako-

nec vzklíčilo v myšlenkovou úrodu, nesoucí plody až v následujících desetiletích.

Proces myšlenkového zrání demonstruje i Pešatův odborný vývoj: od dizertační práce poplatné dobové ideologii (*Boje o Aloise Jiráska v zrcadle kritiky*) přes monografii *J. S. Machar básník* (1958), jež mu získala hodnost kandidáta věd, se jeho pozornost stále více upírala k modernímu českému písemnictví. Výmluvným dokladem myšlenkové změny se stala v druhé polovině šedesátých let antologie o českém básnickém poetismu (*Poetismus*, 1967), kterou spolu s Květoslavem Chvatíkem uspořádal; v ní byl definitivně obhájen význam české meziválečné avantgardy; o tu sváděli od konce padesátých let boj s předsudky komunistických dogmatiků právě Mukařovského žáci.

Od přelomu pátého a šestého desetiletí byl Pešat pracovníkem badatelského kolektivu, jenž zpracovával podklady a připravoval edici třetího a posléze i čtvrtého svazku tzv. akademických dějin (ten mohl z ideových důvodů vyjít až po roce 1989). V druhé

foto archiv ÚČL AV ČR

Zdeněk Pešat

polovině šedesátých let mu již ve funkci zástupce ředitele akademické instituce připadla úloha hájit vědecké poslání pracoviště proti snahám učinit z něho nástroj ideologické propagandy. V době normalizace spolupracoval na *Lexikonu české literatury*, který byl v té době oporou proti ideologizačním tendencím prosazovaným tehdejšími vedeními Ústavu. Po roce 1989 se jako jedna z vůdčích osobností této instituce stal ředitelem (do r. 1993). Svému praco-

višti zůstal věrný i po odchodu do důchodu a měl výrazný podíl na realizaci největšího projektu této instituce, jakým *Lexikon* byl. Zároveň ovšem byl aktivní i jako literární badatel; publikoval kromě antologie o Skupině 42 (spolu s E. Petrovou, 2000) monografii o Jaroslavu Seifertovi (1991) i řadu studií (jejich výbor vydal v knize *Tři podoby literární vědy*, 1998); reprezentoval také českou bohemistiku na řadě domácích i mezinárodních konferencí.

Jako jednomu z těch, kdo měli možnost ho poznat jak ve vědeckém provozu, tak mimo něj, mi v paměti zůstane trvale uložena jeho vřidná povaha a přirozená skromnost ve vztahu ke kolegům, často mnohem mladším. Po odborné stránce mi imponoval důsledností, věcností a nezaujatostí, jež byly tenorem jeho vědecké práce. Nejlépe vystihuje jeho povahu tato autocharakteristika: „[...] *kdykoli dostanu chuť povznést se do rozlehlých literárních a kulturních bludišť prostorů a času, moje úzkostlivost mne vždy srazí do přízemních pater literární vědy.*“ To, co nazýval „úzkostlivostí“, byla vědecká akribie a poctivost, která ho nakonec vyvedla ze zajetí marxistické dogmatiky a zařadila natrvalo mezi čelné představitele naší bohemistiky.

Aleš Haman

má hamburská vlast

foto A. B.

Mám poněkud perverzní zálibu, rád navštěvuji v zimních měsících Hamburk. V přístavním spletníci na severu Evropy, v němž se říční žíly mísí se stopami mořské soli, leze zima pod kůži, vlhká a štiplavá. Možná jsou ve hře protiklady. Jako jižana mě sever fascinuje, Lorca pro změnu miloval zasněžené hory. Hamburk studí. Možná proto tu mají rej obchodníci a kurvy. Obchod vyžaduje věčnost, a úspornost se v zimě vyplácí; pro zahřátí se zmrzlému námořníkovi otevřou stehna zábavní čtvrti. Hamburské obchodnice s láskou mají páru. Dýchnou na chlapa severský van a donutí ho kleknout na čtyři. Žel, jsem křehké povahy, a tak jsem z jejich pouličního sevření utekl s kukučem polekaného studentika. V Hamburku je ovšem provozována ještě jedna prostituce – nelegální – cracková. Ta je stejně hnusná a bezútěšná jako crack. Nekrofilní v jádru.

Hamburk není pohlednice.

Zima nutí jeho obyvatele svítit dlouho, ve dne v noci. Jsme na severu. Drobné požáry v oknech skleněných domů, kanceláře připomínající kajuty. Vlastně všechny stavby připomínají lodě, ty pravé, nákladní, impozantně obtěžkávají Labe. Hamburk je věčný a civilní jako obchod prostředkováný mořem. Hamburk je poetický jako moře a obchod. V zimě šedivý a hnědý s hranoly

špinavého ledu diktuje obyvatelům oblečení i mimikry nenápadně elegantní. Zádumčivost města pochopí návštěvník, když se po městě plaví říčním metrem. Chladným zpěným vodám je nejlepším společníkem mlčení.

Hamburk se prohýbá mezi dvěma póly: mezi elegantním strnulým konzervativismem a uvolněným liberálním levičáctvím.

Ve vstupní hale do univerzitního domu kyne ze zdi komiksový Marx. Spolu s inkoustovým kačerem dějiny nevykládá, ale mění. Fotbalový klub St. Pauli je hnízdem anarchistů, antiglobalistů a radikálů. Luterská církev klade důraz na sociální akcenty, přestože se podobá manažersky dokonale řízené firmě. K Hamburku patří i Dorothee Sölle, teoložka a básnířka, která v životě i díle spojovala radikální levicovost s mystikou. Žila tady a je podle ní pojmenovaná církevní středisko. K Hamburku patří i tzv. *Rudá kaple*. Ne že by tady řádili bolševici, stojí však tradičně vlevo v chudší čtvrti Harburg. Zde slouží *inkarnovanému Bohu* moje moudrá přítelkyně – pastorka s velkýma kulatýma očima, Birgit.

Ve sklepení rozlehlé a studené fary spolu s ní a jejím manželem Nikolajem rádi kouříme a drbeme život za ušima. Naproti stojí funkcionalistický kostel. Před ním se tyčí

monument, který nedává Hamburčanům spát. Socha vojína – hrdiny z první světové. Hamburským levičákům a křesťanům je už několik desetiletí trnem v oku. Symbolizuje pro ně německý militarismus. Několik let se církev pokoušela donutit radnici, aby pomník odstranila. Ta, ovládaná konzervativci, kterým je nacionální citění přeci jen bližší, se k tak revolučnímu kroku neměla. Naneštěstí se ukázalo, že socha stojí na církevním pozemku a tudíž ji může nechat odstranit jedině církev. Ta se své nabyté svobody a moci k smrti vyděšila. Od té doby stojí socha zahalená a znovu a znovu se rokuje, co s ní. Vojín by mohl dostat pacifistického kamaráda, zatím je terčem anti-fašistických hesel.

Na druhém pólu pomyslného spektra se blyští luxusní čtvrť Alster, září jako chladný, prudce elegantní šperk. K jejímu lesku neodmyslitelně patří starosta Hamburku Ole von Beust. Zvláštní úkaz svého druhu. Mateřskou stranou je mu CDU a je gay. V Hamburku žádný problém, v Bavorsku by spáchali kolektivní sebevraždu. Náš odborový předák Dušek by asi snědl tužku. Hamburčané jsou tradičně tolerantní. Sexuální orientace je to jediné, čím se od běžného pravicového politika Ole liší. Pan starosta je velký budovatel, aktuálně rozšiřuje metro. Jaké překvapení – spojuje nejbohatší čtvrti s obchodním centrem. Do některých míst metro nedorazí, i kdyby se tam ustávkovali. Oleho um je nesmírný. Umí zatočit i s nepohodlnými živly tak, že

je rozpustí v šálku města s elegancí čaje o páté.

Když cestující vystoupí na centrálním *U-Bahnu*, vyjede po schodech a projde obrovským nádražím, ocitne se ve foyeru. Vše je tu čisté, klasické, půvabné. Jakoby kouzlem se změnil ve filmového hrdinu. Z reproduktorů ho obklopí vážná, sladká, melancholická hudba. Sny se tu plní samy, lze se s někým rozejít i shledat s hudbou v zádech. Kultura! Žádný otravný rámus. Smyčce a klavíry, flétny a pozouny. Je pravda, že skladby jsou kráceny a výběr rafinovaně neurážející, přesto je to změna proti uvřeštěnému nevkusu Prahy. Projekt je ďábelsky chytrým opatřením radnice, jak z nádraží dostat nepřizpůsobivé: fetišy a bezdomovce, prostitutky a prostitutky. Vředy společnosti mizí v pletivu okolních ulic, aniž by je jakýkoliv policajt musel vyvádět s obuškem nebo legitimovat. Kdo je na ulici, ten delší dobu *valse melancholique* poslouchat nezvládne. Teď vládne krása a psychologie. Fašismus 21. století je v Hamburku elegantní jako sám Ole.

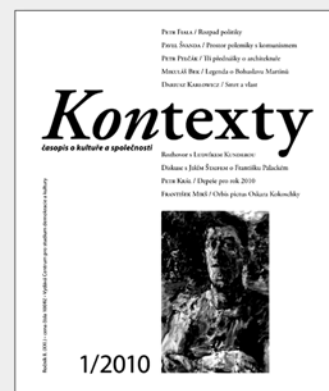
V Hamburku je ale pořád dost těch, kterým srdce neztvrdlo a mozek nezměknul. Díky nim mi Ole Hamburk nevezme. Jeho orwellovského vynálezu se navíc zmocnil *Duch Hamburku*. Podivnou manýrou se s námi rozloučil: V den odjezdu, když jsme já a mí přátelé přišli v sedm ráno na nádraží, se z reproduktorů spustila Smetanova *Má vlast*. Chybělo už jen *Kde domov můj...*

INZERCE

Kontexty

časopis o kultuře a společnosti

Časopis navazuje na to nejlepší z oblasti filosofických, politicko-filosofických, společenských, kulturních a literárních textů časopisů *Střední Evropa* – brněnská verze, *Proglas* a *Revue Politika*.

Vychází 6x ročně v rozsahu přibližně 100 stran + 8 stran barevných příloh.

Cena jednotlivého čísla 100 Kč, roční předplatné 500 Kč, sponzorské 1000 Kč

Pro předplatitele 25% sleva na knihy vydané CDK

Ukázkové číslo zdarma!

Předplatte si nový ročník 2010!

Z obsahu čísla *Kontexty* 1/2010

PETR FIALA / Rozpad politiky

PAVEL ŠVANDA / Prostor polemiky s komunismem

PETR PELČÁK / Tři přednášky o architektuře

MIKULÁŠ BEK / Legenda o Bohuslavu Martinu

Rozhovor s LUDVÍKEM KUNDEROU

Diskuse s JIŘÍM ŠTAIFEM o Františku Palackém

PETR KRÁL / Depeše pro rok 2010

FRANTIŠEK MIKŠ / Orbis pictus Oskara Kokoschky

Objednávky předplatného nebo ukázkového čísla:

CDK, Venhudova 17, 614 00 Brno,

tel.: 545 213 862, e-mail: objednavky@cdk.cz, www.cdk.cz

foto A. B.

slova v korekci

O KULTUŘE GENDEROVĚ KOREKTNÍHO VYJADŘOVÁNÍ

„Případná vysvětlivka, že generické maskulinum v konkrétním textu bude označovat muže i ženy, je pouze určitým kompromisem. Přiznává totiž, že ženy lze zahrnovat pod mužské jazykové tvary, a činí tak,“ píše se v příručce o genderově korektním vyjadřování. V následujícím textu je to samé generické maskulinum. Přiznejme si, že v češtině existuje a že prostě pořád platí, že gramatický mužský rod pod sebe dokáže schovat všechny lidi bez ohledu na biologické pohlaví. Činí tak čeština a činí tak Češi a činím tak já. Ovšem tvůrcem češtiny je každý den každý z nás. Příručka Kultura genderově korektního vyjadřování, kterou vydalo ministerstvo školství, nás nabádá, abychom češtinu už dnes začali tvořit jinak. A kdo netvoří, není Čech. Ani Češka. A kdo netvoří s námi, tvoří proti nám.

Svět a jazyk existují ve zvláštní provázanosti. Proměny světa se odrážejí ve změnách jazykových. A naopak lze také skrze jazyk přinutit ke změně svět. V teorii mluvnických aktů se nejčastěji uvádějí příklady toho typu, že nešťastník řekne *Ano* a nadosmrtní pozbude svobody, ale existují i komplexnější a jemnější způsoby, jak svět měnit.

Nejde o nic jiného než o magii. Jenže pozor! Ono je taky potřeba tu magii umět, poněvadž když ji neumíme, a přesto ji pokoušíme, koledujeme si o nafackováno. A navíc se nám stejně kouzlo nepodaří tak, jak bychom si přáli. Ani nejlepší červenokněžníci neudělali ze Závíše Kalandry zločince – i když se realita nějakou dobu jejich slovům přizpůsobovala, nakonec se ukázalo, že to bylo jen jako. A co to provedlo s dušemi těch mágů, si netroufám domýšlet.

Jazyk, věc politická

Čech – a měli by mu to vštěpovat už od školky – by si měl zvlášť uvědomovat, jaké *politikum* je jazyk. Za to, že vůbec jsme Češi, vděčíme (pokud tedy zrovna nebručíme, že jako Němcům by nám bylo líp) tomu, jak se pokoušeli skrze jazyk změnit svět pánové a dámy před dvěma sty a před sto padesáti lety. Něco jim z těch pokusů vzešlo a o jejich duše starost nemám, úmysly měli čisté. Především ale s jazykem a v jazyku pracovali, nesnažili se mu rozkazovat. Ten, kdo chce rozkazovat jazyku, usiluje o moc nad lidmi. Když je něco *mocí*, je to taky *mermo* – což pochází od *mřiti*. Co a kde umře, to dopředu nevíme, bavíme se o magii a o budoucnosti. Někdy stačí zašlápnout motýla... však to znáte od Bradburyho.

Naše vláda se v roce 2008 usnesla (usnesení 540/2008) na tom, že „*součástí politiky vlády*“ je „*prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže*“. Ostatně vypracovat jazyková doporučení pro nesexistické vyjadřování nařizuje Evropská komise státům EU už od roku 1990, vypracovávejme tedy. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR si stanovilo závazek do konce roku 2009 „*vytvořit informační materiál na podporu odstranění genderových stereotypů v jazyce, podporovat užívání genderově korektního jazyka*“. A v lednu letošního roku zveřejnilo na svém webu příručku (sama si říká *metodická*) *Kultura genderově korektního vyjadřování*. Má v přepočtu zhruba 66 normostránek, napsaly ji Blanka Knotková-Čapková, Pavla Paclíková a Jana Valdřová. Přibližně polovička knížky je věnována češtině, druhá pak dalším jazykům (angličtině, němčině); k čemu ta druhá polovice, není mi docela jasné.

Autoři ukazují na příkladech, jak náš jazyk diskriminuje ženské pohlaví. Případně pouze tvrdí, že taková a taková diskriminace v jazyce existuje. Tvzení, že „*lékař má lepší image než lékařka*“, není nijak doložené, může být pravda a nemusí. Zasvěcení vědí, že původ má v jedné starší práci Jany Valdřové a že jde o to, že z rozhovoru s žáky základní či střední školy vyplynulo, že děti připisovaly „*lékaři (chirurg apod.) vyšší profesionalitu než lékařce, kterou ve svých představách umísťovaly spíše do dětských ordinací*“. Dobře, já věřím, že celé dětství jsem chodil k pediatrice, která byla odborník na slovo

vzatý, nemyslím si – na rozdíl od paní Valdřové, zřejmě –, že pediatři (a pediatřičky) by byli spolkem mastičkářů, a věřím taky v existenci mizerných chirurgů. Netroufám si z toho ale usuzovat, že je něco v pořádku či nepořádku s jazykem.

Nu a kromě vyhlášení těch genderových jazykových nespravedlností je tu také řada doporučení, jak je potírat. Dostaneme se k nim, ale mám pocit, že žádný z receptů nezmění to, že z televize děti znají dry Sovu a House, podle kterých modelují postavu lékaře, a že v realu se potkají spíš s pediatřičkou než s pediatrem, poněvadž dámy se na tohle řemeslo prostě dávají častěji, proto si jako doktorku děti vybavují především je. A mám taky pocit, že žádné z jazykověhygienických doporučení nepomůže, pokud si někdo bůhvíproč zafixoval, že být dětským lékařem je pro image (ať už *image* znamená, co chce) horší než být třeba chirurgem...

Těžko popírat, že příručka *Kultura genderově korektního vyjadřování* je *politická* publikace. Prosazuje změny jazyka ve jménu politického názoru, věří, že změnami v jazyce změní svět. A její autoři, usilující jistě s dobrými úmysly o vliv na věci veřejné, bojují samozřejmě z povahy věci také o moc a zdroje. Netvrdím, že je to boj vědomý, ostatně proti tomu svědčí i tento úryvek z úvodu knížky:

„*Jazyková doporučení v této knížce nejsou závazná a nenařizují nikomu, jak má mluvit a psát. Jejich smyslem je učinit komunikaci zdvořilou, kultivovanou a příjemnou vůči ženám i mužům, a vyjádřit a uznat reálný podíl žen na chodu věcí veřejných. Tvoří alternativu ke stávajícímu způsobu vyjadřování a vycházejí ze zásady rovnosti a důstojnosti žen a mužů. Bývají jazykovou vizitkou institucí i jednotlivých osob.*“

Odborníci...

O boj tedy nejde, kdepak, ale o „*doporučení*“, která „*nejsou závazná*“. Otázku, zda tautologické slovní spojení *nezávazná doporučení* nechystá půdu pro oxymorická *závazná doporučení* (dřív se říkalo *příkazy* a *zákazy*), zatlačuje do pozadí děs z toho, kdo nám chce vyprávět o tom, jak správně mluvit. „*Jazyková doporučení v této knížce*“ skutečně „*bývají vizitkou institucí i jednotlivých osob*“? Záhada.

Že příručka neprošla jazykovou korekturou, je uvedeno přímo v ní i v průvodním textu na webu ministerstva. Může se tedy zdát, že nípat se v chybách, kterými se hemží, by bylo nefér. Jsou to stylistické nesmysly (viz citovaný úryvek ob odstavec výš), jsou to chyby dobře viditelné (třeba *laptop*: pisatel se zřejmě domnívá, že jde o počítač do laboratoře) a jsou to chyby pro mnohého neviditelné (interpunkce apod.). Jenže dneska to jako nefér neberu.

Ministerstvo, napsal mi jeho tiskový mluvčí Tomáš Bouška, zveřejnilo nezkorigovanou verzi kvůli „*obrovskému zájmu médií*“. Pardon? Korektury takového materiálu zvládne příslušná agentura do čtyřiaadvaceti hodin. Zredigování se dá vyřídít za týden bohatě, včetně konzultací s autory – pokud by to tedy tak hořelo. Nezkorigovaná verze visí na webu ministerstva od 11. ledna 2010,

na začátku března mi pan mluvčí sdělil, že korektury jsou hotové, jen je publikovat. Teď, kdy píšu tyto řádky, je konec března – a kde nic tu nic. Ale to všechno je podružné. Podstatné je, že doporučení, jak se správně vyjadřovat, by měl dávat jen ten, kdo se sám vyjadřovat umí. Co si tak představit pod následující větou? „*Sexismus označuje jeden z druhů útlaču – nerovné pojednávání některého z pohlaví.*“ Tak to je mi pojednáníčko.

... a jejich návrhy

Podle příručky se zdá, že čeština sama klade rovnopohlavnímu vyjadřování odpor, a to zejména institutem generického maskulina – tedy tím, že říkáme *studenti*, ale myslíme tím *studenti a studentky* a podobně. Příručka nám do boje s generickým maskulinem dává řadu zbraní. Především máme zdvojovat. Říkat a psát *kolegové a kolegyně*, psát za lomítko (do závorky ne, ta je ponižující!) přechylovací přípony a ženské koncovky (*uchazeč/ka; narozen/a*), pokud neexistuje přechýlené jméno, máme tvořivě přechylovat (už vidím tu *leadryni*). Případně si máme pomáhat opisy (místo *pracovník* říkejme *odborná síla*), hromadnými jmény (*žactvo* místo *žáci*), dobré služby nám prý poskytnou i slovesnáadjektiva (*vyučující místo učitelé*; pozor, zde se ale genderová nerovnost jen zmírňuje, jak ukáže mluvnická shoda) a tak podobně. Je to promyšlené do takových detailů, že „*Pořadí rodů v párech střídáme: muži a ženy / ženy a muži [...]*“ nebo dokonce „*Páry rodových protějšků musejí být statusově [?] symetrické. Raději tedy užíváme spojení dívky a chlapci než děvčata a chlapci, které obsahuje asymetrii chlapec (maskulinum) versus děvče (neutrum).*“

Texty připravované podle těchto doporučení budou prostě komické, zvláště budeme-li důslední. To si troufnu tvrdit beze všeho, zkratka a jednoduše. Nejsem ostatně sám, kdo něco tvrdí zkratka a jednoduše bez argumentů: „*Oslovení Vážení referenti, Milí studenti, jsou-li přítomny také referentky či studentky nebo tvoří-li dokonce většinu, jsou zkratka a jednoduše nezdvořilá.*“ Zatím ne, pěkně prosím, hlásím z terénu – a není třeba to měnit.

Co chybí

Kromě již zmiňovaných korektur a redakce příručky po mém soudu chybí i něco jiného – totiž cíl. Ptal jsem se, proč vznikla, komu je určena a jak ji ministerstvo bude šířit. „*Hodláme ji elektronickou cestou nabídnout školám i nejrůznějším úřadům. Slibujeme si od ní, že se lidé, kteří pracují s jazykem, začnou především nad touto problematikou zamýšlet a genderově korektní vyjadřování se pomalu dostane do běžné mluvy,*“ napsal mi k tomu tiskový mluvčí Bouška. Zajímavý nápad. Zamyšlení samozřejmě nestačí, lidé musí vidět, že se takový způsob vyjadřování vyplatí. Jak ostatně autoři publikace sami uvádějí, leč které firmy samy svou mluvu mění – jejich jazyk zohledňuje proměny světa, aniž by k tomu potřebovaly podporu zvláštních příruček (a pokud by ji potřebovaly, nehledaly by ji asi u ministerstva školství). Ono je to tak nějak přirozené, první doktorky nebyly *doktorky*, nýbrž *paní doktor*. Chce to čas, jak si myslím já. Ministerstvo se ústy příručky, kterou nechalo připravit, domnívá, že je potřeba jazykové změny popostrkovat.

Jenže popostrkovat kam? V příručce se třeba píše (aby bylo vidět, že utiskovaní jsou někdy i muži): „*Tak například pořad Sama doma již svou ženskou koncovkou vylučuje muže z péče o dítě.*“ Jenže i kdyby se název televizního pořadu změnil na *Sami doma*, tak se na to muži dobrovolně dívat nebudou, ledaže by se podle názvu změnil i obsah (pak by se ale zase mohlo stát, že se na to nebu-

Gabriel Pleska

dou dívat ženy a nebude se to pouštět dopoledne, nýbrž kolem půlnoci). Nejsem s to pochopit, na jakou nerovnost se tu vlastně poukazuje. Nejsem s to pochopit, co by se jako mohlo nebo mělo změnit. Vysílat dopoledne pro muže se dneska prostě nevyplácí. A úplně jsem vzdal pokusy rozplést ten myšlenkový šmocrchel, jak by to vlastně mělo být s oním „*vylučováním mužů z péče o dítě*“; navíc, jak zjišťuju z obsahu posledních dílů *Sama doma* na webu ČT, povídání o kosmetice a rozhovory s populárními tvářemi v něm zabírá podstatně víc místa než rady, jak pečovat o dítě.

Kromě smyslu pro jazyk chybí autorům příručky také smysl pro realitu. Jana Valdřová, která se zřejmě na *Sama doma* nedívá stejně jako já, to prokazuje ostatně i inde, to třeba když si ve starším článku o sexismu v reklamě stěžuje na skutečnost, že většina pivovarnických reklam je adresovaná mužům. „*Zadavatelé a tvůrci reklam,*“ píše, „*s oblibou argumentují tím, že jestliže např. 80 % konzumentů piva jsou muži, je zcela na místě směřovat reklamu přímo na ně. Hm, zdá se, že firma je v dobré ekonomické kondici, jestliže si dovolí ignorovat či přímo urazit ženskou populaci.*“ Nedokáže posoudit, jestli to nebyl pokus o vtip, ale řekl bych, že jde spíš o naprosté nepochopení některých poměrně jednoduchých principů, podle kterých funguje svět. Článek je starší, od té doby vznikla řada „pivních“ reklam adresovaných i/převážně ženám. Ne ale proto, že by daly paní Valdřové zapravdu: proměnila se kultura pití piva a proměnil se výrazně i svět reklamy. Pokud by „pivní“ reklamy pro dámy bylo stále málo, je mnohem účinnější nepsat o tom články, ale chodit s děvčaty na pivo nebo rovnou lemtat dvacet dvanáctek denně.

Jak se to stane?

Můžu se nad naší příručkou ptát na leďacos. Ale ptám se na jedno. Jazyk je politikum. Jak se to stane, že ministerstvo školství přijme premisu, že jazyková genderová korektnost opravdu pomůže při nastolování rovnosti pohlaví? Jak se to stane, že bez nějakého výběru, debaty a oponentury dostane někdo prostor k prosazování svých osobních jazykových preferencí? Neodhlédnu od faktu, že za to ještě navíc dostane slušně zaplacen – suma, již autoři inkasovali, je podle mluvčího ministerstva sice „*za odbornou práci nižší sazba*“, ale spokojil bych se i s tou; 1400 Kč za normostranu je pěkná taxa, vědět to dřív, už bych měl za sebou autorství pětisvazkové *Nové taxonomie plžů* a kupuju ostrov. Ale budiž, tunel to není.

Takže se ptám na druhé: Kde je rozčilená obec těch, kteří by na věc měli mít názor jaksi z hlediska své profese, tedy obec sociologů, pedagogů a především lingvistů? Kde mě hájí proti manipulaci? Vždyť se nejedná o nějaké soukromé názory, ale vzhledem k tomu, o jaké jde ministerstvo a komu chce knížku distribuovat, také o to, jak budeme předávat dětem ten nejjemnější verk, jaký jsme zatím dokázali sestrotit. Inu... nevím, jak sociologové. Pedagogům je to snad všechno naštěstí vcelku jedno, ti už svoje ministerstvo nejspíš stejně moc vážně neberou. A lingvisti? Lingvisti se tváří, že oni jenom popisují, že pro ně jazyk politikum není. Což je asi nejhorší politika vůbec, bez boje vyklízejí pozice těm, kteří o ně mají zájem. Čestnou výjimkou je, nepletu-li se, Oldřich Uličný, který se ozval nahlas a drsně.

Nuž, nepřeju lingvistům-deskriptorům popisování toho, co se začne dít, až někdo nadaný mocí shora spustí proměny jazyka a světa – ale budou za to moci sami.

Obrátila se na mě kamarádka, studentka politologie, s otázkou, co lze učinit pro nápravu české politické scény, respektive kultury. Bez rozmýšlení jsem vypálil, že věc je třeba

pojednat v duchu RAF. Nebudu si tu hrát na *Literární noviny* a politiku nechám stranou, nastíním jen miloučkou visi blízké budoucnosti. Zatímco na kandelábrech visí zuhelnatělé mrtvolky dotyčných psích hlav (jejichž seznam jsem vypracoval), z balkonu Pražského hradu je před rozběsněným davem slavnostně vyhlášována diktatura literaturátu. Konečně se dostane i na ty maličké romantiky, námezdné intelektuály, služebníky neužitečné... *Služebníci neužiteční*, jaké to durychovské kotodami!

Známy představitel Arthura Rimbauda a (jak se domnívám) jeden z posledních mistrů Artaudova „divadla krutosti“, Leonardo di Caprio se ocitl ve schizofrenní situaci. Jak nás informuje týdeník *Mini TV*, Caprio prohlásil, že „samota na mě těžce doléhá“. Současně však poskytl doušku o sobě časopisu *In Tour*, kde se pravi: „*Caprio je v pasti. Musí se ženit.*“ Je tedy tento Valentino postatomového věku sám Mistr Leonard, nebo jen slabý odvar z Leose Bacona Slaniny? Nebo je to dědic Franze Kafky, který Felicii v ranním dopise ujišťoval o brzkém sňatku a večerní poštou jí přišlo stručné oznámení, že samota to jistí? Každopádně je zajímavé, kolik se v takové hmotě, jakou je Caprio, ukrývá literárních asociací.

V březnu jsem autorsky četl v ústeckém Max café s Petrem Váradim. Během své produkce jsem namísto obdivných *oááách*, předčasných porodů a uřezávání rukávů u saka zažil něco docela jiného. Publi-

kum vykřikovalo: „*Ježišmarjá! No, tohle! To snad né!*“ Pokusil jsem se alespoň po vzoru Radima Kopáče o tzv. rychlovku na hajzlu, leč ani to nevyšlo. Jeden manik mě dokonce nařkl, že píšu učiněné banality, a několikrát po mně blýskl malýma, litýma očkama. Nečekané pomoci se mi dostalo od nahrávky, kterou jsem si přinesl jako intermezzo. „*Ten Gahan je bez těch Depeche Mode opravdu nečekaně dobrej,*“ pravil usmířené Ivo Harák. Pročež, pokud vás démon zvrácenosti (tak jako mě) vede k marginalisaci vlastní tvorby, pořiďte si do svých recitálků kvalitní hudební doprovod.

Četl jsem na internetu zajímavou reakci pana B na oznámení pana A: „*Náš potkaní přítel dnes přežil kastraci!!! Třikrát HURÁÁÁ!!!*“ Pan B odepsal: „*Ten novej fejsbůk je super. Místo na řádek statusu je tak krátký, že jsem si nevšimnul toho hurá, a tak jsem si přečetl jen: Náš potkaní přítel dnes přežil kastraci!!! Třikrát... A měl jsem k tvému potkanímu příteli opravdu hluboký respekt.*“ Vida, stačí takové nicotné nedopatření a sociální status jistého potkana se rázem posune na mnohem vyšší level.

Mysteriosní romány s kriminální zápletkou jsou zvláště milé jak čtenářům náročným, tak (přesně dle Nietzschova hodnocení díla Wagnerova) čtenářům, kteří si v honitbě života „*umí najít čas na pěknou knihu*“. U kořenů subžánru stojí patrně Borges, ale Umberto Eco mu teprve dal ta správná redbullí křídla. Nyní ve všech zemích v těchto vodách crowdují nadměrně úspěšní spisovatelé. Do této elitní společnosti chtěl vstoupit i nebohý Jihočech David Jan Žák (kámoš toho kriminálního Cempírka). Jak krutě byl však ztrestán Pavlem Janouškem, který ve své recenzi napsal: „*Nevím o panu Žákovi nic...*“ Odkazuji jeho i další zájemce na báseň Máni Boubelové *Vím o panu Žákovi všechno*. P. S. Teď jsem zjistil, že skladba autorky nebyla pro svůj totemy

bořící obsah nikde publikována. Tak snad příště.

Ze všech stran se do těch nebohých kritiků strefují. Včera zrovna na ČT2 jistý letitý literát prohlásil, že dneska už žádný kritici nejsou, ti studentici a studentky jsou vlastně jen pouhými recensenty. Je na tom cosi pravdy. Dnes už téměř neplatí ani to, že když se dobrá kritika vyřve do světa, tak se v oknech vysype sklo a prasknou půllitry. Zkoušel jsem to v hospodě s kritikou Evy Klíčové. Novela *Marijin dvor* od Dominiky Prejdové se mi zdála natolik srozumitelně zhodnocena, že by to mohli pochopit i drni z duchcovské čtyřky Vyšehrad. Stačil jsem sotva přečíst jméno autorky, když praskl první půllitr. „*Jé, jé, Prejdová, to je asi manželka vod toho čokla, co ho zabil Franz Kafka!*“ smáli se chlapi. Poté mi vysvětlili, že podle nového filmu o Kafkovi od Vyžvejkle Bambule světový spisovatel zavraždil psa Prejdu, který patřil jeho malému příteli ze Siřemi. Půllitr tedy praskl, ale bylo to spíše zásluhou nomen omen než kritika. Na druhé straně nebyť kritické snahy Evy Klíčové, tak se chlapi na Věšáku pořádně ani nezasmějí.

Při četbě jednoho rozhovoru o Bondyho básnických počátcích jsem si uvědomil, jak vysoké nároky jsou na dnešní začínající autory kladené. Tak kupříkladu, v roce 1950 bylo Bondymu 20 let, a když to zkrátím, leželo před ním nějakých sto let intenzivní literární produkce. To takový nadšený mladík zhltná za pár let. Dnešní básník by měl znát toto všechno plus 60 let literatury navíc. A to včetně toho, co napsal Bondy! V ostatních oborech to mají nepoměrně snazší, musí se snad medik učít lékařským metodám vylíčeným v Ecově knize *Ostrov včerejšího dne*, musí ajtáček ovládat gargantuovský počítač, jaký známe z Ackroydova románu *Golem z londýnských doků*? Ale kdo ocení tyto neustále narůstající nároky? Co

třeba vypsát nějaké studijní stipendium od EU? Bože, určitě ho už někdo vypsál a já tu takhle treperendím!

Při čtení fantastických povídek Karen Blixenové jsem narazil na geniální postřeh: *Měj se na pozoru před lidmi, kteří se v životě neúčastní orgie nebo neproředlali porod dítěte*. Jestlipak by dávala tyto dvě akce do souvislosti, kdyby věděla o tom, že jest možno nechat si naštekát do boudy přes zkumavku? Ale o to nic.

V *Magazínu MF Dnes* rozvažovali nad osudy sportovců, kterým se podařila haupttrefa, v Celebritánii. Když toto pro čůbiky z *MF* typické nanicovaté kryšpinství převeďme do literárního světa, vyjdou nám sice bezvýznamné, ale zato senační paralely. Je-li Věra Čáslavská takový Jaroslav Seifert mezi sportovci, pak Martina Sáblíková je Petra Hůlová. Ale, teď se přátelé zamysleme, kdo je Aleš Valenta? A jsou tu i jiné možnosti: drsňák Ovečkin jako Robert Fajkus, Marcela Pátková jako Anna Kurniková, Emil Hakl jako Alonso. A co geniální skokan a skandální alkáč Matti Nykänen? Každý máme svého bližence na sportovním nebi. Zatímco my píšeme, oni to za nás odzavodí.

Jelikož život už mě nebaví, mám na mysli ten na volné noze, rozhodl jsem se uchytit v mladé, progresivní reklamní agentuře. Pracovali tam i tací jako Vaněk-Úvalský či nebožtík Strdický ze Strdic, tak proč by nemohl Lux von Dux. Při pohovoru jsem bystře načrtl spot na produkt Dobrá sousedka. Dobrá máma je na study tour a dobrý táta klepe na kuchyňském stole sousedku. Příběhne malý Péta a takové to jeho bla bla, sousedka se jen nahne pro jogurt a je to. Švih, švih! Když jsem šel s brekem domů, říkal jsem si, co já vlastně umím. Fakticky jsem v duchu životní filosofie Vikiho Shocka povoláním povaleč.

Patrik Linhart

FRANCOUZSKÉ OKNO

O FRANCOUZSKÉM KULTURNÍM ŽIVOTĚ REFERUJE LADISLAV CHATEAU

Éric Rohmer: Filmuji, protože nemaluji ani nepíši

Velmi nás zarmoutila smrt Érica Rohmera, který zemřel v Paříži ve věku devětaosmdesáti let, oznámila 11. ledna letošního roku Margaret Ménégozová ze studia Les Films du losange, hlavního producenta jeho filmů. S odchodem legendárního režiséra, považovaného za papeže nové vlny, se tak pomalu uzavírá jedna slavná etapa francouzské kinematografie. Éric Rohmer vždy úzkostlivě skrýval své soukromí. Jen výjimečně poskytoval interview, na rozdíl od svých přátel Godarda, Chabrola nebo Truffauta. O Rohmerovi se ví pouze to, že byl ženatý a měl dvě děti. V roce 1987 v rozhovoru pro deník *Libération* odpověděl na otázku, proč točil filmy, velmi stručně: *Filmuju, protože nemaluju ani nepíšu*.

Éric Rohmer, vlastním jménem Jean-Marie Maurice Schérer, se narodil 1. prosince 1920 v Nancy (občas se uvádí i městečko Tulle). Ale už svoji prvotinu *Élisabeth*, napsanou v duchu nového románu, známou též pod názvem *Prázdniny*, podepisuje jako Gilbert Cordier; román psal v srpnu 1944, kdy za oknem hotelového pokojíku v Quartier Latin, kde v těch pohnutých dnech bydlel –, podle jeho slov – svištěly kulky. *Élisabeth* vyšla v roce 1946 u *Gallimarda*, avšak žádnou větší odezvu nevyvolala (v roce 2007 došlo k jejímu novému vydání pod názvem *La Maison d'Élisabeth*). Když začal psát kritiky, recenze a příspěvky, zejména pro časopisy *Le Gazette du cinéma*, *Combat* či *Les Temps modernes*, přijal pseu-

donym Éric Rohmer. Koncem padesátých let se přidal k Truffautovi, Godardovi, Chabrolovi a Rivettovi, sdruženým kolem vlivného časopisu *Cahiers du cinéma*, jehož první číslo vyšlo v roce 1951. S touto revue spojil Rohmer nemalou část svého života a v letech 1958–1964 byl dokonce jejím šéfredaktorem. Poté, co časopis opustil, vrátil se k filmové tvorbě a začal točit nejrůznější krátkometrážní vzdělávací pořady, např. pro *Télévision scolaire* natočil *Dona Quijota*, *Victora Huga*, *Cabinets du physique*, *L'Ère industrielle* a mnoho dalších. Tehdy produkční studio Les Films du losange uvedlo také do kin jeho první celovečerní povídkový film *Paris vue par...*

Zároveň v té době začal Rohmer připravovat svůj známý cyklus šesti *Morálních povídek*, přesněji řečeno *mravoličnických*, neboť věrně odrážejí dobové chování, z nichž je za klíčové dílo považována *Moje noc s Maud*. Film mu přinesl nebyvalý zájem kritiky i veřejnosti a byl dokonce nominován na Oscara za nejlepší scénář. Rohmer ve však na sebe upozornil i svými předcházejícími díly, například *Znamením lva*, uvedeným do kin v devětapadesátém roce. Jde o příběh neúspěšného skladatele Pierra (Jess Hahn), který užž oslavuje dědictví po tetě, když je náhle zaskočen zprávou, že dědicem se stal jeho bratranec; zcela bez prostředků bloumá Paříží v srpnovém vedru, nakonec skončí mezi žebráky, na dně. Film o neúspěchu jako by předznamenal i ostatní Rohmerovy filmy, plné proher a ztrát.

V rychlém sledu za sebou se Rohmerovi podařilo natočit všechny díly zmíněného cyklu; v roce 1963 je do kin uvedena *Pekařka z Monceau*, ještě téhož roku *Zuzančina kariéra*, o čtyři roky později přichází do kin *Sběratelka*, dva roky nato *Klářino koleno*

(známé též jako *Klářino kolínko*) a ve dvaasedmdesátém je dokončen poslední díl *Láska odpoledne*. Společným jmenovatelem všech jeho filmů je morálka, všední život a ideály. Rohmera fascinuje místo, čas i roční období. Důraz ve svých filmech však klade zejména na vnitřní život svých hrdinů, na atmosféru. Scéna, kdy se vypravěč (Jean-Louis Trintignant) sbližuje s Maud (Françoise Fabianová), je rozehrána především v brilantním dialogu, jež dvojice vede při kávě a cigaretě. Rohmera baví popisovat to, co se děje v duši člověka; nevynáší soudy, neodsuzuje. Režisér ukazuje to, co si o svém jednání postavy myslí, co prožívají; to považuje za důležitější než jejich chování samotné. Zatímco ženy jsou v jeho filmech poněkud tajemné, muži jsou nerozhodní, rozpolcení. V šesti příbězích *Morálních povídek* jde často o podobné schéma: Muž žije v pevném svazku s jednou ženou, potkává druhou, přitažlivou, ale vyhýbá se tomu, aby se s ní eroticky sblížil, nakonec se vrací k té první. Rohmerovi hrdinové uvažují spíš o možnosti změny než o jejím uskutečnění. Nejednou volí řešení, které vše vrací zpátky. A možná právě vzhledem k jisté skepsi vůči ideálům jsou jeho postavy tak věrohodné. Patrně i proto vyvolávají *Morální povídky* často melancholii i smutek, pocit, který provází patrně každého, když si uvědomí, že nemůže ovlivnit skutečnosti utvářející jeho život. Jistě ne nadarmo Gilles Deleuze kdysi prohlásil: *Morální povídky jsou archeologickou sbírkou naší doby...*

Éric Rohmer přispěl k novému způsobu natáčení a práce s herci, během padesáti let své kariéry vytvořil pětadvacet filmů; v jeho dílech zazářily hvězdy jako Jean-Claude Brialy, Marie Christine Barraultová či Arielle Dombasleová. Posledním filmem, završujícím bohatou režisérskou filmografii, byl

snímek *Les Amours d'Astrée et de Céladon* z roku 2007. V jednom ze svých vzácných rozhovorů Rohmer lapidárně charakterizoval svou metodu: *Nemluvim, jen předvádím...*

EJHLE SLOVO

NEONKY

Všichni je známe. I ti, kteří nikdy neměli s akvaristikou co do činění, vědí, že se jedná o rybky, přezdívané jinak také jako *svítilí zázrak*. Odborně se jim říká *paracheiroduon innesi*, a jak se píše na internetových stránkách *akvarko.cz*, jsou oblíbené zejména u těch akvaristů, kteří „*milují nápadné druhy rybek, neboť se pohybují ve středních a spodních částech nádrže a díky svým neonovým pruhům je lze jen velmi těžko přehlédnout*“.

Ale pozor! Na *neonky* můžete narazit ještě v jiných souvislostech, neboť přenesené označují jistý živočišný druh suchozemský, ne nepodobný druhu *homo sapiens*. Jak lze z označení vytušit, tento druh se také stará o to, aby nebyl přehlédnut, ovšem nějakým chabým světélkováním se nezdržuje. Nápadný je spíše agresivním napadáním druhů více či méně odlišných, což činí nejen verbálně, ale i fyzicky. A tak zatímco stejnojmenné rybky „*jsou mírumilovné a nemají žádné velké nároky na prostor v nádrži, a i k ostatním rybkám se chovají mírumilovně a celkově vzato velmi rádne*“, naše *neonky* mírumilovnost postrádají. Pokud už tušíte, pak jistě tušíte správně: ano, přezdívkou *neonky* si mezi svými odpůrci vysloužili neonacisté, jak lze dohledat například na adrese *vustineonacistynechceme.cz*, ale i jinde.

Svatava Antoňová

ČÍM K. TEIGE A J. ŠTYRSKÝ DNES JSOU?

Jindřich Štyrský napsal na přelomu 20. a 30. let série článků nazvaných *Koutek generace*. Napadl v nich své soupeřníky, jmenovitě pak Karla Teiga. Nejříve ztepal jeho přiznané politické

angažmá: *Básníkovy zájmy pohybují se vždy mimo okruh partají, nechodí tlouci v trikoloře vlastenecké špačky, ani se nestarají, zač je v SSSR pět deka skořice.* V reakci na Teigovu repliku si Štyrský vzal na paškál vůdčího zjeva naší avantgardy en bloc: *Osobnost K. Teigeho není v podstatě tak složitá, jak nás o tom chce přesvědčiti svými písemnými projevy. Jeho činnost od svých počátků byla jen popíráním sebe sama, proto dnes Teige není ničím jiným, než svou vlastní nepodařenou karikaturou.* Pozorujme, čím vším chtěl Teige býti: *básníkem, spisovatelem, žurnalistou, filmařem, malířem, karikaturistou, literárním i výtvarným kritikem, architektem, redaktorem, hudebním a filmovým estetikem, typografem, reklamním kreslířem, atd., atd.* Poněkud uštěpačně Štyrský dodává: *A podívejme se, čím K. Teige dnes je.*

Nebudu vypisovat, co všechno Štyrského kritika ovlivnila, vyjma faktu, že Teige od jisté doby docházel do jiné kavárny a Nezval se projevil jako rozený diplomat. Důležitá je podle mě jen závěrečná poznámka – podívejme se, čím K. Teige dnes je.

Vratislav Effenberger, postteigovský teoretik surrealismu, vykládal Teigův přínos paralelně s přínosem Andrého Bretona, alespoň co se surrealismu týče. Breton směřoval k Novému mýtu a k textu *Arkán 17*, vůči civilizační katastrofě nevšímavému, zatímco Teige jako revoluční romantik snil o harmonické společnosti a společenské evoluci od jednoduššího k vyššímu jak na úrovni psychologické, tak i kulturní. Effenbergera nezajímá kvalita Teigova díla, nýbrž jeho místo v dějinách evropského umění, což je nakonec kvalitou samo o sobě. O významu André Bretona se přece nediskutuje, proto je radno obejít obloukem každého, kdo je Bretonovi roven.

Říct dnes o Teigovi, že se stal spolehlivou položkou v seriózních a zcela depolitizovaných textech, je sice poněkud nefér vzhledem k Bruno Soláříkovi, který (nejen) o jeho (nejen) politických aktivitách tak skvěle píše na stránkách *Analogonu*, nicméně se

takovému zjednodušení nevyhneme. Teigův obraz se nám vyjevuje přesně tak, jak psal Štyrský: mozaika muže z dýmkou se skládá z mnoha dílčích částí. Táhle nám někdo ukáže jeho knižní obálky, táhle se připomene malý byt, onde ocitují některou pasáž z četných teoretických spisů.

Ale i když se Teige rozebere na ty nejzákladnější položky, i když se pečlivě zakatalogizuje, měla by nám po něm zůstat jediná podstatná otázka: Čím K. Teige dnes je?

Sám si Teiga cením jako kritického stoupence Levé fronty, jehož věhlas rostl úměrně se snahou vstupovat na veřejné politické kolbiště. Čím déle se zabýval moderním uměním, tím jasněji cítil jedinečnou možnost ovlivnit kulturu z pozice jakéhosi moderního velínu. Effenberger moc dobře věděl, jak se v Teigově myšlení postupně spojovaly dvě různé představy: na jedné straně vývoj ke svobodě v individuálním uměleckém projevu, na straně druhé tentýž vývoj na rovině společenské. Máme dnes možná dojem, že tyto dvě tendence spolu nesouvisí, co víc, že interakce mezi společenským vývojem, jenž je určován mechanismem státního aparátu, a výsostným angažmá umělce-laboranta, zdokonalujícího své dílo, musí být vždy kolaborací se systémem. Umění a politická kariéra jsou pro mnohé dvě naprosto odlišné trajektorie. Jako vhodný argument jim vždy poslouží například Rimbaud a jeho zbrojní byznys. (A propos, odváží se dnes někdo relativizovat Rimbaudovo dílo poukazem na podnikatelské aktivity? Ne. Rimbaud byl totiž už také katalogizován.)

Je naprosto příznačné, že Štyrský jako obdivovatel Rimbauda nemohl pochopit tendenční myšlení Karla Teiga. Posuzoval tedy jeho dílo optikou estetických hodnot. Proto mohl napsat, že *jeho činnost nebyla nikdy tvůrčí, ale vždy kompilátorská, a celé jeho dílo není než kompilací cizích vědomostí, cizích teorií, cizích uměleckých metod, cizí práce atd.* Jistě by ve výčtu všeho „cizího“ mohl pokračovat až do zblbnutí. Štyrskému zkrátka zůstalo nepřipustné, aby se Teige jako tvůrce omezil na syntézu opřenou o generální linii – kdo ví, jak by reagoval, když Teige sám zaujal vůči této linii tvrdě kritický odstup a byl označen za trockistu. A přitom stačilo tak málo... Jenom kdyby Štyrský připustil, že i v tomto komplikovaném vztahu ke generální linii můžeme hledat estetické, proces postupného příklonu, formování a ohýbání teoretických postulatů, jež se nakonec zvrátí do bouřlivého povyku a k projevům osobní slabosti (či zavržení svého díla před komisí, oním Vel-

kým Druhým, aparátem vpravdě nelidským, před Pravdou věčného Institutu). Nechci nicméně Štyrského podceňovat, kdo ví, co se svou potenci vizionáře tušil, když psal, že *Teigova činnost od svých počátků byla jen popíráním sebe sama.*

Druhý moment, který považuju za hoden obdivu, je Teigův polemický přístup. Tato forma totiž skvěle koření intelektuální provoz tam, kde se liberálové domnívají,

že postačí jen mít proti sobě jednoho Štyrského, jednoho Teiga a že výsledek jejich rozepře se nakonec odhalí sám. Sám od sebe se obnaží v řeči – stoupenci tohoto diskurzu by určité pohotově dodali i přílehavější formulace. Neobnaží. Alespoň ve věci sporu Teige–Štyrský se už neobnaží, neboť byl dán silným přesvědčením a ochotou jednat. Tím jsou si také dnes oba pánové rovni.

Jakub Vaníček

A CO MÁCHA?

200

Jan Měříčka, grafik

Tyhle ty jubilea. Já bych z toho měl teda hrůzu, ono je to asi trochu lepší než za totáče, kdy byly jubilea hodně vyprázdněným pojmem. Nicméně dneska je to v jiný rovině: Když je to jubileum, tak se hned otevře ruka na ty granty, objevě se peníze a na ty peníze se sesypou supi, kteří z toho vyrobí to jubileum. A to zpravidla velice zistným a cynickým způsobem. Není žádné společenské mechanismus, kterým by se tomu dalo zabránit, neboť je to velice správně a demokratické – ale výsledek je strašnej. Máchův Máj, ty si myslíš, že tohle ještě někdo čte dneska? A co ti to dalo? Myslíš, že to není mrtvý? Protože já ti nevím. Kdyby ses mě zeptal na Apollinaire, tak to bych se rozvyprávěl, toho čtu neustále – nemá Apollinaire taky nějaký jubileum? Víš, já se s tím potřebuju ztotožnit, aby se mi spustila nějaká imaginace, ale jak tam vidím takový ty loupežníky a tak, takový to *strašný lesů pán* anebo *Hynku! Viléme!! Jarmilo!!!*, tak se na to radši rovnou vybodnu. Ono je tam prostě cosi navíc, co strhává moji pozornost a zabraňuje mi tam najít to krásno. Ona ta abstrakce tam sice je, jenže je nabalená na takovou kostru, která tu abstrakci ruší. Když na to teď koukám, tak tam vnímám spíš toho Zrzavýho, kterej mi zároveň přijde strašně uszlenej a komickej. Čili to beru spíš už jako grotesku. A to groteskno spadá i v tom, že můj strýc, Václav Měříčka, měl všechny Máje, co tady kdy vyšly, a jednou mi řekl, že mi je všechny odkáže. Ale nakonec jsem místo Májů zdědil asi pět verzí Korneta Rilkeho, což je svým způsobem podobně nesmyslný čtení. A moje první setkání s Máchou bylo taky dost bizarní: Když jsme byli malí, tak jsme dostali takový ty karty, ty kvarteta. A na těch kartách byli spisovatelé – to nám nakoupily naše babičky, aby z nás udělaly jakoby ty inteligenty: Každý ten autor tam byl zastoupený nějakým svým odstavečkem, kterej měl jako vyjadřovat tu hlavní myšlenku, což je blbost, logicky; u Máchy tam byly samozřejmě ty *obláčky*, jak *nebem plynou*, a kousek vedle ty *truchlenci*, který jsem si v tom věku snažil nějak vydefinovat, najít pod tím cosi konkrétního, čímž celý to mínění s realitou bylo ještě zábavnější. Já jsem s tím Máchou prostě zaseknutej, není mi pomoci. Nejsem schopnej se přes něj dostat, nekomunikuje mi to se současností, nemůžu si v tom najít to aktuální, nedokážu v tom nějak hledat, vrtat se v tom, zarazit se ve svém vlastním *dálném běhu*. Ale teď mě napadá... ten pomník na Petříně – viděls ten šílený videoklip, ne? Láska je láska, jak tam kolem Máchy hopsaj v tý zimě. Tak to mně přijde jako dobrý teda, takováhle aktualizace, i když tu zpěvačku ani moc nemusím a ten klip mi přijde fakt debilní. A taky mě velmi zaujaly ty Máchovy erotický deníčky, který se ovšem s Májem moc nekamaráděl, četls to? To na člověka hnedka udeří máj!

Připravil a fotografoval Pavel Novotný

INZERCE

HOST MĚSÍČNÍK PRO LITERATURNÍ A ČTENÁŘE

HOST JAROSLAV RUDIŠ

HOST JAK SE VYDAVA

HOST LITERATURA A EXIL

ČASOPIS S TRADICÍ SAHAJÍCÍ DO PRVNÍ REPUBLIKY OD POLOVINY OSMDEŠÁTÝCH LET NEPŘERUŠENÁ KONTINUITA VÍCE NEŽ DESET LET VÁM PRAVIDELNĚ NABÍZÍME:

ukázky poezie a prózy z dosud nevydaných děl
eseje o literatuře a kultuře
rozhovory se spisovateli
obsáhlý recenzi a kritický blok věnovaný novým knihám
obsáhlou přílohu světová literatura
tematické a literárněhistorické bloky
zprávy a reflexe aktuálních literárních událostí
články o fungování nakladatelství a knižním trhu
rubriku pro začínající autory
profily českých fotografů

www.hostbrno.cz

k písmové předloze

Ve Tvaru č. 6/2010 jsme přinesli řadu – z převážné většiny grafologických – příspěvků, které se týkaly návrhu nové školní písmové předlohy Comenia Script. Autorka předlohy Radana Lencová nám zaslala dopis, jež si nepřeje publikovat. Jeho obsahem jsou však výtky, které nemůžeme nechat bez odpovědi.

1. Radana Lencová nám poskytla ručně psané ukázky. Mrzí ji, že jsme je publikovali až na straně 3, zatímco na titulní straně jsme podle ní zbytečně a zcela nevhodně publikovali tabulku s přehledem znaků fontu Comenia Script Pro, která „navíc obsahuje dohromady dva různé řezy písma – Comenia Script A + Comenia Script B“. Naše popiska pod tabulkou („Radana Lencová, část »abecedy« Comenia Script“) Radaně Lencové připadá nepřesná a celá věc pak pro prezentaci písma zavádějící a z její strany neschválená a neautorizovaná. V dalších mailech se dotazuje, proč jsme porušili její autorská práva.

2. Radana Lencová vyslovuje obavy, že většina těch, kteří její písmovou předlohu komentují, je obálkou Tvaru zmatena. Příznaky této zmatenosti vidí v tom, že diskutéri prý považují psací písmo za tiskací a ještě k tomu bez sklonu.

3. Pozastavuje se nad tím, že k tématu byli přizváni výhradně grafologové, a domnívá se, že tento jednostranný pohled může těžko posoudit funkci školního písma.

Písmenka publikovaná na první straně *Tvaru* č. 6/2010 jsme převzali z anglicky psaného dokumentu *Comenia School Typeface System* autorů Broušila, Lencové a Štorma. Získali jsme jej od pana Štorma, který nám také dovolil přetisknout z něj ukázku. *Comenia School Typeface System* jsme tedy pokládali za důvěryhodný zdroj a vhodný podklad pro přípravu příslušného čísla. Z dokumentu vyplývá, že „tabulka s přehledem znaků“, přetištěná na titulní straně, obsahuje všechny tři varianty (řezy) písma *Comenia Script* (tj. *Comenia Script A*, *Comenia Script B* a *Comenia Script Pro*). Do popisku jsme tudíž uvedli pouze samotné jméno písma (*Comenia Script*), aniž jsme zvlášť jmenovali jeho varianty (řezy). Ostatně vycházeli jsme z původního popisku umístěného pod „tabulkou“: *The character set of Comenia Script in the opentype format* (zvyraznil L. K.). V dokumentu – a to v komentáři, který se vztahuje k oné „tabulce“ – se navíc píše výhradně o celém *Comenia Scriptu* (nikoliv jen o variantě A nebo B anebo Pro) jako o psacím písmu, jež je určeno dětem (doslova: *Comenia Script is a useful, practical script for children...*).

Proto se musím ohradit proti nařčení, že náš přístup byl zavádějící a že tiskneme neautorizované materiály. Smysl dokumentu, pod nímž je – to zdůrazňuji – Radana Lencová podepsána jako spoluautorka, jsme nikterak nezměnili.

Lubor Kasal

K obavám o zmatení grafologů: Ve svých úvahách o školní písmové předloze *Comenia*

Script ve *Tvaru* č. 6/2010 ani ti nejpohotovější nemohli vycházet z podoby titulní strany *Tvaru* č. 6/2010, čistě proto, že titulní strana i vnitřek časopisu se tisknou současně. Grafologové a ostatní diskutéri vycházeli naopak ze všech materiálů uveřejněných na internetu, a zejména pak na webové stránce www.lencova.eu. Mnohé z textů to i výslovně uvádějí. Vznikl-li tedy dojem, že se z mylných předpokladů vyvozují mylné závěry, stálo by za to podrobit zkoumání především obsah zmíněné internetové stránky.

Neřekla bych, že diskutéri považují písmo za tiskací – vždyť o něm mluví pouze a právě proto, že by mělo být dětem předkládáno, aby jím psaly – tedy jako vzor psací. Jiná věc je, že se svou podobou blíží písmu, které se lidově nazývá *tiskací*; na tomto zjevném faktu nespíš žádná hra s termíny nic nezmění.

Sklonem písma se v pojetí grafologů míní úhel, který svírají vertikální linie písmen s řádkou, nikoli to, zda se písmo „naklání“, anebo „nenaklání“. Proto se *sklon* od písma nedá oddělit. Stejně jako příroda nedá vzniknout tvoru „bez výšky“ nebo „bez hmotnosti“, nenadějeme se v našem trojrozměrném prostoru ani zlopověstného Carrollova „šklebu bez kočky“, ani písma „bez sklonu“ – takové písmo by totiž bylo natolik placaté, že by splynulo s linkou a jako takové přestalo existovat. Je třeba se smířit s tím, že varianta Radany Lencové zvaná „bez sklonu“ z hlediska grafologie sklon má – a to 90°. Proto grafologové v člancích hovoří o písmu kolmém čili sto-

jatém. Dobrá, to je, dejme tomu, otázka neshody v odborných pojmech. R. L. ale sousloví „písmo bez sklonu“ používá také v tom smyslu, že jeho sklon (kolmý) je míněn jako *provizorní*, tedy nikoli jako pevně stanovený. Proto jsme bez odmluv přetiskli její popisky k ukázkám na str. 3, neboť tak nám to připadalo srozumitelné. Teď jsme tedy pro změnu poněkud zmateni my, redaktori *Tvaru*, protože nerozumíme, co se nám vlastně vyčítá – grafologové se přece volitelného sklonu ve svých úvahách dotýkají (viz např. str. 8), podněcování k tomu dokonce redakčními otázkami.

Obtíže existence písma „bez sklonu“ ovšem i po tomto komplikovaném vyjasňování pojmů přetrvávají – nějak ta předloha v základní podobě prostě být prezentována musí, a také je: jako kolmá. To, že někteří diskutéri vzali *provizorní sklon 90°* za berou minci, podle mého názoru o tomto problému rovněž cosi vypovídá: Jak asi bude složité vysvětlit prvňákům, že paní učitelka sice píše na tabuli písmeno stojaté, ale ve skutečnosti to písmeno vlastně stojaté vůbec není a oni sami ho tak psát nemusí a možná dokonce ani nemají? Proč potom není písmová předloha rovnou jako pravosklonná prezentována? Anebo ho pedagožka předvede více či méně nakloněné doprava, čímž ale celé třídy „vybere“ sklon sama; kde potom zůstala ona liberální volitelnost? A nevolí si děti ve vyšších ročnících sklon samy už dávno? Písmo „bez sklonu“, resp. možnost volby sklonu, nám tu v každém případě poněkud přebývá –

jako sice hezky vypadající, v důsledku však jen jako máměv gestu.

Fakt, že se ve *Tvaru* k písmové předloze *Comenia Script* vyjadřují hlavně grafologové, je myslím v úvodním článku objasněn až dost, ale mohu to zopakovat: Důvodem je právě to, že jejich pohled jednostranný není – naopak, snaží se už z podstaty oboru psychologie písma být co nejkomplexnější. Dalším důvodem, proč jsme grafologům dali tolik prostoru, je to, že se jich až dosud s opravdovým zájmem na názor nikdo nezeptal, všechny veřejně dostupné zprávy o novém návrhu písma se nesly spíše v duchu propagačním, nikoli kritickým, tj. nikoli s ochotou připouštět i pochybnosti, klást otázky a hledat na ně odpovědi. To nám vadilo, neboť písmová předloha se nás všech dotýká mnohem víc, než zřejmě Radana Lencová tuší: děti, které se podle ní případně budou učit psát (ale také prožívat, cítit a myslet), náš svět zdědí; a my v něm budeme nuceni ještě nějakou dobu existovat.

Materiály otištěné ve *Tvaru* (a to jsem na několika místech také výslovně uvedla) mají sloužit především k tomu, aby veřejná diskuze o školní písmové předloze vůbec vznikla a aby ti, kdo o věci rozhodují (tedy pedagogové v čele se svým ministerstvem), měli k dispozici co nejpestřejší škálu pokud možno fundovaných názorů. Názory grafologů jsou jistě jen částí mozaiky – avšak nelze ji beze škody ignorovat jen proto, že by mohly překážet určitému projektu v hladkém prosazení.

Božena Správcová

výzva

ČESKÉ GRAFOLOGICKÉ KOMORY

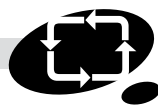
Návrh Radany Lencové na nové školní písmo (jakkoli podle našeho názoru nevyhovující a problematický – konkrétně viz *Tvar* č. 6/2010) chápeme jako signál, že konečně nadešel čas stávající školní písmovou předlohu upravit. Ta, která se doposud ve školách používá, vznikla opakovaným deformováním kvalitní předlohy z roku 1932. K deformacím (zúžení) začalo docházet v padesátých letech a průběžně pokračovalo až do devadesátých let dvacátého století; výsledek v některých prvcích skutečně odráží spíše úzkostnou, přehnaně regulovanou emocionalitu, sebepotlačování a tužší, podvázané myšlení člověka totalitní mašinerie. Ta je doufejme již minulostí, a tak pokládáme za nesmyslné u dalších a dalších generací tyto „kvality“ písmovým vzorem podporovat.

Česká grafologická komora se rozhodla vyvolat co nejširší veřejnou debatu k tomuto problému – přizvat k diskusi jak odborníky (především pedagogy, grafology, psychology a výtvarníky), tak i laiky, a vytvořit pro tuto debatu speciální prostor na internetu (viz www.grafologickakomora.cz). Výsledkem by měl být promyšlený a konsenzuální návrh školní předlohy, která bude vycházet z české tradice, ale také bude čerpat z nejnovějších poznatků psychologie písma.

Školní předloha nás a naše děti modeluje. Modelujme společnou rukou i my ji – dřív, než to za nás potichu zařídí naše lhostejnost, pasivita a neochota domýšlet věci do důsledků!

Za Českou grafologickou komoru

**Jan Jeřábek, předseda
Světлана Francová, tajemnice**

kráska /8

16. Druhý den bylo nedělní ráno. Mlha se chvěla, dlažba zvonila. Nad náměstím se lesklo lano a provazolezec, chvějící se nahoře v lanoví zimou, chystal se už na podivnou pouť. Lidé se míhali v kožiších, kramáři přešlapovali u svých krámků, kůň, který samojediný šel náměstím, byl slepý a hledal smutně chlév.

Na kraji náměstí stál architekt. Musil ven, musil někomu říci svůj smutek, musil se ukázat tvářím všech svých známých, aby ho poznali a opovrhli jím, musil jít do ulic Města a nechat se dobře prohlédnout spravedlivými ženami řádných manželů a nechat se označit za špatného a zlého. A když už to každý věděl a nikdo se k němu nechtěl znát, potkal na náměstí toho slepého koně. Vzal jej za uzdu, poceloval jej kolem krku a pohlédl mu do očí.

Vrátil se domů zatvrzelý a zkamenělý. U postele seděla Olga a pomáhala doktorovi ošetřovat nemocnou. Vytáhl z kapsy dopis, podal jej slečně a řekl studeně:

„Podruhé, až budete ztrácet falešné dopisy, buďte opatrnější, aby je zase nenašla moje žena.“

A posadil se ženě k nohám a vzal ji jemně za ruku.

Olga potichu odešla do svého pokoje. Lékař mlčel.

Pod okny běžel zahradník a nesl věnec z růží.

17. Slunce se povalovalo na polštářích mračen, sem tam se objevila hvězda, která zapomněla odplout za měsícem, Olga měla rty jako hedvábné a Medkovi vřelo v srdci jako v nádobě, kde vaříme alkohol pod nejvyšším tlakem. Toho dne s ní šel po třetí takto vedle

trati, po uzounké pěšině, kde místy bylo třeba ustoupit za ni, vzít ji zezadu za obě ruce a opatrně ji vést mezi kalužemi nebo nad potokem. Jaro na kostelích vyzvánělo, keře se zvedly ke slunci a voněly, voda na lukách se rozlézala mezi prvními květinami teplá a úrodná, kůň, který táhl zelinářský vozík od města k městu, hledal ve všech stínech a ve všech ženách, které potkával, oslici, sny stouply k nebesům a zamodřily je, za soumraku se Krkonoše přiblížily až k samým staropackým horám a jejich reflexy bylo možné spatřit i v potocích mezi Brdem a Lomnicí. Když ti dva docházeli k mostu, kolem něhož stékaly s mračen bílé kmeny bříz jako průtrž stříbra nebo zinku, vzal student svou profesorku něžně za ruku a prosil ji o polibek. Její hlava se sklonila, vymkla se mu a uskočila. Student pustil ruce, z nichž vypadla jeho láska, a dlouze se na ni podíval.

Na břízách hledaly včely pyl. V potoce pluly lekníny. Nad městem se kolébal aeroplán. Na světě bylo v té chvíli tolik lásky a tolik radosti a tolik naděje.

Mlčela a skláněla se pro klobouček, který jí zahodil k ohradě, nespouštějíc s něho oči, trochu poděšené a čekající. Ještě se na ni podíval, pak se otočil a pomalu se vracel k Nové Pace.

A když se za hodinu potácel k domovu po blátivé silnici, květiny přestaly vonět, tráva zšedla a stromy utichly, nad horami vřela vichřice a sypal se studený sníh. Tam dole, někde tak hrozně daleko, stál šedivý dům a student prchal ke své vesnici, aby jej nespatriil.

18. Sobota před květnou nedělí. Špačci visí zmrzlí na větvích. Jejich zpěv, odnesený

po kusech daleko do jičínských rovin, padá jim ze zlatých zobáčků jako rosol. Bledule se lámou u samé země. Blizny jsou zarostlé v ledu a první motýl se k nim zbytečně prokusuje ledovou skříní.

Jan Medek stojí na návrší a myslí na Olgu a na své tři cesty, které byly marné. Vidí se nahý na ledové kře, která se bortí. Podle břehů pobíhají dívky a smějí se na něho. Neví, jsou-li to přísliby zvoucí k lásce, nebo posměch, kterým ho chtějí ubodat. Podívá se před sebe a vidí nedaleko červenou reálku s komíny, které z ní kouří jeho smutek a bídu. Po obloze vrávorají mračna. Nad městem houstne dým, který dnes nemá odtoku z tohoto klamného údolí. A proti budově s červenou střechou svítí ještě lampa, žlutá a zasněžená.

Na chodbě, jakmile vstoupil, potkal Olgu. Uklonil se. Nepatrně se usmála. Zastavil se. A dlouho ji prosil, aby mu dovolila po škole ji doprovodit, **naposledy**. Dlouho mlčela a zamítavě otáčela hlavou. Až konečně zašeptala: „Tak přijďte, učím do jedné.“

Avšak dříve musí student prosedět pět hodin v poslední lavici, dříve musí se mnohokrát podívat do okna a pohovořit s kusem šedé krajiny, která v něm visí jako záclona, dříve musí mnohokrát setřít s tváří svůj smutek a vložit jej mezi listy knih a sešitů.

Až zazvoní naposledy, zůstane sám s Mme Guillot. Paní se dívá se stěny kamsi za Krkonoše. Její oči jsou oči Olžiny. A Medek opatrně sejme postříbřený rámeček a vloží do aktovky. Jde na chodbu, slečna právě zamyká sborovnu.

Jdou na náměstí.

Zatím se propadne do střech všechno stříbro sněhu, na dlažbě metaři rozbíjejí skleněné talíře kaluží, v oknech vil vadnou první bledule. Slečna povídá, že musí jít cosi

Josef Kocourek

kupovat. Student čeká vedle krámu a prohlíží hodiny, které tu měří věčný čas – stojí.

Jak dlouho kupuje Olga. Čekali jste už někdy na chodníku na své milenky, jejichž jste vy nebyli milenci, když ony v krámě kupovaly?

Ale tu hle, po náměstí přejde slečna v bílých šatech a tlačí dámské kolo. Po náměstí přejde jaro. Jaro a Jarmila.

Olze neprodali to, co chtěla. A jak jdou širokou ulicí k staropackému nádraží, vidí student, že slečna je jako cizinka, která po prvé naslouchá lidskému hlasu, nerozumí mu a nemůže mu rozumět. I řekne jí všechno:

Že byla zlá a ještě horší, že byla nijaká, že všechnen jeho vztek a všechna jeho láska byly marnější než špína na potoce, že se už nikdy nesejdou, jako se nikdy nesešli, že se rozejdou neznámí, chudí a neobdarovaní, vám, slečno, nemohu ani nic přát, neboť o vás se všechna přání rozbíjejí a já, já snad umru nebo v hospodách rozleju své bolesti do všech sklenic, a až poslední piják opustí nálevnu, vypiju ty sklenice do dna a bude mi tak krásně, jako bych byl nikdy nežil vedle vás. Jdou vedle černého parku, továrna hučí a hvízdá. Na silnici není člověka a Janu Medkovi se chvěje hlas. A najednou se obloha rozplynula a vzplála, žlutá silnice utvořila spirály v podobě srdce. Flašinetář hrál všem lidem zadarmo mariánské teskné melodie a byla to hra velmi falešná a nepravdivá, kdy jaro ozdobilo keře zeleným prachem pupenců, kde Olga byla oranžová a chudá, konvenčně bílá a ctnostná, nemilosrdná a zlá, a zase bezmocná a kralující.

Nemá srdce a za to musí být jednou potrestána.

Student se zastaví, ukloní a odejde.

(pokračování příště)

OBRÁZKY Z PŘÍTMÍ ZÁMECKÝCH KNIHOVEN

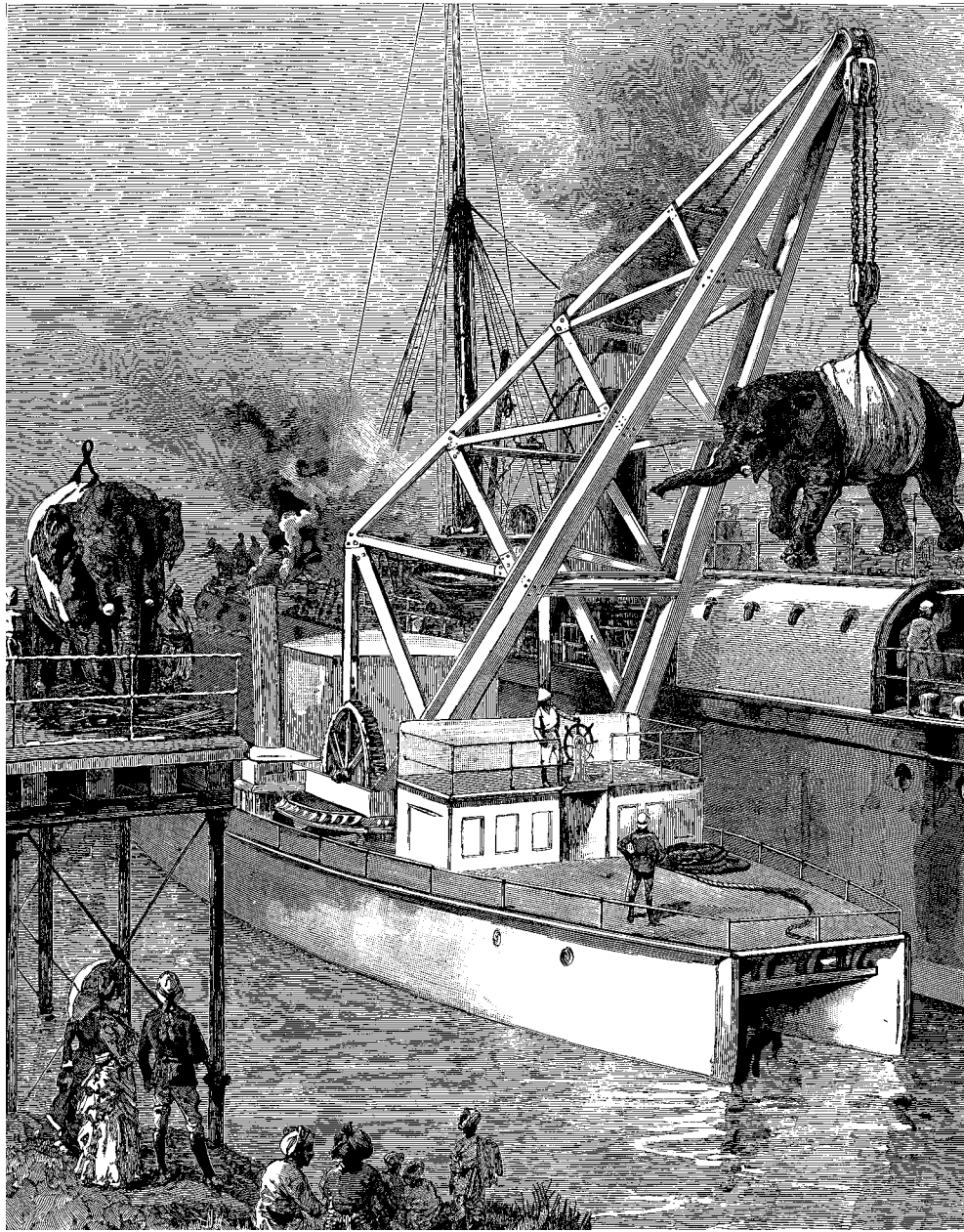
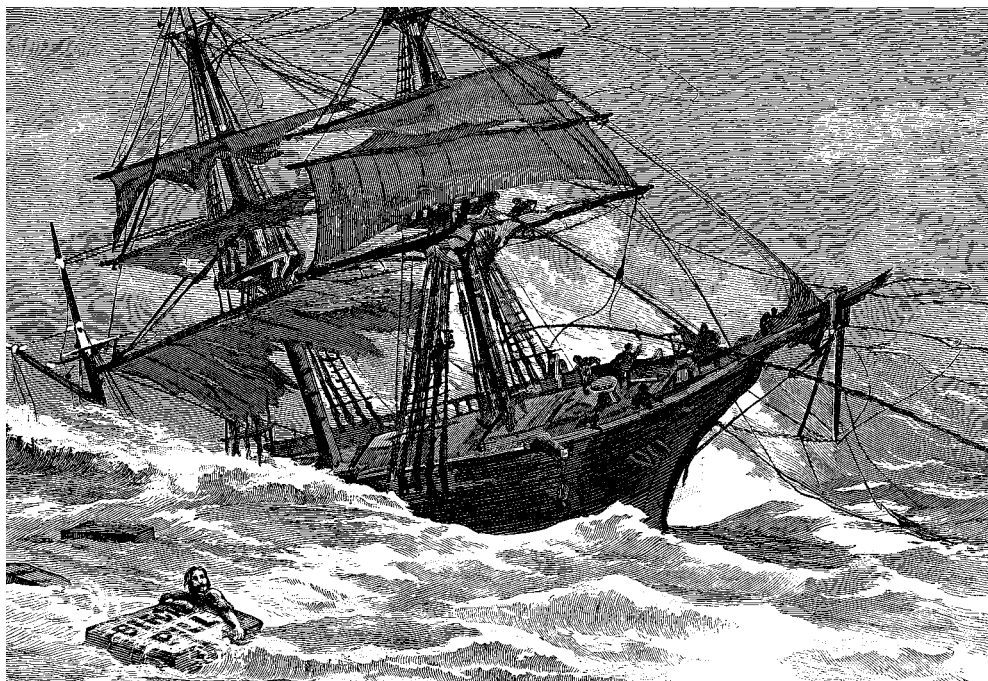

NAD LODÍ, NA LODI A POD LODÍ

„*Loď! Má loď! Je má, je pod mojí ochranou, je moje víc než cokoli jiného na světě, předmět mé zodpovědnosti a oddanosti. Čeká tam na mne, zakletá, neschopná pohybu, neschopná života, neschopná vyjet do světa, dokud nepřijdu. Jako začarovaná princezna. Její volání jako by ke mně z mraků proniklo. [...] Náhle mi proběhl žilami vášnivý proud netrpělivé úzkosti a naplnil mě takovým vědomím intenzity života, jaké jsem nikdy předtím a už nikdy potom nepocítil. Objevil jsem, jak jsem až do hloubi duše námořníkem, celým srdcem, celou duší a řekl bych takřka celým tělem, člověk stvořený jen a jen pro moře a pro lodi, moře je jediný svět, který pro mne něco znamená, a lodi jsou zkušební kamenem mé mužnosti, temperamentu, odvahy, věrnosti – a lásky.*“ (přel. L. a R. Pellaroví)

Mladého anglického kapitána se ve chvíli, kdy mu je svěřena loď, zmocňuje téměř erotické vzrušení. Joseph Conrad (1857–1924), autor románu *Hranice stínu*, z něhož jsme citovali, se vypracoval z polského plavčíka na anglického kapitána obchodní lodi a patrně sám takový vzrušující pocit prožil. Ale kolika kostmi těl anglických námořníků rozesetými na dně světových moří byla podepřena sláva anglického koloniálního impéria? Většina těch, kteří se plavili nekonečné dny po mořích, tak nečinila z romantismu, jak má snahu si představovat zhýčkaný suchozemec prahnoucí po zážitkové turistice. Velká Británie však byla na svoji námořní moc hrdá; to je zřejmé i z častých zpráv, které o lodích a námořnictvu v 19. století přinášely bohatě ilustrované stránky anglických časopisů.

la

vilja-tuulia huotarinenová

Roman Erben, Soukromník, kombinovaná technika, 1991

Celistvost

I
Na plakátu je zachycena žena v běhu.
Ukazuju kalhotky, lékař ví, co je třeba.

Není času nazbyt, řeže obličej, mění barvu očí,
připravuje kardiostimulátor. Odsává tuk, láme kost.
Přetáčí ze strany na stranu a tleská.

Ležím na operačním stole ve stínu svých paží. Je lepší na ně nespolehat,
to už budu víc důvěřovat nehybným kamenům. Lékař říká cvak – cvak.
Problém se hravě vyřeší. Věčnost pravděpodobně neexistuje.

Vstanu a kráčím v novém rytmu. Když otevřu dveře od výtahu, je tam mrtvola.

Žena z plakátu, pronásledují mě.

II
Chirurgický perletový skalpel zkouší: kašrový spánek, injekci morfia,
zbav nás od zlého.

Tohle místo vyžaduje zákrok a klidně se může odstranit.

Jako klid uprostřed vrstvy mozkové kůry, údolí
kde tichnou orgány a záření ztrácí na síle. Kdosi hledá na ulici duši,
ať hledá.

jinde zvažuje laser, mikrovlny. Zvuk, to je nový způsob,
jak někoho strčit do tmy.

Toto je prostor pro dítě, to se zachová.

III
Celý den až do večera
může chodit mezi předsíní a ložnicí,
šermovat noži.

Jednou se stalo, že ostří zasáhlo stehno nevěsty
a ze svatebního obřadu nic nebylo
vrhač nožů vyšel z paluby lodi na fošnu a vrhnul se do moře.

Lékař nesl svou zodpovědnost, podal lék:

jako by to bylo vyléčitelné, nekonečná touha,
aby někdo přitiskl studenou ruku na tvář
a ruka by se zahřála.

V řetězu

Prapraprabababiččin obouvák. Těsné ponožky. Modřina na lícni kosti.
Praprabababiččina lopata na pečení chleba. Vycházková hůl. Zmačkaný krajkový šátek v pěsti.
Praprababiččin oddací list. Nůžky na stříhání ovcí. Mezi stránkami bible vylišovaný šerík.
Prababiččin nočník. Pohrabáč a zakrvácené necky. Podprsenka s vycpávkami.
Matčina lahvička s olejem z růží. Do ruda rozžhavená kulma. Otevřená dvířka likérníku.

Moje místo je na vratkém schodě, na úzkém prahu,
krátké vlasy, oslí hřívá. Každý den jím zmrzlinu a pilulky ze šuplíku prádelníku.
Větrám dům, proháním vítr srdcem hrdinů mýdlových oper. Není pro mě muž v sousedství
ani v celé vesnici.

Spojení

Jakou sílu vynaloží larva, aby ze sebe shodila kuklu
jen se ptám, tuto schránku nelze setrást.
V autobuse ve špičce – bez ladu a skladu – nezúčastněné pohledy, kuří oka
těhotenské skvrny, lupající klouby
celá halda odpadu na kolech, páchnoucí smetiště
v ruce lístek, cestu před sebou
vrazi, herodové, přísluhovači rohatého a pošetilci
jakou bolest nesou v ohybu svého malíčku,
jsou strůjci štěstí, ne svého, ale ostatních
brada jednoho na mém rameni, hrud' druhého na boku
jsem provrtaná, zmlácená, skácená, oddaná vědomí studu
někdy jsme my všichni cestující v autobusu mrtví
ale prozatím je to tajemství
kdosi nechá na sedadle rukavice, stopy po špinavých rukou
možná, že já.

Soucít

Později sedím v bílém vesmíru nemocničních stěn
babička musí odejít za tohoto počasí

před další explozí, infarktem
lidskou chybou.

*Nemusím se vzbudit a pozdravit své potomky,
kteří strkají lžičku do úst
Nemusím se naučit jejich jména
do pytle
Jsem taková obří planeta, družice
nikdy mě nemůžete napodobit*

Sedím opodál v pokoji na malé stoličce

Máma sedí na větší, blíže k babičce

Mezi námi probíhá hranice, která nás od sebe nedělí

Nositelka

Dneska jsem uvnitř nic neudržela.
Obrazovka počítače je tmavá,

čekám na zázrak, který se měl dneska konat.

Stěží poznávám, co jím a z čí ruky,
moje alibi je pekelný hlad
chuť zhltnout vařící se rajskou polévku
až do skonání světa
touha poznat tělo:

típnu cigaretu o ret
tak jako se plácne novorozenec,
aby zaplakal.

Cokoliv udělám, zůstávám naživu,
ztratila jsem temné plachty

jsem zraněný bůh,

mládnou den ode dne
Love the skin you ´re in

Nevím, o co se opřít,
svého strážného anděla nechám odpočívat,
bořím kostel postavený z prstů,

poklidné vrnění spořiče obrazovky vypráví,
že se nic neděje.

Je těžké říct, co pak.

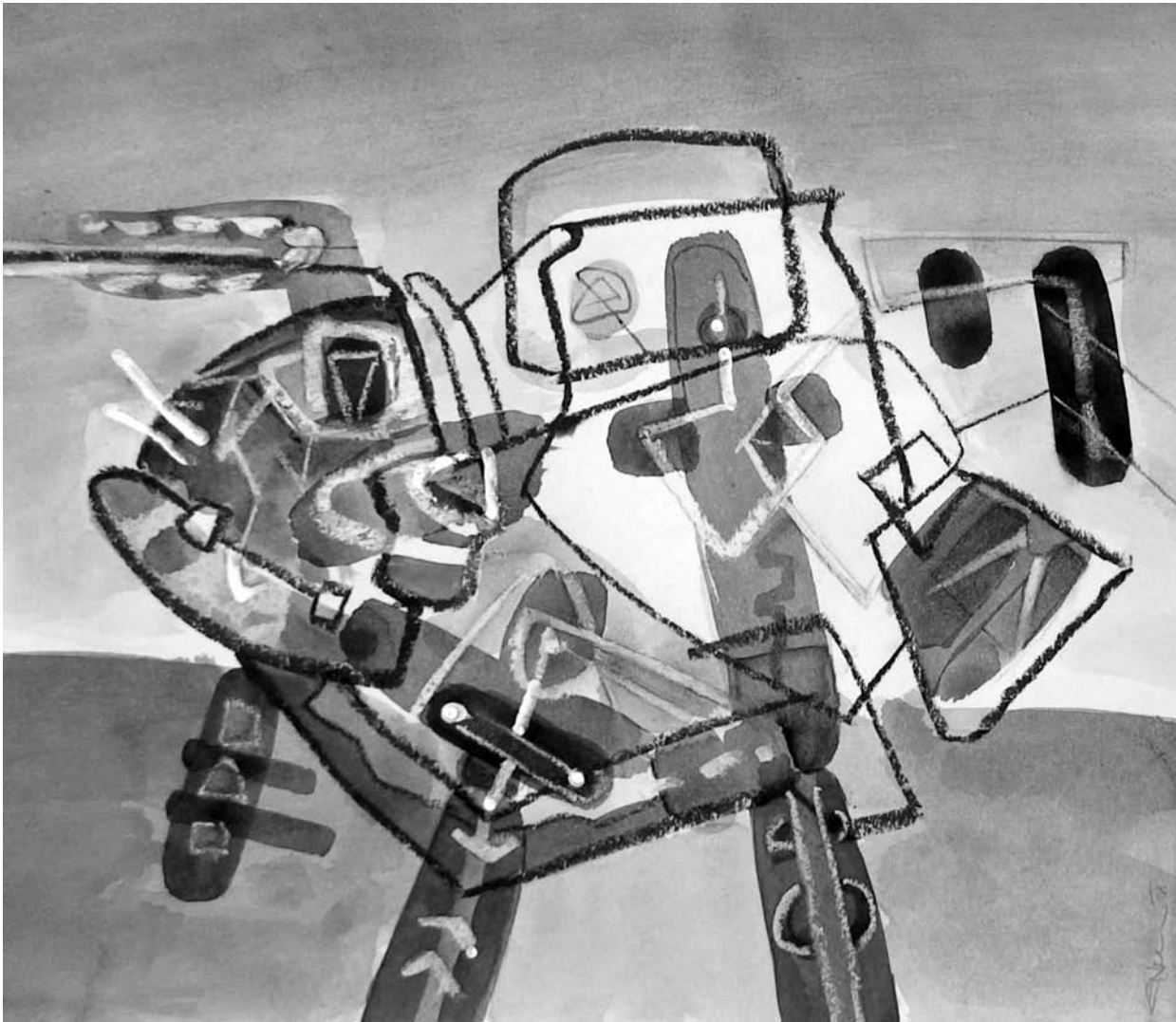

foto archiv V.-T. H.

Finská básnířka Vilja-Tuulia Huotarinenová (nar. 1977), absolventka Univerzity v Tampere, debutovala v roce 2004 básnickou sbírkou *S nůžkama v ruce se nesmí utíkat*. Dílo bylo navrženo na literární cenu *Helsinských novin* a rovněž se stalo členskou knihou *Klubu žijících básníků*. V roce 2006 vyhrála soutěž o nejlepší knihu pro mládež *Tiina*. V současné době působí jako mluvčí literárního sdružení *Viitapiiri* a *Turun sanataideyhdistys* (*Turkuský svaz slovesného umění*) a rovněž přispívá do kulturních novin. Je členkou básnické improvizací skupiny *Muuntaja* (*Transformátor*). Zde publikované překlady pocházejí ze sbírky *Místo ženy*, která vyšla v roce 2007.

Let	Nemělo to takhle dopadnout
Nemělo to takhle dopadnout.	
Žlutásci vždycky museli přežít vlající šifonové šátky na zadním sedadle kabrioletu, výbuchy temperamentu.	když se rakev zhoupne, babiččina ruka se zvedne, v kamínku prstenu se zablýská tmavočervená poslední, krátký rozkaz a padáme na kolena ke kořenům stromů.
Když dolehl stesk, tak jen na chvíli,	Potřebujeme ji, tu, která nás nechala vždy samotné
přehrála se deska Laily Kinnunenové převlékla se sukně, učila se mazurka:	postrádáme pečlivě vykynuté sladkosti
Ted' zpívejme nebo plačme a zpívejme!	šťastně končí vzpomínky fotku na kredenci, žádá proti zdi.

Roman Erben, Námluvy I., kombinovaná technika, 2001

Středověký obraz

Jsem veslařka,
na zádech vezu děti na křest:

dva hubené kluky, pevné botky,
oškubané kohouty. Ted' schovejte nohy, jdeme
do posvátného

noříme se do dobrého, vcházíme do kostela

Pane Bože, skoncuje s tím omíláním ďábla!

Zmizte všichni zlí duchové. Mlčte emu a strážci duší.

Od svítání
jsem pekla vánočku, zmrazila losí maso
otáčela nad ohništěm měděnou misku

rozdrtila jsem jeřabiny, vyhodila zrníčka.

V kostele jsem se modlila za všechny, na které jsem si
vzpomněla

Kristus visí před oknem, skrze jeho oči je vidět les
zelený, nejstarší ze všech.

Z čích zad padá břemeno, z mých nebo Božích

beru křtitelnici
stále přetéká

Víra

Učím se chápat život

brzy vyhasínající slunce je nedaleko
na bok spadlý informační systém

ted', když bych potřebovala znát rituály, tak je neznám

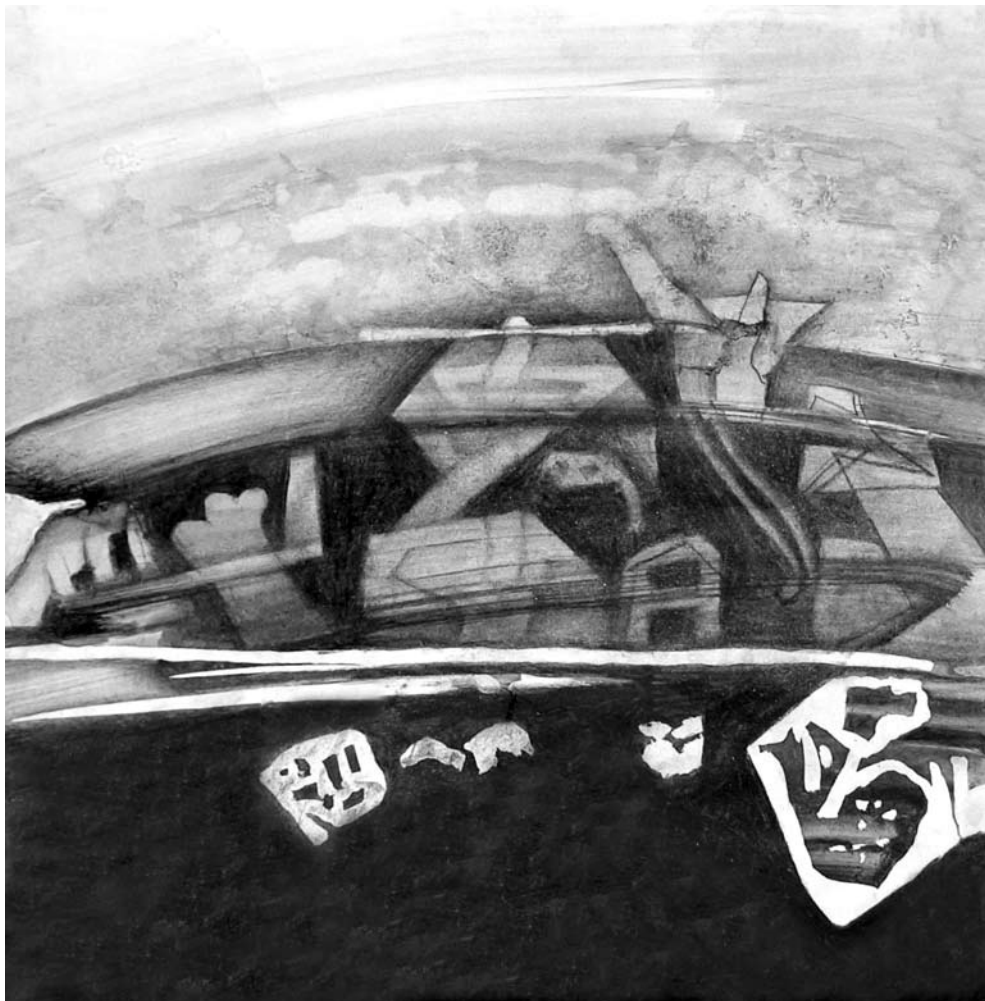
pouze světlovlasý kluk z reklamy
mi leze do klína, chlapcova papírově zlatá vůně
jako člověčí

Z finštiny přeložila Marika Kimatraiová

philippe soupault

Zklamání		***	Plamen	Pokleknutí
Bílé svlačce mě dusí	NEPOSLOUCHEJ	Sladkovodní motýli A hedvábné papíry Běhejte po plážích Bez výstrahy Prodavači nůžek Kavárna Norsko Nechte doma prsty Poztrácíte drobné Skleněné uhlí Vodní zář	Roztržená obálka dělá mou ložnici větší Odstrčím vzpomínky Odjíždíme	Oceán můj život srdce mé Nejsou nic vedle vás Marie Nic než smrt již jsem už zapomněl
DNES VEČER VÍM			Zapomněl jsem si kufr	(1920)
rty svítí	ZŮSTAŇ		(Větrná růžice, 1920)	Z francouzštiny přeložil Petr Král
VIDÍŠ TMAVÉ SE ZAS RODÍ MĚKKÉ A POMALÉ			Velká melancholie městské avenue	
	ZŮSTAŇ		Pro G. De Chirica	12. března uplynulo dvacet let od smrti Philippa Soupaulta, významného moder- ního básníka vzdor tomu, že jeho poesie se vejde do nevelkého svazku. Narodil se 2. srpna 1897, v mládí se přiklonil k dada- ismu a pak na čas i k surrealismu, jehož inaugurální text <i>Magnetická pole</i> (1920) – jednu z nejmagičtějších knih dvacátého století – napsal spolu s André Bretonem. Soupaultova báseň Westwego pařila k pod- statným zjevením Čapkových překladů ze svazku <i>Francouzská poesie nové doby</i> (1920), který významně ovlivnil i tvorbu moder- ních českých básníků. Průřez Soupaulto- vým básnickým dílem (ve výběru a pře- kladech Zdeňka Lorence) vyšel roku 1999 v nakladatelství H&H pod názvem <i>Snová zavazadla</i> . Zde uveřejněné básně pocházejí z básníkovra raného, příkladně svobod- ného tvůrčího období, oslava dobrodružné otevřenosti a disponibility vůči světu je príznačně spojuje i tematicky.
cítil jsem vodu	VE		Na konci světa	
jak opile stoupá	STÍNU		Ruka Mimo soutěž	
	(Akvarium, 1917)		nebo rukavice věž	
			projíždí vlak	je to mrak
			STĚHOVÁNÍ DO VŠECH ZEMÍ	
			v mezaninu pět odpoledne	
			Vítr odjíždí	
			Nastupte si	
			(Větrná růžice)	P.K.

dušan pala

Roman Erben, Oddělení, kombinovaná technika, 1999

VELKÝ PÁTEK

úryvek z románu

Jindřich byl tichý, zakřiknutý chlapec. Ve svém třináctém či čtrnáctém roce se nořil stále hlouběji do sebe. Otec se tehdy hněval na svého druhorozeného syna. Bylo to právě ve dnech, kdy poznal, že se z Jindry nikdy nestane pianista. Tenkrát, v prvních měsících po neúspěchu Holvekovy klavírní školy, protahovalo se v bytě v Podskalské ulici všemi místnostmi tíživé ticho, skrývané nepřítelství vanulo ze všech koutů. Jindřich se doopravdy snažil. Teta často ho zaháněla od klavíru.

„Kolik hodin to už morduješ, hochu?“

Ale Jindřicha hra neuspokojovala. Nebylo systému v jeho práci: půl hodiny mohl přehrávat jednotvárnou stupnici, jeho sluch uvykl stále stejnému toku hudby a duše zalétala daleko, daleko... Daleko hůře bylo, když nacvičoval etudu z Bayerovy školy. Tu bylo třeba soustředit se, oči musily sledovat noty a prsty zároveň, uši zaostřit na každý tón. Profesor Holvek ponechával syna při tom osudu.

Když po večerech Jindřich hrával, často prosila Anna Brixiová svého bratra, aby mu toho tolik neukládal.

„To je mnoho? Ó, přece můj syn není tupec, který by to nezmohl!“ A když potom Jindru evidentně hra nudila, vyhodil ho otec kteréhosi dne nadobro od piana.

„Když jsi lajdák, není ti pomoci, táhni si a válej se někde na kanapi, čum si do stropu!“

Jindra hleděl otci mlčky do očí, slzy se tetelily pod řasami, ústa chtěla něco promluvit, ale nešlo to ven. A otec se odvrátil od syna.

„Jindro, ty kluku nerozumná,“ ozvala se potom Anna Brixiová, „hraj hlupáku! Nu, což ti to je jedno, že se tatínek pro to trápí?“

To ještě Jindřich nechápal. Ale rozuměl tomu dobře Evžen, kterému tenkrát neušla tetina slova.

Koneckonců Jindru nechápal nikdo z rodiny úplně. Nevěděli, že tichý koutek

samoty mu připravuje tisíc rozkoší, že jeho hlavou plují loďstva vidin.

Odmalička mělo každé slovo a každý zvuk zvláštní kouzlo pro Jindřicha. Kdysi mu otec přinesl obrázkovou abecedu, nevelikou knížku v kartónových deskách. Tu seděl u písmene R rybář, modrošedý tisk té stránky se nesmazatelně vrýval do Jindrova mozku, právě tak u S zlatá sova nebo u Ch šedavý chocholouš. To mělo pak provždy zůstat Jindřichovi, každá hláška měla být spojena s barevným viděním.

Několik dojmů silně působilo na Jindřicha v letech, kdy jeho bytost byla poddajná jako vosk či hlína. Byl to západ slunce nad Vltavou jednoho srpnového večera. Vytřeštěně zíral chlapec do rozlité žlutí, tak teplé, tak zářivé, v ní zvarhaněly oblaky zčásti prosvětlené paprsky, zčásti zrudlé a zřívavé, celé to nesourodé stádo, jímž se vítězně prodíralo slunce při své cestě k obzoru. Tohle byly v jeho představách rozevláté akordy vysokých poloh, jaké někdy vzlétaly zpod otcovy ruky na klavíře. Jako obrácen v sochu stál Jindřich u zábradlí, když slunce vplulo za tmavou hmotu Hřebenek, zanechávajíc krvavé stopy za sebou, potřísnilo svým skomírajícím světlem plochu nebes a potom jak stydl oheň, jak kalná modř rozepjala svá křídla. To otec ponořil své ruce do zoufalých spodních tónů, do těch na levé straně klaviatury, které někdy desávaly malého chlapce jako balvany, valící se s dutým rachotem po skalní stěně.

Do gymnázia přišel Jindra mnohem lépe připraven než spolužáci i bratři. Omráčil své profesory cizími slovy, která se mihla v jeho úkolech i odpovědích – dovedl vysvětlit, co je kultura, paragraf, literatura... a tučet jiných. S tichým nadšením se pak rozhlížel po třídě, jako by věřil, že ve všech tvářích najde radostný souhlas. Po takových hodinách zůstával v blízkosti odcházejícího profesora v očekávání, obrátí-li se na něho, osloví-li ho. Ale býval zklamán, profesor uzamkl třídu a zmizel v šeré chodbě.

Otec brzy vyjednal Jindrovi německé a francouzské hodiny u starší slečny na Smíchově. Čtyřikrát týdně spěchával chlapec ke čtvrté hodině po mostě, v duchu si ještě opakuje poslední slovíčka. Cizí řeči

mu působily nejednu těžkost. Výslovnost francouzských slov se mu dařila mnohem méně než německých, zvláště pak nosovky. Poslouchával s nesmělým úsměvem slečnu Roubalovou, když potřetí, počtvrté opakovala:

„Je vous donne du pain.“

A Jindra slabikoval po ní, trhaně, tvrdě, cítil to dobře. Ale líbilo se mu to, a tak doma často ho viděli přecházet pokojem a bruchet si věci, kterým nikdo z rodiny nerozuměl.

Společný zájem svedl v těch letech dohromady Jindru a Petra Lorence; byl to Jindrův spolužák, chlapec z Ostrovní ulice. Sblížili se ve škole – při zkoušení. Petr dovedl vychrlit nazpaměť dějepisnou lekci, Jindrovi šla až hlava kolem, když si uvědomoval, že ta a ta slova byla v knížce pod fotografií gotické katedrály, to že četl na posledním řádku... Mezi hochy se rozvinul boj o vyniknutí. Nebyla to revnivost, Jindra by nikdy neholdil po Petrovi posměškem ctizádostivce a Petr nebyl schopen pomluvit a ponížit svého soka. Zprvu se stýkali málo, ale jeden věděl o každém hnutí druhého. Jindra věděl, že teď sedí Petr v lavici a listuje v sešitech, Petrovi neušlo, že Jindra horlivě před hodinou vypisuje cosi z objemného, černě vázaného svazku – ach, tedy učebnice mu nestačí.

„Co je to?“ přichází k němu.

„Palacký, podívej se.“

Petr listuje v knize – ano, o Přemyslovcích toho tu je!

„Co to stojí? Mnoho, vid? A dostanu to vůbec?“

Jindra mu půjčuje knihu. Ale při dnešní hodině se vytasí s tolika podrobnostmi, až profesor bude na něho udiveně zírat, omráčí kdekoho.

Proč právě dějepis? A proč zeměpis? Snad to byla náhoda, že si Jindra povšimnul

Petra Lorence při těch hodinách. Ale byl to pravý Jindrův svět. Přivíral oči, když profesor vykládal, a v duchu mohl snít, mohl nekonečně snít.

Potom se ukázalo, že Petr Lorenc dře i v jiných předmětech – v češtině a v jazycích. Ale tu mu Jindra ustupoval. Jak by ne, kdo přece od něho může požadovat, aby odříkával nadřená gramatická pravidla, vysušená jako saharský písek? Ne, ne. Stačí mu, dovede-li si obhájit své prvenství v těch podivuhodných hodinách, kdy starý Lukáš, usměvavý jako jarní poledne, rozprádá hovor o Karlu IV. nebo o papežské dvojici... Každé století mělo v Jindřichově představě svou barvu, svá světla a stíny. Bylo temno v raném středověku, zdálo se mu, jako by se rozklenula noc nad těmi věky, jako by svatí otcové, franští i lombardští panovníci i jejich vazalové vyvstávali odkudsi z prohlubní, ozávojování šerem. Odpolední slunce svítilo nad rytířským věkem, nad městy, o kterých slýchal a čítal. Bylo cosi žlutého, nepříjemně žlutého v století renesance, reformátoři i papežové té doby míhali se jeho mozkiem v oslnivých hávech. A staletí nové doby šedla, listopadový čas se snášel na třicetiletou válku a na barokní chrámy.

Velká německá kniha s obrazy stavitelských a sochařských památek, již kdysi vyhrabal v knihovně, byla počmáraná chlapcovými poznámkami. „To je ošklivá barabizna!“ – mohl číst přes fotografii bruselské radnice, nebo: „Utíkejte, ať vás nezasype.“ – u obrazu kolínského dómu.

Zeměpis by pro Jindru mnohem, mnohem šedivější. Tu nepracoval jeho mozek s barvami, tu vyvstávaly před jeho očima spíš tvary, podoby továrních komínů, byla-li řeč o průmyslových zemích, nekonečné planiny či rozečkaná hmota hor. Toto

INZERCE

Sejdeme se on-line...

Přehrávejte si rozhlasové hry a četby na vltava.rozhlas.cz

Vltava
ČESKÝ ROZHLAS 3

bohatství, jaké mu dějepis odpíral, uvádělo Jindru do nadšení zcela jiného rázu. Někdy ho napadalo, cítí-li Petr Lorenc něco podobného. Ale neměl odvalu zeptat se ho na to, připadalo mu, jako by tím odhalil tajný cípek svého nitra, jako by se tím udělal směšným. Závodění mezi Jindrou a Petrem bylo záhy kdekomu nápadné. Jeden i druhý se musili vytasit se spoustou podrobností, museli bojovat navzájem. Bylo to v tercii. Jindra objevil, že Karel IV. napsal spis o svém mládí. To byla věc, o kterou profesor ani nezavádil. Petr se cítil pokorenen. Kteréhosi dne se rozběhl do knihovny a vypůjčil si spis o husitství. Zápasili spolu o kdejakou maličkost. O události, na které se zapomnělo, o vedlejší postavy... Jindra se oháněl Palackým, Petr Pekařem. Snad nerozuměli všemu, ale právě tím vášnivěji hájil každý své. Bylo to při dějepisných hodinách, bylo to i mimo školu. Chodívali spolu po nábřeží, bylo to jejich zamilované místo. Někdy přepadaly Jindru náhlé, nečekané nápady. „Pojď, půjdeme na hrad!“ Nebo jindy: „Tady nám nic nekvete, zkusíme to na Starém Městě!“ Nerad podvoloval se Petr Lorenc takovým žádostem. Přicházeli ke svatému Vítu; tu vždy bloudily Jindrový oči jako ve vytržení po kamenné přísnosti gotických pilířů... A chlapec se rozbásnil: „Podívej se, jak musili stavět ty věže! To bylo asi lešení! Netočila by se ti hlava, kdyby ses tak podíval dolů? A představ si, tenkrát do takové výše...“ Kdykoli se blíží Jindra svatovítským věžím, padá na něho těžký stín jejich hmoty. Někdy se mu v noci zdává, že ho vytahuje po provaze nahoru... Léká se ve spaní, točí se mu hlava v závratí... Jeden sen byl obzvláště obudný. Plameny vyšlehly vikýři a okny. Krvavá clona obestírá západní obzor. Bůh sám ví, kde se ty představy vynořily! Ale právě proto miloval Jindřich tak velice pražský dóm. Před ním zakoušel

znovu všechny ty tíživé pocity – pohledy do propasti, vidiny požáru... „To ani nevíš, že to dostavěli před válkou?“ – vytasí se najednou Petr s cennou kartou. „Cože, před válkou?“ Petr přikyvuje. A pak Jindra dlouho mlčí, mlčí zarytě, jako by se hněval na Petra. Konečně začíná znovu. „Ty neznáš pravdu...“ Ale Petr Lorenc spustí tolik podrobností, že v Jindřichovi jeho víra měkne, bortí se... Kamil Hilbert – to už slyšel. Ach, tedy dvě věže, naježené proti nebi jako gigantické trny, nebyly před staletími... Od té doby se vyhýbal Jindřich Pražskému hradu. Pouhý pohled z dálky z vltavského břehu probouzí v něm nějakou nespokojenost. Jindřich ji nezná a nedovede ji pochopit, je mu tak trochu hanba, bůhví proč... A Petr Lorenc, ten se může zlobit a smát! Jindra je celý nesvůj, nepokojně přebíhají jeho oči po školních lavicích, stěží se zahledí na spolužáky, na bratry doma... Za několik dní to Jindřicha přešlo. Ale zůstala v něm nechuť k Petru Lorencovi, k bořiteli jeho snu o starobylosti, jeho snu o Svatovítském chrámu.

(1944)

...

Motiv z Chopina

Čas podzimu. Jen mlhy nad vodami. A za večera hvězdy přízračné, jež hoří růžicemi hrozeb.

Zem zebe bludné stíny vil, když z vypálených vřesovisek prchají... Však slyšíš hurá kavalkád. Tam jezdci s mečí tasenými jsou. A k velkým řekám laně chodívají pít svou smrt. Ta číhá záludně.

Ale též šepotání tichých jezer pro bílé plachetnice zasněné, když milenci se tisknou v modrém objetí, jako by neznali, že čas má hrmotný krok a v rákosí namísto vodních slípek že draví ptáci někdy hnízdivají.

zbytečná. Krátké ukázky, nehroící čtenáře přetížít – a o to jde, hlavně tou literaturou nikoho nezatěžovat a neobtěžovat. Druhý exemplář dobře poslouží coby žertovný dar pro přátele – prodejní potenciál věru nemalý, v *Dybbuku* to vědí a ani se nesnaží ten kalkul zakrýt. Možná to tak má být...

Institut umění se od roku 2004 podílí na recipročních rezidenčních pobytech umělců – ty české vysílá do světa, zahraniční pak hostí u nás. Myšlenka je to jistě bohubilá, zvláště je-li od roku 2006 myšleno také na literáty – v rámci projektu Halma, jehož se účastní šestnáctka evropských literárních center. Počátkem letošního roku vydal *Institut* česko-anglickou přehledovou brožuru o jednotlivých pobytech za léta 2004–2008 s prostým titulem ***Tvůrčí rezidence / Artists in Residence***. Publikace dostala svému účelu – je informativní, nadto vkusně vypravená. Pomineme-li vstupní slovo ředitelky organizace Evy Žákové, úlitbu to zpotvořenému jazyku kulturního managementu (přívlastky typu *autonomní, nezastupitelný, aktivní, flexibilní* či *akutní*), tvoří ji úryvky z bilančních zpráv podávaných jednotlivými umělci po skončení pobytu a ukázky z jejich díla. I mezi těmito povinnými hlášeními, které se sobě podobají většinou jako vejce vejci, lze najít originální příspěvek, např. ironické doznání Igora Malijevského: „*V souladu s účelem pobytu jsem se však především věnoval výrobě umění. Exponoval jsem cca 50 středoformátových filmů. Podíl přexponovaných a podexponovaných snímků nepřesahuje 20 %, což je v rámci světově uznávané*

Kraj podzimu. Jen mlhy nad vodami. A hvězdy přízračné, jež zvěstují mocnější akord úsvitu.

Leningradská symfonie

Rozpukanými rety jeseň lije svou krev tak žhavou pro malíře. Po tajgách houštin, které napínají nehnutou něvskou klat. Bázlivé světlo sedá na pilíře, na báních chrámů zlatisté blesky vlají po bezbřehém kraji k smaragdům velkoměsta.

Na vonných hlínách, vonné černozemi, traktory chrupou skývu polední. Jako by nikdy neutišily hlad. Pluhové bodly. Křepelky hnědě uletují Chceš v dlaních svých zvuk hodin přesýpat a jejich chlebem písne sát již sienové listy plují do klína rozjásané naděje

Je tichý azur. Jak k prosbě zpokornělý, jak v chrámu stařec, jak při modlitbě mladého ruce. Přece cos. Dole mořská tůň. Hle, polibek, jímž rozkvetly

příboje, struny, nábřeží. Do bledých dálek slavně zní rybářské hoj, ten pozdrav skromných plachetnic, když plynou k obzoru.

Barikáda

Jak přelud jiných světů vyrůstala. Granáty pučely. Pot kanul v sedlou krev. Korouhev modrým vzduchem povívala.

Ti padlí... A jaro šilelo po sadě, ulici šedivou. Vylétal chorál krumpáčů. A láva děl. Tam vpředu klesli. Však druzí jdou.

umělecké normy. Podíl výstavních snímků, tzv. „pecek“, tvoří asi 5 %, což je vysoce nad světový průměr.“ Snad mu ty humory u schvalovací komise tenkrát prošly...

Nyní otevřeně a sebekriticky – co já vím o komiksu? Zkušenost s *Rychlými štípy*, *Čtyřlístky* a příběhy z *Ábíček* má asi každý můj vrstevník, nicméně výše jmenovaná díla mají se soudobým komiksem společné snad jen ty obázky s bublinami. Vstupním heslem do uzavřené skupiny komiksových fandů může být slůvko *Fell*, jméno detektiva, jenž byl za záhadných okolností přeložen do bohem zapomenuté periferní městské čtvrti Snowtown. K ní, jakožto k svému úhlavnímu protivníkovi, ztělesňujícímu zlo a lidskou bestialitu, se hned zkraje svého „exilu“ obrácí tento blondatý sympaták v černém obleku; a slovy „*Za každého, co si vezmeš, si jednoho vezmu zpátky*“ rozehrává příběh celé komiksové série, nesčetnou variací na klasický střet dobra a zla. Prvních osm případů, které vyšetřuje – za použití svérázných a ne zrovna předpisových postupů –, bylo sebráno do svazku ***Fell 1: Kruté město***, vydaného v loňském roce nakladatelstvím *Crew*, které se specializuje právě na komiksovou literaturu. Kniha mě bezezbytku přesvědčila, že komiks nemusí být nutně pokleslým žánrem, brakem; dobrý komiks – a tím *Fell* podle mne rozhodně je – dokáže držet krok s „vyššími“ literárními formami: nepostrádá flešbky, vnitřní monology, náznaky a zámlky, gradaci. Záleží jen na duchaplnosti a umu tvůrců, kteréžto jsou v tomto případě nepochybnitelné – autor scénářů **Warren Ellis** i ilustrátor **Ben**

Žal odložen jak potrhaný kabát. Minulý den nás nedohoní. Že ruce holé jsou? Vždyť máme jásot, smích!

Ať žije smrt! Jdem pro ni!

Návrat brigády

Daleké země zřeli. Teď jejich tváře bronzově kvetou na slunci. Vítejte! Praporce vzplály. Vítězných polední záře.

Železný krok jak duní!

Francie... Kříž s přílbou, věčný sen. Africkým peklem nezlomeni. Tam z moře pněla pevnost. Však už není. Pro růže ztichly salvy děl.

Ach ještě lesklé zbraně nadobro nesložiti. Krev bije k boji připravena. Neklesnou šíje. Vítejte! Železný krok ať jasně duní.

Pohřeb padlého kamaráda

Tam někde zlátnou zvony. Zde voní bez. A voní pláč, jenž rozplývá se kdes na sirý přízrak mlh.

Pláč říkáš? Vítězná hrana snad! Zní těžké ticho. Zní čas jak neúprosný vodopád přes hrby cizích skal.

Už mlčí bitva. Jásavé jitro zraje nám po bouři včerejší. Uprchl sen. Však jeho stud a úzkost, klam jsi dobře znal.

Bezbranný bil ses. A platils daň. Jsi mrtev. Tvé slovo nevzletí. Vítězně hrana bije ti a voní bez... Ach spi.

Templesmith patří na komiksovém poli k ostříleným harcovníkům a v případě jejich společného díla, prvního vůbec, se oba pánové výborně doplňují. Dávají vzniknout skvělé atmosféře, vytyčené ponurými kulisami bezcitně násilnického města a připomínající filmy *noir*. Snad jen tu a tam se s drsností prostředí tluče strojené, uhlazené vyjadřování aktérů příběhu (překladatel Darek Šmíd si občas zjevně nevěděl rady s distribucí spisovných a nespisovných tvarů). Spolu s rychlostí až závratnou, s níž Fell rozřeší každíčký případ (nezadá si v tomto ohledu s Brownovým lumenem Langdonem), jsou to jediné pížky na kráse. Jenom ta tajemná jeptiška brázdící ulice Snowtownu ve škrabošce Richarda Nixona detektivovi stále uniká...

A konečně, přišel nám duben. A s ním i Duben. Reedice Foglarova šedévru ***Když Duben přichází*** jsem se nedočekal (poslední vydání spatřilo světlo světa r. 2007). Škoda, byl bych toto dílko s gustem vylovil. Třeba napřesrok.

K večeri jsme ten den měli kapra. Mamin-ka s tatínkem přirozeně nemluvila, a jenom když tatínek furiantsky prohlásil: „Když jsme ho zaplatili, tak si ho, děti, taky sníme“, maminka dosti vztekle podotkla, že i pro soukmenovce tatínka, pana Rothschilda by to byla zřejmě drahá večere.

(Ota Pavel: **Nejdražší ve střední Evropě**)

Michal Škrabal

tvár 08/10/19

VÝLOV

Blížil se podzim a s ním výlov našeho prvního rybníka. Naše rodina, a hlavně tatínek, se chystala na ten den jak na veliký svátek. Tatínek si vzal u své firmy Elektrolux volno [...] a maminka si pořídila zvlášť k této příležitosti slušivý kabát z koverkotu. [...] To, co se rozvinulo na hrázi toho idylického rybníka s vrbami a stulíky, se spíše podobalo vojenskému tažení proti neznámému nepříteli.

Začnu pěkně zostra – antologií ***Kniha o čuráku***, vydanou nakladatelstvím *Dybbuk* v loňském roce. Vylovení této knihy si redaktoři *Tvaru* kolegiálně přenechávali, jako by na ní stále přetrvával jakýsi pel zakázaného ovoce – i v dnešní době, kdy se smí tisknout vše. Avšak nahlédl do ní každý (včetně naší uklízečky) a jistě rád zavzpomínal na někdejší mladickou rozjítřenost, na to dám krk! Před kritickýma, pubertálním vzrušením nezastřenýma očima však toto dílo obtoží už hůř; marná sláva, jde o konglomerát halabala nakupených textů, jimž – a to budiž má zásadní výtka vůči této knize (a její/jejímu editorce/editorovi, skrývající/skrývajícím se pod pseudonymem Nela D. Astonová) – se nedostává žádná přidaná hodnota. *Dybbuk* se však zaštitil slovy klasika „*Kunda, čurák, mrdání. Toť slova pravdy, toť boží trojice*“ a věnoval po samostatné antologii oběma pohlavním orgánům a následně logicky i jejich splnutí. Celý triptych zkrášluje knižní oddělení velkých supermarketů – čili literatura pro masu, pěkně pokupě, česká, světová, romantici, surrealisti, vědci, pisálci i velikáni, jedou v tom všichni... Kniha zcela

HÁDKY SVEŘEPÝCH BOJOVNÍKŮ

Vítězslav Houška: Facky, hroty, polemiky ARSCI, Praha 2008

Kniha Vítězslava Houšky je podle záložky autorovou 36. publikací a není důvod tomu nevěřit. V literárněvědné produkci je však ono jméno málo známé. Unikly nám zřejmě jeho texty jako např. *Železná Sparta*, *Věčná Slavia* a řada detektivek, např. *Vražda naslepo*, *Merkur nese smrt* či autobiografické zpovědi *Vzpomínky reakcionáře a kverulanta*. Vítězslav Houška byl dlouhá léta šéfredaktorem časopisu *Filatelie* a měl možnost poznat mnoho postav kolem umění, vědy, politiky a sportu.

Jak se však vypořádal se svým nynějším tématem? Především považuje (asi právem) polemiku za žánr, jenž umožňuje „*bít se bez střelných a sečných zbraní*“. S tímto vědomím rozdělil knihu do čtyř oddílů a uvažuje především o sporech příznačných pro 19. a částečně 20. století. Současnost ho příliš nezajímá. Je sice pravda, že ohlas literárních bojů ve společnosti povážlivě poklesl, například ve *Tvaru* zveřejněné polemiky mezi kritikem Jiřím Trávníčkem a básníkem Petrem Králem zřejmě nezajímají celou rozlohu české společnosti jako kdysi spor mezi Janem Nerudou a Jakubem Malým.

První kapitola je věnována ostrému odsouzení Karla Havlíčka Borovského v českém prostředí oblíbeném románu Josefa Kajetána Tyla *Poslední Čech*. Havlíček si po návratu z Ruska nebral servítky, o *Posledním Čechovi* tvrdil, že není složen z masa a krve, nýbrž z papírových konstrukcí svého romanticky založeného autora, ba chtěl se na oplátku pomstít Tylovi napsáním románu *Předpotopní Čech*. V těchto souvislostech vznikla proslulá Havlíčkova (dnes zdánlivě patetická) slova: „*Bylo by již na čase, aby nám to naše vlastenčení ráci lo konečně z úst vjeti do rukou a do těla, abychom totiž více pro svůj národ jednali, než o té lásce mlu-*

vili...“ Životní okolnosti byly tehdy ovšem nejen nepříznivé, ale takřka zoufalé. Tyl prý dostal za jednu svou prózu místo honoráře obnošený svrchník. O možnosti tehdejšího tisku svědčí fakt, že *Pražské noviny* měly pouze dvě stě předplatitelů. Havlíček jim ovšem dal nový řád, styl a smysl; ačkoli byl novinářský začátečník bez zkušeností, okamžitě se osvědčil jako znalec díla.

A není zajisté bez zajímavosti, že v době redaktorování, jež bylo považováno měšťanskou společností za zaměstnání dosti pochybné, se rozešel se svou nevěstou, ženil se s Julií Sýkorovou a den po svatbě vydává první číslo *Národních novin*. Autor knihy nadepsal jednu kapitolu *Soupeři a bojovníci* a sám sebe vyzývá: „...*vraťme se ke vztahu mezi Havlíčkem a Tylem*“. Konstatuje poctivě, že oba „soupeři“ „*každý po svém se staral a velmi zasloužil o probuzení českého národního vědomí*“. Populární literatura i filmy končívají tím, že se oba někdejší protivníci smířili. Tyl opravdu hájil Havlíčka, když stál před porotou, označil jeho vystoupení jako statečné, načež byl Karel Havlíček porotou osvobozen. Tragickou shodou okolností oba někdejší rivalové umírají ve stejném měsíci a roce – v červenci 1856. Kapitola končí zjištěním, že Tylovi bylo čtyřiačtyřicet let, Havlíčkovi pouhých pětatřicet.

Další výklad je nazván *Rozmluvy filipjakubské* a v jeho středu se pohybují dva vskutku nesmiřitelní bojovníci: Jan Neruda a zpátečník Jakub Malý, který svou bojovnickou kariéru začal útokem proti Havlíčkovi a útočil proti němu vytrvale, dokonce i po jeho smrti. Jádrem sporu bylo pojetí češství, resp. Vseslovanství. „*Jmenovat Slovary dohromady národem je hrubá chyba a široký nesmysl: může se mluvit o slovanských národech, ale ne o slovanském národu,*“ byl si jist Havlíček, poučen zkušeností z Ruska. Rozkurážený Jakub Malý se bil za své zpátečnické cíle dál a naskytl se mu brzy nový cíl: Jan Neruda. Autor knihy samozřejmě drží palce jemu, považuje ho za muže, jenž stál u základů naší jazykové kultury. Jan Neruda byl ovšem mezi

tehdejší společností kým si druhořadým, jeho první básnická sbírka *Hřbitovní kvítí* neměla úspěch, kritika ji strhala. Otec národa František Palacký si dokonce notoval s Jakubem Malým: „*Neruda, to není básník, ale tancmajstr,*“ mínil dokonce. Není pochyb o tom, že Neruda v té době propadl chmurám, až zoufalství. Ale nevzdal se. Zúčastnil se příprav k vydání almanachu *Máj*, který měl připomenout velikost Karla Hynka Máchy. Vlastenecká společnost však almanach přijala s velkými výhradami. Navíc došlo k podivné roztržce mezi Nerudou a Vítězslavem Hálkem. Při tom rodiče Anny Holinové nepřáli manželskému svazku s Janem Nerudou, chudákem bez větších příjmů, takže vztah dvou mladých lidí se rozpadl. Navíc Neruda měl jisté výhrady k Hálkovým, čtenáři zbožňovaným *Večerním písním*. Jak známo, spor mezi oběma ukončila předčasná smrt Hálkova už roku 1874...

V této kapitole je také podrobně vylíčena Sabinova policejní aféra, pro jejíž příčinu má autor určité pochopení, neboť bere ohled na Sabinovo živoření. Označuje to přímo za „tragickou životní operu“. Tento popis dobové situace s osamělým Janem Nerudou a s osamělou Annou Holinovou otevřel pak prostor pro takřka pikantní vztah Nerudův ke Karolině Světlé, provdané za profesora Mužáka. Je tu zkrátka dost důvodů, abychom autorovi knihy vyslovili chválu za jeho pečlivost.

Další kapitolu *Důvěrné listy z Prahy* označuje V. Houška za případ literární detektivky. Hlavními postavami jsou Vratislav Kazimír Šembera, syn proslulého jazykovědce a historika, který ale netoužil vyniknout v nějaké vědní disciplíně, chtěl být Havlíčkem sedesátých let, proto se rád podílel na různých protivládních provokacích... Dráždil ho zejména tehdejší nejbohatší Čech, milionář Jan Stanislav Skřejšovský. Ten nabyl své jmění mazanou obratností, nikoli ženitbou nebo dědictvím. „*A nyní pozor!*“ vyzývá nás autor. A líčí, jak vídeňský týdeník *Montagsrevue* přinášel po dlouhou dobu *Důvěrné listy z Prahy*. Kdo mohl tak zasvěceně věci

sehnat a zveřejnit? To byla otázka! Největší dávky důvěrností se sesypávaly právě na Skřejšovského, takže není divu, že dokonce zorganizoval, aby jistý sazeč byl přijat do tiskárny, v níž se tiskl *Tagesbote*. Všechno bylo marné. Do výkladu zapadají sebevraždy, věznění a soudní spory, jsme prostě napjati skutečně jako v detektivce. Kapitola *Důvěrné listy z Prahy* je nepochybně (dalším) autorovým úspěchem populárního výkladu naší nedávné kulturní minulosti. V. Houška nemá tížádnost vědecké přisnosti Alberta Pražáka, který v roce 1941 se zřetelnou akribií vydal obsáhlý svazek *Neruda v dopisech*.

Takřka posledních padesát stránek má v názvu titul knihy *Facky, hroty, polemiky* a ústřední postavou je F. X. Šalda, proti němuž stojí „mnozí a někteří“. Náš autor vylíčil Šaldu jako divouse, který neodolal žádné příležitosti k polemice, ať šlo o záležitost důležitou či titěrnou. Přesto tu čteme: „*Je radost číst Šaldovy polemiky...*“ Přitom ovšem autor knihy musí připustit, že v souhrnu jeho díla řadíme polemiky „*až kamsi na okraj*“. F. X. Šalda žil osaměle, měl pouze jednu oblíbenou autorku (Růženu Svobodovou), jejíž prózy vynášel do nebe, ačkoli takové výše nedosahovaly. Obětí jeho zdrcujících kritik byl kdekdo, občas vyslovil dva protichůdné názory na tutéž věc, jednu podepsal svým jménem, druhé pseudonymem (Pavel Kunz, B. Ptáčník). Řada jeho kritických obětí je předlouhá (Arnošt Procházka, Miloš Marten, Karel Matěj Čapek-Chod, Karel Horký, Jan Herben, Vilém Mrštík a další). I tady došlo na facky: syn Antonína Sovy Jan je uštědřil Jiřímu Karáskovi ze Lvovic. Kritikovou obětí byl, jak známo, i Jaroslav Vrchlický, ten se však nikdy nesnížil k tomu, aby se bránil.

Shrňme tedy nějak to, co tu bylo řečeno nepřímo. Kniha Vítězslava Houšky je prací, která si zaslouží čtenářský zájem, není to dílo přísně vědecké, ale o to ani neusiluje. Potřebovali bychom více takových populařizačních spisů.

Milan Jungmann

DESET LET PO KONCI SVĚTA

Vladimír Körner: Smrt svatého Vojtěcha Dauphin, Praha 2009 (druhé vydání)

I recenzi knihy *Smrt svatého Vojtěcha* Vladimíra Körnera by bylo nepochybně možné uvést stručným portrétem autora. Tato možnost je ale nejen ztížena autorovým rozsáhlým prozaickým a scenáristickým dílem, v němž příliš mnoho položek nelze opomenout, ale zároveň také zpochybněna skutečností, že většina z nich je, nepochybně i díky svým filmovým verzím, kulturní veřejnosti známá. Přecházím tedy přímo ke jmenované knize. *Smrt svatého Vojtěcha* vyšla poprvé v roce 1993, tedy právě v roce tisíciletého výročí založení Břevnovského kláštera a zároveň blížícího se výročí světcovy smrti († 997). A ač začal Körner na knize pracovat již na počátku roku 1989, předvídavě aktualizoval chliasmus desátého století pro současnost – přesněji řečeno pro konec druhého tisíciletí. Nyní vychází *Smrt svatého Vojtěcha* podruhé, jako devátý svazek spisů Vladimíra Körnera.

Autoři historické prózy, kteří usilují o co nejkomplexnější obraz minulosti – nemám tedy na mysli pisatele historických románů koncipovaných jako kostýmní dobrodružství vymezené dobovou politikou –, se nutně vypořádávají s celou množinou specifických otázek, jejichž základem je idea co nejautentičtějšího oživení minulosti a její interpretace. Nepochybně existuje mnoho způsobů, jak tohoto dosáhnout. Jedním

z nich je i modus operandi Vladimíra Körnera.

Název novely *Smrt svatého Vojtěcha* je reverzem tradičního pojmenování legendy coby „života svatého“ (*Život Konstantinův, Život svaté Kateřiny...*), což předznamenává více, než by se mohlo na první pohled zdát. Körnerův *Vojtěch* nicméně skutečně vychází z žánru středověké legendy – chronologicky líčený život od narození po mučednickou smrt není ani v názna ku pokusem o úplný obraz světe. Ten tedy není portrétován jako kosmopolitní učenec, znalec církevní politiky a dovršitel christianizace střední Evropy, ale pouze v intencích zázračnosti života svatého včetně tradičních hagiografických topoi puer senex, vidění Krista, zázračného uzdravení, mučednického odolávání svodům světa završeným smrtí s prolitou krví. Na druhé straně se próza nezaobírá pouze Vojtěchovým životem – jako pravá legenda –, ale téměř v rovnocenné míře také postavou Boleslava II., který tak tvoří obdobně ahistorický a symbolicky kontrastní protipól světova příkladu. Knížete Boleslava II. vidíme pouze jako exemplárního hříšníka podléhajícího pohanským zvyklostem nezřízeného sexuálního života, alkoholismu a podpory obchodu s otroky, což jsou přesně ty problémy, se kterými se biskup Vojtěch v Čechách potýkal. Boleslav II. je vlastně metonymií všech Čechů a Vojtěch jejich zoufalým vychovatelem. Körner svým legendistickým obrazem svatého Vojtěcha a jeho schematicky odvozeným opakem – antilegendou o Boleslavovi II. – nehledá dějinnou skutečnost pod náno sem historických iluzí a zkreslení, ale nao-

pak je prohlubuje a rozvíjí. Nejzajímavější postavou je tak nakonec Agna, která do příběhu vstoupí jako dívka ze svatovojtěšské legendy, ale Körner její osud domýslí. Sice také nepsychologicky, ale v zajímavém nejednoznačném vyznění, zatímco Vojtěch a Boleslav reprezentují účelové symboly a politické metonymie, které v podstatě popírají ideu historického románu jako úsilí o oživení minulosti.

Přesto se Körner snaží expresivní obrazností o emocionálně strhující navození atmosféry raného středověku. Jak autor podsouvá už názvem, ekvivalentem doby je smrt umocňovaná všudypřítomnými motivy ohně a krve. Podobně je tomu s přirovnáními a biblickými analogiemi. Donekonečna se tak opakuje sada několika motivů: hadi, vlci, ovečky, beránci, a kdykoliv se vyskytne příležitost, a to je často, jsou připomínány stále stejné biblické analogie: Herodes především v souvislosti s otroctvím a dětmi, význam Kaina a Ábela extra poluje přes Boleslava I. a svatého Václava až k Boleslavu II. a Vojtěchovi, ženské postavy jsou pro změnu konfrontovány s mariánským fenoménem. Vladimír Körner tímto až mechanickým způsobem vykresluje středověk lichotící povrchním dějepisným představám. V této souvislosti je zajímavé, že většina dobových recenzí (citace z nich jsou součástí nového vydání) naopak Körnera oceňuje pro evokaci dávných dějin. Domnívám se, že důvodem je lyrizující způsob autorova psaní, který potlačuje dějové momenty vyprávění. Ovšem právě ve *Smrti svatého Vojtěcha* se mi tato lyrizace, spočívající v ředění děje popisem historicky neut-

rálních přírodních jevů a obzvláště pak historizujícími gnómičnými pasážemi, které se rozrůstají do celých odstavců, zdá manýristická a místy až sebedeparodující.

Körnerova evokace minulosti se v podstatě uskutečňuje prostřednictvím parafrází hagiografie, biblickými analogiemi, slovníkem plným archaismů, historismů, latinských a německých pasáží. To vše nicméně vstupuje do moderního žánru – novely s prvkem antilegendy –, jehož narace je subjektivizovaná a pateticky nespojitá – například historicky významná „dějepisecská“ fakta se ztrácejí v textu jako letmé zmínky. Tato kombinace nakonec představuje cosi jako styl intelektuálního kýče – autor se v rovině výkladu neodchyluje od konvencí obecného povědomí a utužuje všeobecnou představu temného středověku, bez úsilí o pochopení dobové mentality, neboť obsese makabrozitou je daleko více šokovanou reakcí moderní sentimentality než autentickým středověkem. Pro Körnera je zároveň toto zkreslené historicko-apokalyptické schémát ko argumentem pro odsudek postkomunistického období a jeho snah o znovunabytí historické identity, mimo jiné i zavedením státního svátku svatého Václava. Körnerův oživovaný středověký chliasmus a hysterie prorocství o neschopnosti Čechů si vládnout potvrzují ve *Smrti svatého Vojtěcha* spíše autorovu intenci apelovat na své současníky ne příliš originálním a ideologizovaným obrazem středověku. Zdá se ale, že bez přílišné odezvy, neboť deset let po avizovaném konci světa celkem poklidně slavíme „*Památný den české země, svátek zabíjení*“.

Eva Klíčová

SONDA VELEKLASIKEM

**Johannes Urzidil: Goethe v Čechách
Pistorius & Olšanská, Příbram 2009**

Goethovská bádání mají dlouhou tradici, podstatně se podílela na profilování germanistiky jako vědního oboru a po dlouhou dobu také představovala jednu z páteřních oblastí bádání v dějinách německé literatury. Urzidilova kniha je v tomto kontextu a z dnešního úhlu pohledu zajímavá hned v několika ohledech. Prvým z nich je osoba autora: Johannes Urzidil (1896–1970), o něco mladší současník Kafkův či Werfelův, přítel řady českých i německých spisovatelů i výtvarníků meziválečné éry, dlouholetý tiskový tajemník německého velvyslanectví v Praze, po roce 1939 emigrant nejprve do Anglie a poté natrvalo do USA, byl výrazným příslušníkem poslední vlny německého písemnictví Čech. Čechy a Praha se také staly jeho celoživotním klíčovým tématem, nacházejícím výraz v různých literárních žánrech. Připomeňme namátkou monografii *Češi a Němci* (1922), pražský román *Ztracená milenka* (1956) nebo povídkový soubor *Pražský triptych* (1965). Autorovo kulturní zázemí a celoživotní zájem také přirozeně formovaly základní úhel pohledu na goethovskou problematiku, soustředěný na pobyty v západočeských lázních a na jejich kulturní souvislosti. V kontextu dobové germanistiky se ovšem jednalo o hledisko spíše netypické: Goethův vztah k Čechám byl obecně považován za druhotnou epizodu. Jestliže tedy Urzidil pečlivě vypočetl počet dnů strávených v Karlových Varech či v Mariánských Lázních, který mimořádně převýšil slavný Goethův pobyt italský, a také přesvědčivě dokumentoval výraznou stopu Čech v Goethově beletristickém i přírodovědném díle, navrhl vlastně v mnohém radikální, alternativní interpretaci německého veleklasika. Zároveň ovšem akcentoval jiný než úzce národní aspekt kulturního dění v českém prostoru. V době nedlouho před druhou světovou válkou i v čase války studené, tedy k datu prvního a druhého vydání Urzidilovy knihy, znamenal tento důraz na otevřený kulturní prostor, v němž se prolínaly podněty nejrozličnější proveni-

ence, svým způsobem alternativu nejen k metodologii a optice germanistiky coby vědního oboru.

Prvotní impulz k napsání monografie klade sám autor v předmluvě do roku 1914 a spojuje jej se svým studiem na pražské německé univerzitě, v germanistickém semináři profesora Augusta Sauera. Text publikace ale vznikl po několik desetiletí, první, německá verze vyšla roku 1932, druhá o více než třicet let později, v roce 1965. Východisko je poctivě pozitivistické – Urzidil eviduje vše, co se o Goethově lázeňských pobytech vůbec dá zjistit, a to z nejrozličnějších pramenů, kterými se stávají nejen básnickovy cestovní zápisky, beletristické práce, ale i dostupné deníkové záznamy dalších zúčastněných osob. Podstatnou roli samozřejmě hrály Urzidilovy osobní návštěvy příslušných destinací a studium archiválií. Výsledkem je široká a velmi plastická, takřka až zaplavující a chvílemi i trochu monotónní mozaika detailů nejrozličnějšího druhu: od cestování a stravování, přes ubytování, lázeňské procedury a nákupy dárků až po společenský život v nejrůznějších slova smyslu, zahrnující vycházky, stolování, milostné avantýry a konečně i široký vějíř kulturních aktivit v užším slova smyslu. To vše na ploše let 1785–1823: Ačkoli Goethe do Čech necestoval každoročně, jedná se přesto o dostatečně široký rámec, poskytující už poměrně reprezentativní vhléd do dobové kultury. V první části knihy je materiál řazen chronologicky, po jednotlivých pobytech, ve druhé je nahlédnut optikou pěti témat: ženy, krajina, kulturní prostor, dílo a přírodní bádání.

Čtenáři před očima názorně vyvstává především parciálnost, z dnešního globalizovaného a unifikovaného hlediska téměř až mozaikovitost kultury Goethovy doby, v němž stavovská příslušnost či služební rank rýsovaly neprostupnější hranice, než bychom dnes byli připraveni myslet. Nejen společenské, ale i prostorové distance hrály podstatnější roli než nyní: Slavný básník v západočeských lázních opakovaně toužil vydat se do Prahy, ale navzdory mnohým přemlouváním, ujišťováním (to ze strany Pražanů) i výrazům blahovolné ochoty přijet (ze strany Goethovy), se přeci jen „na

takovou cestu“ nikdy nevydal. Západočeské lázně se zato jeví jako sice sezónní, ale proto nikoli méně důležité středisko střeoevropské kultury s četnými oživeními z prostředí tu francouzského, tu ruského. Z hlediska národního modelu kultury, běžného pro dnešního Čecha, jde ovšem o pohled zarmucující. Goethe se zajímá o *Rukopisy*, o nově zakládané České muzeum, ale mineralogie Karlovarska je mu neskonalé intenzivnějším impulzem než celá literatura v českém jazyce, ačkoli o ní ví, Dobrovskému zprostředkuje faksimile *Jenského kodexu*, studuje české dějiny – nacionální aspekt věci je mu ale na hony vzdálen. Četba Urzidilovy knihy vůbec zajímavě zkonceptualizace zahlédnutého – několika kulturních diskurzů v témže čase a na témže místě, případně odlišnost způsobů, kterými se jednotlivé typy kultury zmocňovaly klíčových obrazových reprezentací. Uvedme jediný příklad: Goethe sice procituje se skicářem v ruce Krkonoše, erbovní hory českých i drážďanských romantických malířů svého času – nemluvě již o Máchovi –, ale výsledkem jsou znělky na italské motivy a především mineralogické postřehy. Princip kulturní konceptualizace zahlédnutého jde v jeho případě jinudy než romantickou cestou. Stejně je tomu i v případě žen: Ty v průběhu lázeňských pobytů sice vstupují do Goethova života, přitahují ho, povzbudí ho případ od případu k nějakému tomu verši – jde ovšem spíše o společensky legitimizovanou koketérii. O mnohém „krásném očku“ – jak příznačné, takřka rokokové koketní pojmenování – ostatně básník bez obalu a ostychu píše i své manželce. Žádné osudové uhranutí, místo romantické femme fatale spíše duchaplná a zajisté půvabná společnice. Bylo by užitečné postavit vedle sebe milostné dopisy Goethovy a Máchovy, aby vynikl zásadní rozdíl, spočívající nejspíše v kulturním kódu, v konceptu ženské a mužské role a v neposlední řadě v představe o žádoucí podobě psaného textu.

Zde se dotýkáme jedné ze starosvětsky půvabných slabin Urzidilovy práce s prameny. Jako správný žák pozitivismu stojí ohromen velkomistrovským leskem, uctivě přitom spolehnout na prvoplánovou fakticitu materiálu. Jako by prameny mluvily samy o sobě a další interpretace nebyla nutná.

Nápadné je to zejména v případě korespondence. Cožpak dopis není také – a v nezanedbatelné řadě případů především – manýra, manipulativní strategie, úlitba rétorické normě doby? Pro Urzidila se vše, co stojí zejména v Goethově dopise, automaticky rovná faktu. Jako by badatel sám neměl zkušenost s tvárnou plasticností i ošidností korespondenčních řádek. Sám pochopitelně interpretaci nemůže neprovádět. A tak se nedaleko vedle sebe ocitnou dvě analogické pasáže: V jedné z nich je mladý hrabě Černín bystrý hoch – to když se o Goethovi pochvalně vyjádří; ve druhé je deníkový zápis téhož hochu nevěrohodný – protože se o Goethovi nepíše úplně nejpriznivěji. Nechce se také věřit, že by česká přírodověda té doby byla automaticky pokročilejší než ta německá jen proto, že se vstřícněji chovala ke Goethově teorii barev. Urzidil se vůbec nezeptá, jestli koncept jeho velkého mistra byl nebo nebyl potvrzen dalším rozvojem fyziky – obrazu klasika by přece diletantismus neslušel. Kolik usílil také Urzidil vynaložit, aby z Goethových řádek vyčetl lnutí slavného protestanta ke katolicismu. Snaha „proniknout k podstatě katolicismu“, jak se u Goetha čte, přitom ještě sama o sobě nemusela znamenat vstřícný krok. A navíc vzniká dojem, že velký básník se oné podstaty příliš nedobral. Naznačuje to například přecenění katolické ušní zpovědi, v níž se podle Goetha člověk o svých vnitřních rozpolcenostech „radí s odborníkem“. Nejde mi přitom ani v nejmenším o konfesní polemiku, dokonce ani o sondu do dějin katolické náboženské praxe, pouze o charakteristiku Urzidilova přístupu: Tam, kde se otevírají komplikované otázky, se spokojí s radostnou důvěrou k mistrem napsanému slovu. Připomeňme si ovšem znovu autorova životní data, vezměme v úvahu způsob jeho školení – očekávat zde (post)moderní kladení otázek by bylo pochybené. Připočteme-li elegantní Urzidilův styl, na hony vzdálený odbornickému pytle, nezapomeneme-li na fundovaný komentář Václava Petrbyka – je výsledek zřejmý: půvabná, velmi užitečná kniha, doporučení hodná pro kulturně kultivovaný dům a povinná pro germanoboheimistickou školu.

Dalibor Tureček

ÚZKOST KŘÍDEL

**Roman Szpuk: Silentio pro smíšený sbor
Protis, Praha 2009**

Jako by slovní spojení, jež jsem našel v nové básnické sbírce Romana Szpuka, charakterizovalo celou jeho knihu: Je v něm zároveň obsažen volný rozlet po kraji (Szpuk patří mezi *básníky-chodce*), pohled z výšin (také ten je našemu autorovi vlastní) – a konec konců je zde také přítomna svobodná fantazie, která svede v působivém amalgámu, mísí fakta patřící různým významovým entitám (k prostoru vně i uvnitř vypovídajícího subjektu, ku krajině i vzpomínce, k duši i tělu), aniž se text proto stává nesrozumitelným či rozpadajícím se ve vnitřně nesjednocenou tříšť. Je tu však ještě ona úzkost: jako by slovům ve Szpukových básních bylo těsno; a to nikoliv jen proto, že tentokrát jde maximálně o pěti- či šesti- verši. Expresivita se spojuje s existenciálním napětím – a vzniká vztlak, díky němuž jednotlivá slova či slovní spojení nabývají platnosti až symbolné. Za ustavičné proměny a neustálého víření motivů, jichž přináležitost k některé z výše zmiňovaných entit se může ukázat zdánlivou neb diskutabilní; hranice mezi nimi jsou zároveň prostupné i posuvné. Básnický obraz je pak složen z kusů, které k sobě na první pohled nepasují, aby – sceleny tlakem úhrnného smyslu – přece vytvořily (sdělnou a sdě-

lující) mozaiku: „*hladovějící pardál varhan*“, „*sedimenty mraků usadí se v závětrí, ve tvých vlasech*“. *Silentio pro smíšený sbor* (také v tomto *paradoxně* znějícím názvu shledáváme cosi hic et nunc szpukovského): čím více je nasyceno významem, tím je také rytmicky přesnější (nikoliv náhodou dočteme se v doslovu o *polovolném* verši).

„*Základ Silentia spočívá v hledání a vytváření paralel mezi reakcemi na krajinu, reflexemi pocitů a dojmů smrtelníka, osobitě pojatými ideomaty, zejména křesťanskými, a také odezvami na tvorbu jiných umělců*.“ Jde o „*výbor z pěti- a šesti- veršů, která autor napsal v letech 1998 až 2007... K většině básní byly připojeny poznámky; obsahují věnování, údaje o okolnostech vzniku (...), vysvětlivky, vzpomínky a komentáře. V několika případech přerostla poznámka do samostatného textu*.“ (tolik A. Petruželka v doslovu)

Pokud jsem předchozí Szpukovu tvorbu kritizoval proto, že se mi jevila být poněkud kvalitativně nevyrovnanou, se sklonem k verbalismu a gestům snad až příliš rozmáchlým (a přitom šustícím papírem), sluší se nyní, abych přiznal, že bychom jenom málo z toho našli ve Szpukově knize nejnovější. Pokud se mi už zdálo, že patos začíná zvonit lacinou mincí, básník své obrazy posléze konkretizuje a nově definuje tak, že tyto otevírá směrem ku čtenářovu vnímání, jeho osobní zkušenosti: „*Jako nůž za pasem / temnot jsem kýval se, za pachy zvířat a za hlasem*.“ Na druhé straně můžeme sledovat, jak se od jedné konkrétní představy, od

všednodenního faktu (brzdových světél aut stojících na křižovatce na červenou) odvíjí řetězec meditací na téma směru a cíle cesty (a snad i smyslu) lidského života, na téma jeho završení (ve vykoupení či zavržení): Místy dokonce vidíme jakési vzájemné postupování konkrétního s obrazným: „*Brzdovými kotouči mrak je ožhaven, / na stezce úlomky ze segmentů*.“ Sledujeme jen vizuální přesnost (protože také překvapivost, *jinakost*) Szpukových nálezů: „*Ona jak dlaněmi se v chůzi provléká*.“

Prostor uvnitř (prostor vzpomínky, představy, snu, řeči, kultury) se k nerozlišení prolíná se světem vnějším (zpravidla krajinným, občas však i /velko/městským) ve vzájemném dění se věcí tak, že se mluví básně začasť stává objektem onoho dění, rozžívání prostoru; je stejně tvořícím (psychickou a dokonce i fyzickou daností mluvícího, kterou je jeho řeč) i stvořeným (způsobem svého vnímání a podání). Nalezeme-li ve Szpukových básních jakési surreálné názvuky, je to proto, že bezpečně nevíme, zda právě zobrazovaná realie patří světu uvnitř mysli anebo ku světu vnějšimu: „*Z hradu mlčky dirigent / prodírá se taktovkou bludištěm dětských plen*.“

Můžeme-li v této souvislosti mluvit o panpoetismu, který výše jmenované svede koncentrovat do pěti- a šesti- veršového celku beze švů a césur, pohovoříme také o Szpukově pane-rotismu. U Szpuka je erotika věcí mystickou; nikoliv ovšem ve smyslu úzce křesťanském – směrem ku křesťanství nabývá rysů spíše

subverzivních („*mandorla hrdá mezi stehny se mi odhalí*“). Rozuměj tomu tedy tak, že erotika jest u Szpuka oduševnělou, ochotnou přijímat inspiraci z vyšších sfér (konec konců tedy také z křesťanské tradice; být se obávám, že **v tomto punktu** je tradice toliko zdrojnicí emblémů), stávající se (za sepětí s přírodním děním a reflexí duchovní) symbolem, možná dokonce synekdochou obecně lidského údělu: „*Milujeme se v bukovém listí do úmoru, / popel se na nás snáší, vymetán je z korun*.“

Ne snad, že by v *Silentiu* nebyla také slabší místa: k těm – vedle dosti *plochých* přírodně-eroticke-orientálních ilustrací Blanky Brožové – patří ona s nepřepodstatněnou zatím konvenční metaforikou („*v ruinách srdce*“, „*Noc je kámen, tvar už v něm je luna*“), využívající kopulety již ornamentů („*nad střechami strásá sněžné hrozny, / kdo vstoupil mračny do vinic*“), taková, u nichž snaha o významovou koncentraci vede k nesrozumitelnosti výrazu („*v šálku závějí vítr vaří, / co z bílého jablka had břízy vykousl a zvrátil hned*“).

Nicméně jich nalezneme podstatně méně než ve Szpukových opusech předchozích. Krom menšího rozsahu básní mají na tomto zřejmě svůj podíl oba odpovědní redaktoři svazku (Petr Šimek a najmě pak Antonín Petruželka). I sluší se jim poděkovat za věru dobře odvedenou práci: Romana Szpuka dovedli na zatímní vrchol jeho tvorby!

Ivo Harák

MUŽ, KTERÝ SI PLETL ŽENU S HOUSLEMI

**John Maxwell Coetzee: Zrání
Metafora, Praha 2010**

Jaký byl život Johna Maxwella Coetzeeho? S touto otázkou přistoupí pravděpodobně většina čtenářů k poslední Coetzeeho knize *Zrání*, která uzavírá volnou trilogii jeho románové autobiografie. Připomeňme si: Nejprve nás Coetzee nechal nahlédnout do svého dětství (*Chlapectví*). Nebyl to svět zrovna veselý – převládaly zde úzkosti a pocity provinění, v rodině panovaly složité vztahy, malý John se nedokázal identifikovat s prostředím církevní školy ani se svými vrstevníky. Chlapecký pohled však odkrýval nejen komplikovanost lidských vztahů, ale také život v Jihoafrické republice pod takovkou apartheidu. V následující knize *Mládí* zastihneme Coetzeeho v Londýně šedesátých let: Živí se jako programátor, zcela ale propadá literatuře, dychtivě čte Pounda, Eliota, Flauberta nebo Jamese. Základní naladění zůstává nicméně stejné: Všude jej provází pocit nejistoty a nesamozřejmosti, nemá přátele, je si vědomý vlastní „úzkoprostosti“ a citové vlažnosti ve vztahu se ženami. V obou knihách se spíše než se souvislým životním příběhem setkáme se záznamy konkrétních scén, výjevů a myšlenek, které utkvěly v paměti. Nebyl by to však Coetzee, aby nepřišel s průzkumem možnosti vyprávění: Svůj memoár-román nepíše v první osobě, ale život mladého Coetzeeho „reflektuje“ a nahlíží v perspektivě „on“.

Jestliže jsme při četbě *Chlapectví* a *Mládí* mohli podlehnout iluzi, že jsme skutečně nahlédli do autorova života, tato představa bere zcela za své ve *Zrání*. Coetzee rozpohyboval hranici mezi realitou a fikcí a zavedl čtenáře přímo do středu komplikované otázky: „*Kdo je John Maxwell Coetzee?*“ Základní východisko momoár-románu (či spíš už jen románu) je kontrafaktuální: ang-

lický badatel Vincent cestuje po světě a vede rozhovory s lidmi, kteří měli k J. Coetzeeemu v sedmdesátých letech blízko. A proč? Inu J. Coetzee je již mrtvý, jeho život se stal „veřejným majetkem“, a tak je zde přece místo pro seriózní monografii...

Coetzee si tak pohrává s možnostmi, že se jeho život bude jednou někdo snažit uchopit, nasazovat mu „držku“, jak by řekl Gombrowicz. Složitá, mnohoznačná a mnohdy neuchopitelná životní realita má být prostřednictvím vyprávění druhých a Coetzeeho deníkových záznamů přivolána zpět a za pomoci Vincenta proměněna v srozumitelný a pokud možno „objektivní“ příběh autorova života. Lze však skutečně nahlédnout do života druhého? Co se během této alchymie děje? Do jakých pastí se můžeme zřítit? Tyto otázky rozehrává složitě utkaná narativní struktura, v níž čtenář musí velmi pozorně sledovat souzvuky a disonance jednotlivých vypravěčských hlasů, často o smyslu rozhoduje detail nebo čtenářova ochota domýšlet nevyřčené.

Vincent naslouchá pěti vzpomínkovým vyprávěním, která zároveň usměrňuje svými otázkami. Postupně se setkává s Coetzeeho přítelem z univerzity Martinem, sestřenicí Margot, brazilskou tanečnicí Adrianou (neopětovaná Coetzeeho láska) a dvěma Coetzeeho milenkami – psychoterapeutkou Julií a univerzitní kolegyní Sophií (v syžetu je pořadí odlišné). Těchto pět rozhovorů je rámováno Coetzeeho zápisky z let 1972–1975 a zápisky nedatovanými. I když by se na první pohled mohlo zdát, že jednotlivá vyprávění a deníkové záznamy „skládají“ komplexní portrét fiktivního J. Coetzeeho (podobně jako tomu bylo v Čapkových románech *Povětroň* a *Život a dílo skladatele Foltýna*), celkový souzvuk spíše nastoluje otázku, nakolik jsou jednotliví vypravěči spolehliví. Jak poznamenává profesor literatury Martin: Může být vyprávění milenký důvěryhodné? Podobně rezervovaný je sám Vincent ke

Coetzeeho deníkům – jejich autorovi se prý nedá příliš věřit, protože se stále stylizuje do určitého světa.

Jakkoli se Vincent snaží napsat seriózní práci a jistí si informace z více zdrojů, přesto neunikne nástrahám, které takový záměr provázejí. Nejvíce je to patrné při jeho setkání s Coetzeeho sestřenicí Margot. Vincent předčítá Margot příběh, který napsal na základě jejího vyprávování – Margot jej však na mnoha místech přerušuje a namítá, že smysl jejího vyprávění pozměnil. Ne snad že by se Vincent vzdálil od faktů, neubráníl se ale pokušení některé pasáže zdramatizovat, domýšlet apod. Vincentovo vyprávění si tak kráčí vlastní cestou a vytváří další obraz, který nás vzdaluje od skutečnosti „J. M. Coetzee“. Jinde je vyprávění brazilské tanečnice zprostředkováno tlumočnicí (neztratila se v překladu nějaká důležitá souvislost?), psychoterapeutka Julia zase reprodukuje dialogy mezi sebou a Coetzeeem a dodává, že se odehrávaly přibližně v tomto duchu. *Zrání* se podobá zrcadlovému bludišti, v němž se vydáme vždy po určité cestě a nakonec narazíme na stěnu zrcadlicí naše předsudky, mýty a lidskou nedokonalost. Námitky Margot vůči Vincentovu vyprávění se však dotýkají ještě jednoho důležitého bodu: kde je hranice mezi tím, co má být zveřejněno, a tím, co má zůstat skryto? Má životopisec právo pod pláštíkem „vědeckosti“ zveřejnit intimní detaily, které se dotýkají lidí, kteří ještě žijí?

Právě dialogická forma umožňuje Coetzeeemu uvést do pohybu ustálený význam, obnažit relativnost některých tvrzení (resp. pohledů na J. M. Coetzeeho) a zapojit do románu reflexi (podobnou funkci měly v *Deníku špatného roku* dialogy mezi Annou a Alanem). Samotný dialog ale mnohdy vede dále: někteří vypravěči se nechávají rozhovorem s Vincentem unést a obnažují své životní osudy – tak se Julia opakovaně vrací ke svému otci a své „vině“, tanečnice Adriana zase detailně vypráví

o tragickém osudu svého muže. Tyto odbočky možná na první pohled s Coetzeeem nesouvisí, záleží však na perspektivě: dobrat se příběhu Coetzeeho života možná neznamená jen prozkoumat, jakou roli hráli lidé v jeho životě, ale také, jakou roli hrál on v životě druhých. Ostatně k tomuto poznání jako by nás dováděl román právě svou polyfonní narativní strukturou. Jenže zároveň se nám zde říká, že takový záměr musí nutně ztroskotat – vždy budeme narážet na bílá místa, na oblasti nedořečeného, zapomenutého, zmizelého.

Alespoň jeden příklad za všechny: brazilská tanečnice vyjadřuje Vincentovi své pohoršení, že si Coetzee zahrával s city její dcery, kterou doučoval angličtinu. Toto obvinění zakládá na faktu, že dcera chová ke Coetzeeemu náklonnost a učí se nazpaměť romantické básně. Jenže: má toto obvinění nějaký reálný podklad? Nejedná se jen o hysterickou reakci matky, která nadto trpí předsudky vůči Afrikáncovi? Pohled dcery Marie-Reginy chybí. Chybí i Coetzeeho pohled: leda že by k tomuto místu byl ukryt klíč v nenápadném zápisu v Coetzeeho deníku – „*Jeho zjevná neschopnost v záležitostech srdce; psychologie přenosu ve třídě a jeho opakované selhávání při jejím řešení.*“ Jenže ani nyní nejsme o moc moudřejší.

Základní ladění románu *Zrání* je noetické, blíží se oné „moudrosti nejistoty“, jak o ní hovořil Milan Kundera. Sebereflexivní rovinu umocňuje velké množství odkazů, zejména ke Coetzeeho vlastní tvorbě. Setkáme se zde i s výklady některých jeho děl, a to dokonce i těch, které Coetzee nenapsal. Stejně promlouvá *Zrání* prostřednictvím drobných detailů či situací: možná ale právě to na okraji a vzdálené se v paměti čtenáře zachytí a začne s ním rezonovat. A může to být záznam pohledu na bezmocného otce ležícího v nemocnici nebo jen banální zmínka o lavičkách označených slovy „barevní“ – „bílí“.

Jan Tlustý

KRUŠNÉ ROKY NA VSI

**Jiří Bigas: Vrahovice 119
Dauphin, Praha 2009**

Výrazný text, který by neměl projít bez povšimnutí, nese název *Vrahovice 119* a svébytně vstupuje do kontextu současné domácí literární tvorby. Próza, žánrově na pomezí povídkového souboru a románových kapitol, ukazuje ve výjevech život a atmosféru šumavské příhraniční obce od 60. let minulého století do současnosti. Jiří Bigas pro ni zvolil fiktivní název Vrahovice, který lidovou etymologií odkazuje ke slovu vrh. Nejedná se o detektivku nebo thriller, atmosféra knihy přesto vražedná v mnoha ohledech je.

Do děje knihy sugestivně vtahuje hned úvodní povídka, z níž dýchne atmosféra úzkosti a strachu z prostředí i lidí v něm. „*Tak vítejte... Tohle je Mordknechtschlag, vrahova paseka; nikdo není vítán. Za cedulí s názvem obce už není bezpečno (...), silnice končí v polích nebo v ostatních drátech a toho, kdo neopatrně překročí nenamalovanou čáru dělící náš svět na dva světy – vnitrozemí a hraniční pásmo, čekají potíže...*“ Volbou ponuré krajiny i doby a ukázkou lidských vztahů pokřivených všudypřítomnou nedůvěrou připomíná Jiří Bigas jiného současného spisovatele, maďarského prozaika Ádáma Bodora, zejména jeho *Okrsek Sinistra*.

Jednotlivé kapitoly-výjevy nesou vždy vročení, od začátku víme, kdy se konkrétní příběh odehrává. Díky tomu není problémem orientovat se v nelineárním uspořádání, které autor skákající mezi desetiletími zvolil. Dílčí povídky na sebe navazují většinou velmi volně, nejčastěji vedlejšími postavami. V několika případech ale celistvé poznání přichází teprve po přečtení více

kapitol. Čtenářovu recepci knihy tím autor obohacuje o další prvek, který představuje napínavé domýšlení vazeb, rolí a časových posloupností.

Všechny povídky mají společné místo, ve kterém se odehrávají. Jejich „domicilem“ jsou právě ony v názvu knihy pojmenované Vrahovice. Obdobně shledáváme také obsazení komparzu. Poměrně stálý repertoár vedlejších postav ukazuje typické figurky tehdejší doby – pány z národního výboru a JZD, uduvače, rozkradače. Ústřední postava v jednotlivých kapitolách je vždy jiná. Většinou jde o člověka, který do nepřátelského prostředí Vrahovic přichází odněkud zvenčí. Každý cizinec vzbuzuje podezření, vždyť kousek za vesnicí se krouťí státní hranice se Západem – čára nekompromisně oddělující dva neslučitelné světy. A přestože socialistické zřízení podle oficiálních informací vzkvétá, stále se najde spousta lidí, kteří to nedovedou pochopit a chtěli by snad utéct. Nahlášení takové osoby se odměňuje, nenahlášení trestá. Někdy hlavní postava sice není zvenčí, ale přesto do soukolí vesnice čímsi nezapadá.

Při bližším pohledu na dílčí části knihy zjistíme, že všechny příběhy oscilují mezi dvěma krajními póly – tragickým a komickým. Uplatníme-li toto kritérium při klasifikaci povídek, nalézáme tři polohy: komickou, tragickou a tragikomickou. Dějem knihy provází ironický vypravěč kousavě komentující události, k čemuž užívá množství slovních hříček a jazykového humoru. Často dochází k parodování typických obrazů z venkovského života, jakými jsou například lovecký hon, hasičský ples nebo zabíjačka. Sami sebe zesměšňují komunističtí političtí pracovníci místního a okresního formátu, kteří se těm výše postaveným snaží vyrovnat ale-

spoň bezobsažnou frázovitostí veřejných projevů: „*Kapela zahrála ryčný tuš a soudruh Punda z ověkáesč řeční: „Souzi a souzušky!“ Trochu si šlape na jazyk; no nevadí. „Sešli jsme se dnes, abychom tak nějak oslavili ten náš Svátek práce, že... abychom si vzpomněli, že lidem dřív nebývalo tak dobře jako teď nám – dřív se žilo hůř... však to všichni pamatujeme.*“

Kromě odlehčených případů převažuje tragikomický charakter povídek. Takto určité vyznívá příběh stárnoucího nemocného muže, amatérského malíře, který se spustí s místní poštačkou. Na své půdě tajně maluje ženin odvážný obraz, dokud se ve vesnici pikantní drb nerozkřikne. Milostná aférka získává politický rozměr a štvance na záletníka ukazuje, že pokrytecký režim neměl nejmenší problém s invazí do soukromí občanů: „*Obraz poloobnažené macaté modly z pošty zabaven orgánem veřejného pořádku (...) a veřejně projednáván. Před tím ještě krátce vystaven ve školní knihovně za účelem veřejného zostuzení (...), učitel kreslení vyzván Obrem-Goliášem, aby podal výklad o zvrhlostech dekadentního buržoazního umění, cizího našemu pracujícímu lidu. Domluveno, že předsedkyně svazu žen vystoupí s referátem o významu rodiny v naší společnosti; „navrhují vyloučit občana Fránu ze společnosti slušných lidí...*“

V několika povídkách bychom humor hledali marně. Odkrývají krutý svět, jenž dal vzniknout jménu Vrahovice. Tragické jsou především výjevy z kolektivizačních dob o „kladivu“ dopadajícím na „nepřízřivosivé“ kulaky nebo ty, které zobrazují neúspěšné pokusy o překročení státní hranice.

Přibližně třetina povídek se odehrává už po roce 1989. Dalo by se tedy předpokládat, že většina antagonismů z předchozího režimu ztratí svá opodstatnění. Lidé se ale jen tak nemění. Staré zášti zůstaly,

cizinci jsou stále podezřelí, i když za pohyb v hraničním pásmu už se dávno nestřílí. Hmatatelné předěly mezi lidmi sice zmizely, v srdcích a duších přesto zůstaly jako nesmazatelné rýhy po ostnatém drátu a po režimních „drátovazacích“: „*Jenomže něco z minulosti, něco neproniknutelného, studeného a děsivého, se táhne z lesů na hranici a od pomníku na náves a dál, až do lidí, a není to mlha z mokřin.*“ Takové jsou Bigasovy působivé literární Vrahovice, obec, kde se věnce kladou k pomníku sovětských hrdinů, byt byly osvobozeny spojenci ze západu.

Martin Malenovský

INZERCE

**RUBB
RUBB**

tóny-barvy- vůně

klub-obchod -čajovna

Mánesova 87, Praha 2

(metro A, stanice Jiřího z Poděbrad)

Otevřeno denně kromě neděle
od 10 do 22 hodin

AJROM BIBI – A JAK TO ZNÁTE VY?

Adam Votruba: Namažeme školu špekem. Současná folklorní poezie dětí
Ilustroval David Böhm
Plot, Praha 2009

Možná se to na recenzi nehodí, ale dovolím si být hned od počátku poněkud osobní. V říjnu loňského roku přišla ilustrátorka Galina Miklínová s nápadem vydat knížku dětských říkanek našich mladých let – cosi na způsob poselství dalším generacím. Nápad se mi zalíbil a s pomocí generačních soupeřů a internetu jsem dal do kupy pěknou hromádku veršů, prűpovědek a parodií. Uvědomoval jsem si při té činnosti čím dál víc, že supluji odborníka, folkloristu, a přišlo mi líto, že naše publikace nebude mít encyklopedický záběr. A vida! V únoru Galina Miklínová píše, že nás někdo předběhl. Jistý doktor Votruba, pracovník národopisného oddělení Národního muzea. Jeho sbírka „současné folklorní poezie dětí“ zahrnuje plody několikaleté práce, na 140 textů s četnými variantami. I sklapnul jsem notebook a sahám po knize s přitažlivým názvem *Namažeme školu špekem...*

Ne náhodou se výše zmiňuji o odborné kvalifikaci autora publikace. Neboť pub-

likace o dvou stech padesáti stranách na první pohled překvapí masivní vizáží a šíří metatextů. Kromě samotné antologie čtenář v knize nalezne motto, úvodní slovo, výzvu čtenářům, pojednání o lidové poezii dneška, notové zápisy, poznámky, seznam informátorů, soupis pramenů a literatury i anglický abstract. Celkem slušný základ pro habilitační práci, kdyby nebylo drsně stylizovaných ilustrací Davida Böhma. A hlavně kdyby nebylo neodbytného pocitu, že si tady někdo utahuje z vědy i ze čtenářů. Vždyť každý zná morytátek *Na kopečku v Africe* a každý trochu jinak, ale ještě nikoho – alespoň v České republice – nenapadlo předložit široké čtenářské obci texty jako právě ten o Babinském, starým lotru mexickým, záchodové průpovědky či dvojverší jako *Chytila jsem na pasece berušku / šlápla jsem jí adidaskou na držku* v luxusní knižní úpravě.

Adam Votruba třídí texty do celkem čtrnácti kapitol na základě tematické příslušnosti, přičemž oddíl patnáctý tvoří, „co se jinak nevešlo“. V knize tak nalezneme škádlivky, rozpočítadla, básničky školní, sprosté i černohumorné, sportovní i politické, dále písničky při hrách a variace na písně lidové i popové. Votrubovo dělení je jistě pouze návrhem, ale funkčním. Mezi říkankami v knize najdeme takové skvosty, že by jejich

výrazivo a metaforika stály za samostatná pojednání. Mezi moje favority patří „holčičí“ dadapísně (*Den den delí, Umbaj vari vari vasimbó*) záhadného původu a dále rozličné reinkarnační pasáže písně *Na kopečku v Africe* (*Když mu bylo milion / poslal celej stadion. / Když tam hráči chtěli hrát / museli to vylízat.*).

Za největší přínos knihy, jejíž podoba se jistě může do nekonečna rozšiřovat o další texty a textové varianty, nicméně považuji zachycení některých dobových textů zejména politického rázu (*Lajka volá: „SOS, / ať tu chčípne jinej pes!“*), pozapomenuté seriálové variace z let osmdesátých (*Sandokan, Robin Hood* a jejich kumpáni) a především závěrečnou shrnující studii. V místy nezvykle osobním tónu na odborný text (a někdy až v cimrmanovském duchu) je vylíčena autorova cesta k folklóru a současný dětský folklór je představen ze všech stran stravitelnou formou.

Současný folklór, který má zajímavou schopnost sám sebe jako folklór a něco zaznamenáníhodného nevnímat (čímž prokazuje svou autenticitu), byl dlouhá léta zkoumán v ústavech. Ale jeho tržní potenciál před čtyřmi lety vycítil až etnolog Pavel Janeček, když v nakladatelství Plot, kde vyšla i zde recenzovaná publikace, vydal knihu *Černá sanitka a jiné děsivé pří-*

běhy napěchovanou současnými pověstmi. Spustil tím fenomén, jenž se projevil dvěma knižními pokračováními plus „bestofkou“, televizním, divadelním i rozhlasovým zpracováním. Troufám si odhadnout, že v dětské folklorní poezii dřímá podobný potenciál – a je otázkou času, kdy se verše o Vinnetouovi smějícím se z okna či o Karlu Gottovi, který musel na záchod, ale všude bylo obsazeno, tak to pustil do kalhot, stanou arzenálem dramatických kroužků ZUŠ.

Je to zároveň možná trochu škoda, že toto očekávané zpopularizování „odtabuizování“ ochudí svérázný proud literatury, který se podvrtně rozlévá a přelévá po generace v myslích dětí a mladistvých. Ale je to malá oběť ve srovnání s tím, že si – snad – čtenáři tuto knížku a tento druh literatury oblíbí. Kouzlo dětské folklorní poezie spočívá totiž v tom, že skoro každý zná daný text jinak, často v přesvědčení, že jej sám vymyslel či obohatil o nějakou tu sloku. A tak téměř nikoho nenechají verše zde zaznamenané chladným – s tím autor publikace počítá a na adresu soucasnyfolklor@seznam.cz mu můžete své příspěvky poslat. Já to už udělal, neboť některé zásadní moravské pecky ve výboru zkrátka chybí – a alespoň několik textů, které jsem sesbíral, se prý stanou součástí chystaného druhého dílu.

Radek Malý

TERAPIE SMRTI

Julian Barnes: Žádný důvod k obavám
Euromedia Group – Odeon, Praha 2009

„Nikdy jsem netoužil, abych už nebyl sebou. Po zapomnění. Nejsem natolik přesvědčen o nicotnosti života, že by třeba příslib nového románu ve mně pořád dokola nevyvolával nový zájem.“

Roku 2008 se Julian Barnes (nar. 1946) místo dalšího románu spokojil s knihou úvah napsaných v letech 2005–2007. Do češtiny je přeložil Petr Fantys, knihu redigoval Petr Matoušek. Autor účtuje se vzpomínkami, traumaty, strachy, zklamáním i zesnulými rodiči, kteří se už bránit nemohou (máti by si četné fasety za rámeček nedala). Snaze o absolutní pravdu se tu po právu podřizuje vše, tedy až po hranici danou právě specifíčností vnímání toho kterého spisovatele. Také Barnes. Vnímání nelze jistě zvát u psavců chorobou a nijak nezavádí, smířme se však především s vypravěčem jako bytostným intelektuálem. Jen takový mohl slátat *Obavy* a taky je slátal, ve finále ale měla končit i pisatelova autoterapie. Nestalo se tak a ani stát nemohlo, byla přec hotova dávno a proběhla už tvorbou předchozích opusů včetně *Flaubertova papouška* a *Arthura a George*. A právě posledně zmíněný román – o tvůrci Sherlocka Holmese, který konal dobro tak snaživě, až se „usnažil“ – dere se na mysl při četbě *Obav*, figuru Arthura lze vnímat ve splnutí se zdejší vypravěčem a toho lze ztotožnit s Barnesem, když autobiografičnost i proklamuje (a *Obavy* se ostatně právě pro status non-fiction nemohli ucházet o literární cenu).

„V Boha nevěřím, ale schází mi,“ začíná Barnes. V Irvingově stylu pak jde životem plným nástrah a hrozby smrti – i strachu

z ní, až se nakonec sami smíme rozhodnout, zda věřit, či nevěřit v Boha. Tedy žádná demagogie?

Ne, nicméně Barnes je opravdu oním Doylem ze svého nejlepšího románu, a tedy i tím, kdo Georgeovi dokázal sice pomoci v rovině X, v té osobnější a podstatnější rovině Y už ale ne. Tak ho i zneužil a lze dnes s nepatrnou nadsázkou říct, že i sám Barnes zneužil novým esejem všechny čtenáře. Nebo ne? Odpoví každý sám, za sebe, ale Milan Kundera, dejme tomu, by tento čtivý konglomerát asi smetl ze stolu. Pravda, je plný asociací. Stimuluje. Klade otázky. Bohužel ale ne formou románu. To nelze vyčítat. Příběhu měl Barnes dost, příběh si odpustil, to je i jeho právem, ale... Možná to vadí. Víc než u *Flaubertova papouška*.

Jen laciný výprodej myšlenek naštěstí nenalzáme. Životopisných titěrností a povzdechů ovšem až moc. Nelze neuznat, že rezonují s ústředními tématy smrti a Boha, ale probírání rodinné korespondence podle mého názoru už leží za čarou. Barnesova skvělá metoda autopružkumu a průzkumu blízkých (která připomene našeho Ludvíka Vaculíka) je plně regulérním aktem, nelze se však zbavit podezření, že jde ve výsledku ponejvíc o umnou knihu pro dnešní „lidi letu“, o výpověď „éry nedostatku času“. Jako bibli lze otevřít kdekoli, začíst se, ale... efekt bude menší než při postupu od začátku, i tak je však výstavba úvahy poněkud simulovaná. U většiny pasáží je, nemýlím-li se, až frapantně jedno, jestli k nim dorazíte až na samém konci nebo už na začátku. Přesto jsme zasaženi, a jak postřehl Kierkegaard, „subjektivita je jediným druhem pravdy, který stojí za poznání“, nicméně *Obavy*, obávám se, naznačují řešení potyčky se smrtí a Bohem jen těm, co se našli v umění, zatímco „smrt, to není umělec“, jak se naštěstí také tady

dočítáme. Není – a není ani povinností díla poskytovat recept na život... Autor poukazuje spíš jen na myšlenkovou prázdnotu a beckettovskou absurditu světa (aniž do války postaví víc figurek) než na uspokojení z vlastního snění. Výsledek? Umná šedesátnickova zpověď, jež se ale měla jmenovat *Žádný důvod k obavám pro mne*. I navzdory tomu je, uznejme, zachycena tragika všelidské a speciálně, ba programově britské vlažnosti – pokrytectví a pruderní potlačování emocí pozůstalých, kdy smutek bývá i v krematoriu vnímán jako neostrovni slabost. A strach ze smrti? Strach ze smrti tak typický pro celý dnešní Západ?

Barnes tento strach ostře vnímá. A jak? Vlitý v těžce číši, z které zrovna vytekl strach z Boha a sexu. Přesné metafory a také postavy Julese Renarda a skutečného autora bratra knihu, dá se říct, už vložené zachraňují. Druhá z figur, i když opět britsky odměřená, umenšuje i samožerstnost celku a pohledu, i tak ale chybí větší důraz na jaksi jednoduše ženské pojetí života ve smyslu péče o dítě i prapomstvo. A Renard? I zde jde o bystrý literární historický portrét tvůrce, který podobně jako Barnes disponoval silnou empatií pro smrt a který úplně po právu váhal, zda lidé s velmi dobrou pamětí *mohou vůbec myslet obecně*. Vedle něj dojde ale opět i na Flauberta – a hlavně Montaigne, na poli literatury ostrovni i třeba na Maughama. Jako jedenadvacátý opus v kontextu *Obav* obtoji, ale proč je anketa týdeníku *New York Times Book Review* řadí mezi deset nejpozoruhodnějších knih roku 2008, stojí za diskuzi. Snad že my všichni v první řadě myslíme denně na smrt hroící naším blízkým? Že ona opravdu není umělec a „ani by to o sobě nikdy netvrdila“? Snad. „Umělci jsou nespolehliví,“ dodává koneckonců Barnes. „Zato ona vás ve stychu nikdy nenechá.“

Ivo Fencel

OZNÁMENÍ

Galerie a caf  th  rie Za stromem v Opočně poř  d   dne 24. 4. 2010 od 19:00 hod. cestopisn   večer **Putování Alb  ni   roku 1994 aneb Dva sokolov   sm  li v zemi orl  .**

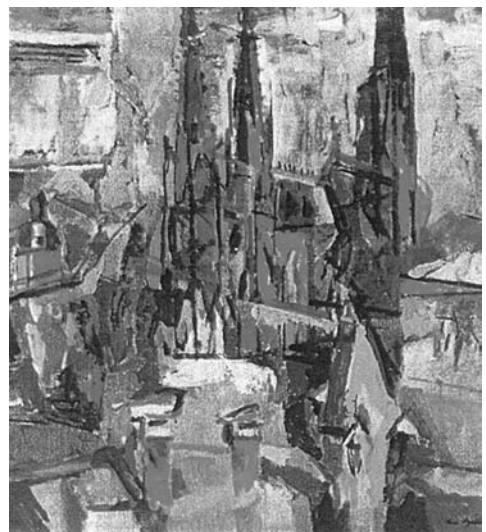
Centrum kultury a vzdělávání Moravsk   Ostrava oznamuje: Ve Výstavní síni Sokolovsk   26 lze do 30. 4. 2010 vidět expozici věnovanou **Slezsk   škole architektury** a výstavu fotografií **Pavla M. Brady**. V klubu Atlantik vystavuje do 2. 5. 2010 **Jana D  dochov  ** sv   obrazy (**Poselství barev**). A v Minikin   jsou do 5. 5. 2010 k vidění kresby autorky **Ei (P  b  hy)**.

  innost architekta **Alfreda Piffly** představuje výstava nazvan   **Navzdory času a l  d  m**, kter   je k vidění do 30. 4. 2010 v Gal  rii Slovenského in  titutu v Praze.

Prezentaci knihy **Tomáše Vil  mka Solidarita nap  i   hranicemi. Opozice v ČSSR a NDR po roce 1968** můžete nav  stivit dne 19. 4. 2010 od 18:00 hod. v prostorách knihovny Libri prohibiti v Praze.

Ve výstavní síni Městského domu Zbraslav probíhá po cel   duben výstava p  ipraven   nakladatelstvím *Cherm*. Je   název je **Filosofo L. Kl  m   nal  z  n   v Záběhlicích, p. Zbraslav**.

Mal  rsk   variace na téma přírody, života a času lze vidět na výstavě obrazů **Ladislava Jal  vky** – Galerie v podloubí Muzea Krom   r  zka v Krom   r  zi; do 16. 5. 2010.

Z výstavy obrazů Ladislava Jal  vky

Tvar lze objednat e-mailem, telefonicky nebo poštou

tv  r@ucl.cas.cz

Tvar, Na Florenci 3, 110 00 Praha 1

tel.: 234 612 398, 234 612 399

cena pro předplatitele 25,– Kč

Poslal nám pan Martin Šlambor, v cestovatelském světě známý pod pseudonymem Mart Eslem, do redakce recenzi výtisk své druhé knihy spolu s pěkným průvodním listem, v němž nás žádá, *pokud to není příliš opovážlivé*, o recenzi. Což o to, mile rádi vyhovíme, a to i přesto, že *Tvar* je jistě jen jednou z mnoha destinací, kam bylo jeho dítko ze samé snahy o dokonalé pokrytí literárního terénu odesláno. Jen ta recenze, obávám se, nebude podle jeho gusta. Opravdu jsem však měl s jeho knihou svatou trpělivost a vlastně jsem po ní sáhl s chutí a nadějí, protože ve *Tvaru* jsem se už nejedním cestopisem zaobíral. Tady však nemám co do činění s cestopisným dílem, ale spíše s výronem jednoho ega, nečtu o výpravě na konec světa, nýbrž o Martu Eslemovi, o každém hnutí jeho mysli a záchvěvu jeho čiv, spolu s autorem odškrťávám z jeho úkolníčku jednu položku po druhé (sáhnout si na dno, meditoval, bilancovat dosavadní život, uvěřit v Boha, utvrdit se v láskyplných citech k rodině, odpustit otci atd.), prokousávám se intimním deníkem spletné duše, okořeněným věčným mudrlantstvím a rozumováním, bez něhož by se kniha jistě obešla – ovšem co by pak z těch sedmdesáti stránek malého formátu zbylo?

Mart Eslem, *povoláním podnikatel, duší cestovatel*, pro nějž *žít neznámá prosedět život doma na židli*, se ocitá – po velenudném úvodu – na palubě jachty Bona Terra, jež se stala jevištěm silných prožitků *šesti mužů, kteří se do té doby nikdy neviděli a sjeli se z různých končin světa*. Prožili dny strachu, zoufalství i bolesti [...]. *Nepovažovali svůj počín za nic výjimečného, dokud nad jejich vyprávěním nekroutili hlavou i zkušení jachtaři a polárníci*. Plavba bez lodního topení je dle některých ohlasů téměř historickým počinem v dějinách objevování Antarktidy. (Přesněji: lodním topením plavidlo vybaveno sice bylo, ale porouchalo se.) Je otázka, jakou funkci Eslem na lodi zastával. K čemu je dobrý člověk, jenž je poprvé na moři a stále se jen shání po internetu? A tak ho raději pošlou vycítit palubu nebo mu svěří přípravu snídaně, jen aby nenadělal víc škody než užtku. *To až budu říkat doma, tak mé dámy nebudou věřit svým uším, když doma táta na nic nesáhne!* Doufám, že pochopí, o jak mimořádnou se jednalo situaci, a nebudou podobné činnosti vyžadovat i doma. :-D

Ale to už jsme propluli obávaným Drakeovým průlivem a zakotvili na ostrově Nelson na mezinárodní polární stanici Eco-Nelson; ani zde nekonečný sled sladkobolných reflexí a pevných rezolucí neutichá – nalistujte dílko na libovolné stránce a objevíte některou

z podobných perel: *Zaženu chmury a budu hledět k zítřkům s optimismem. Nenechám se ovládat strachem, oním zlem otravujícím myšlenky, a budu se těšit na nové zážitky. A že jich zajisté bude. Určitě vrchovatou měrou, o tom nemá smysl pochybovat*. Anebo: *Deprese byla tatam, stesk byl překvapivě také pryč a já cítil pouze, jak mé srdce tlouče pro čtyři holčičky, čekající na můj návrat tisíce kilometrů daleko, v samém srdci Evropy, v zemi, kde voda šumí po lučinách a bory šumí po skalínách. V zemi, která je ze všech nejkrásnější, protože jsem tam doma*. Nebo: *Mé myšlenky byly prostě problémů, byly křišťálově čisté. Myslel jsem na rodinu, na to, jak ji mám rád a co pro mě znamená. Cítil jsem se ohromně šťastně*. Anebo ad nauseam: *Jsem plný pozitivního očekávání, co mi budoucnost přinese. Pevně věřím, že to krásné a šťastné bude převažovat...* A pro ty, kteří netrpí kinetózou ani po této zběsilé jízdě na páně Eslemově emocionálním kolotoči, bonus v podobě ultimátního moudra: *Ano, brečel jsem a nestydím se za to. Žádný člověk by se za slzy neměl stydět, protože kdo nepoznal slzy, neví, co je to život. Slzy, štěstí a láska jsou totiž jeho kořením*. Ač jsem se po moři nikdy neplavil, začínám tušit, jak se asi projevuje mořská nemoc.

Rozumím oné neodbytné touze cestovatelů, zvláště těch dnešních, po zuby vybroušených výdobytky moderní civilizace (mp3

přehrávač je, zdá se, Eslemovým nejvěrnějším společníkem na cestách), přetukat po návratu pečlivě vedený deníček z cest, vydat knihu a kromě přídomku *cestovatel* si začít do propagačních materiálů psát i magické slůvkem *spisovatel*. Kvalitní cestopis však sotva vznikne pouhým poskládáním jednotlivých epizod – a už vůbec ho nenapiše mizerný stylista, jenž naposledy obcoval s literaturou zřejmě na střední škole. To, co možná funguje na přednáškách pro veřejnost, papír zkratka neunese. Než po takovýchto knihách, zaplevelených autorovou sebestředností a rádobyfilozofováním, sáhnou raději po vyličení cesty do Kotěhůlek od necestovatele, zato talentovaného spisovatele.

Opět jedna oběť řádění nepřejícího kritického pera? Filuta Šlambor se proti případnému odsudku jistí charakteristikou sebe samého: *Díky dětství strávenému v zahraničí se často jeho názory nesetkávají v rodné zemi, kterou nadevše miluje, s přílišným pochopením. A to je možná škoda, protože vše, co dělá, co píše a co říká, vychází z hlubin civilizací trápené duše. Té duše, která musí čas od času uniknout do divokého, ale svobodného světa nekonečných džunglí, hor a strání, aby nabrala sílu a ukrojila svou nekonečnou touhu žít*. Ech, už dost, mámť zas žaludek na vodě...

Michal Škrabal

VÝROČÍ

Petr Borkovec

*17. 4. 1970 Louňovice pod Blaníkem

Lednová sucha

Žádné radosti. Ani malé.
V rozeschlém okně výsek rynku.
Nucený výsek. Zasněžený.
Suchá, holá tnutí
na rtu. Slova ve dví. Slyšíš mě,
cípe psa? Slova ve dví. Slova
zatinaná. Okřiklý štěkot.
Nevidět, neslyšet možnost. Jen
řezník huláká a vyhřez-. Uštíplý dřevoryt a já

si říkám: Cíp psa – pes chcíp.

Říkám si: Nucený výsek.
Říkám si: Kým? Koho?

(Ochoz, 1994)

V dubnu si připomínáme ještě tato výročí narození:

- 6. 4. 1930 Milan Schulz
- 7. 4. 1880 Rudolf Máša
- 10. 4. 1930 Jaroslav Šíkl
- 11. 4. 1850 Josef Havlík
- 11. 4. 1940 František Libosvát
- 12. 4. 1910 Miloš Kočka
- 12. 4. 1940 Rostislav Zabloudiv
- 13. 4. 1940 Jiří Reichl
- 15. 4. 1880 František Halas st.
- 15. 4. 1970 Igor Malijevský
- 16. 4. 1930 Zdeněk Pochop
- 17. 4. 1860 Pavel Projsa
- 18. 4. 1860 E. S. Vráz

POSLEDNÍ ROZPTÝLENÍ

František Ladislav Čelakovský (1799 až 1852) byl velký český buditel, slavista, básník a překladatel. Naší mateřštině se horlivě věnoval jak po stránce praktické (za všechna jeho díla jmenujme dvojici básnických *Ohlasů*), tak teoretické. Pro české čtenáře překládal vedle celé řady zahraničních novinových článků také například sv. Augustina, Goetha a Herdera či Waltera Scotta; jako vůbec první převedl do češtiny folklor baltských národů. Občas používal dodnes úsměvného pseudonymu Marcian Hromotluk.

Zemřel 5. srpna 1852 v Praze a pohřben je na Olšanských hřbitovech mezi vybranou společností. Ve III. oddělení této nekropole byli totiž též pochováni Josef Jungmann, Václav Kliment Klicpera či Václav Matěj Kramerius. Vydáme-li se hřbitovní branou na Olšanském náměstí, nalezneme Čelakovského hrobku (III. oddělení, část 4,

hrob číslo 278) na pravé straně cesty rovnoběžné se hřbitovní zdí v Jičínské ulici. Architektura pomníku na první pohled zaujme návštěvníka svým komplikovaným tvarem. Je tvořena jakýmsi chrámkem na čtvercové základně, z něhož vyrůstá osmiboká věž s kopulí. Historizující styl, typický pro 19. století, zde využívá prvky románské architektury. Hlavní část náhrobku ve tvaru kvádru, nesoucí nápisy, je po stranách ohraňována slepými arkádami, jejichž sloupky jsou na hlavicích a patkách zdobeny rostlinnými motivy. Na oblouky arkád plynule navazují geometrizující portály s nárožními stříškami, ze kterých vyrůstá osmiboká věž se slepými sdrúženými okny a kopulí korunanou znakem spolku Svatobor – trojicí rukou společně držících kruh. Toto sdrúžení, které podporovalo české literáty a pečovalo o jejich posmrtnou památku, vzniklo roku 1862 – popisovaný náhrobek vznikl tedy

foto archiv V. K.

nejdříve deset let po básnickově smrti. Červenou barvou zvýrazněný nápis označující Čelakovského hrob je doplněn citátem z básně Václava Šolce: *„Jen svorný duch! / I velikost dá ke mnohosti bůh!“* Báseň dále pokračuje slovy: *„[...] a ruka poj se k ruce“*, což vhodně doplňuje znak Svatoboru. Na protilehlé desce hrobu nalezneme nápis oznamující, že buditel je zde pochován se svou manželkou Antonií, básnířkou a první českou učitelkou, která též používala pseudonymu Bohuslava Rajska: *„zemř. 2. května 1852 / majíc věku svého 35. r.“* Čelakovský ji tedy přežil o pouhé tři měsíce. Na Olšanech byly společně s dalšími generacemi básníkůvých potomků v rodinných hrobkách uloženy ostatky obou jeho synů: právníka a historika Jaromíra Čelakovského (†1914) a Ladislava Čelakovského (†1902), zakladatele české botaniky.

Vladka Kuchtová

Ročník XXI. Vydává Klub přátel Tvaru. Vychází s podporou Ministerstva kultury České republiky. Šéfredaktor Lubor Kasal. Redaktoři: Svatava Antoňová, Wanda Heinrichová, Michal Jareš, Božena Správcová (zástupkyně šéfredaktora), Michal Škrabal. Tajemnice Martina Vavřínová. Korektorka Petra Hasmanová. Předseda Klubu přátel Tvaru Pavel Janoušek. Adresa redakce: Na Florenci 3, 110 00 Praha 1, telefon 234 612 398, 234 612 399. E-mail: tvar@ucl.cas.cz. Redakci nevyžádané rukopisy, kresby a fotografie se nevracejí. Grafický návrh Lukáš Pertl. Sazba a zlom programy Adobe® InDesign® CS2 a Adobe® Photoshop® CS2 Lubor Kasal. Tisk Calamarus, s. r. o., Praha. Rozšiřuje A. L. L. Production, spol. s r. o., Mediaservis, a. s., PNS, a. s., Mediaprint-Kapa a redakce. Předplatné ČR: Call Centrum, tel. 234 092 851, fax 234 092 813, e-mail: predplatne@predplatne.cz, http://www.predplatne.cz; redakce Tvaru. Předplatné SR: L. K. Permanent, s. r. o., P. P. č. 4, 834 14 Bratislava, tel. 00421 7 444 537 11, fax 00421 7 443 733 11. Objednávky do zahraničí: A. L. L. Production, spol. s r. o., Hvozdňanská 3-5, Praha 4 a redakce Tvaru. Předplatné může být hrazeno v eurech. Distribuce pro nevidomé: Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR - SONS - Na Harfě 9, P. O. Box 2. 190 05 Praha 9, tel. 266 03 87 14, http://www.brailnet.cz

2010/08

www.itvar.cz • MK ČR E 5151 • ISSN 0862-657 X • F 5151 46771 • 30,- Kč • 15. dubna 2010